

PAHA, PAHEMPI, KALTOINKOHTELU
Tutkimus lasten kokemasta kaltoinkohtelusta
kaunokirjallisissa omaelämäkerrallisissa teoksissa

Krista Sillanpää

510438

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Toukokuu 2017

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KRISTA SILLANPÄÄ: Paha, pahempi, kaltoinkohtelu. Tutkimus lasten kokemasta kaltoinkohtelusta kaunokirjallisissa omaelämäkerrallisissa teoksissa

Pro gradu -tutkielma, 104 s.

Sosiaalityö

Toukokuu 2017

TIIVISTELMÄ

Lapsen kaltoinkohtelu on monisyinen ja monitasoinen ilmiö, joka aiheuttaa lapselle pahaa oloa, kärsimystä ja avuntarvetta. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, miltä kaltoinkohtelu näyttäätyy lapsen kokemusmaailmasta käsin. Tarkastelen millaisia tunteita lapset kokevat väkivaltaisissa perheolosuhteissa, minkälaisia keinoja lapsilla on selviytyä kokemastaan kaltoinkohtelusta ja miltä lapsen kaltoinkohteluun puuttuminen näyttäätyy.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu kaltoinkohtelun, traumatisoitumisen ja tunteiden ympärille. Aineiston analyysimenetelmänä käytän narratiivien analyysia. Narratiivisuutta käytän myös lähestymistapana lasten kokemusten tavoittamisessa. Tutkimukseni aineistona on kaksi kaunokirjallista teosta. Susanna Alakosken *Sikalat* (2011) ja Peter Franzenin *Tumman veden päällä* (2010) ovat omaeläkertoihin perustuvia kaunokirjallisia kuvauksia perheväkivallasta lapsen kokemana.

Kaltoinkohtelun negatiiviset seuraukset voivat olla kauaskantoisia ja vaikuttavat lasten itsetuntoon, ihmissuhteisiin ja hyvinvointiin. Kaltoinkohteluun kietoutuneet tunteet ovat negatiivisia ja pahaa oloa tuottavia. Lapsi oppii tunteiden nimeämisen, ilmaisemisen ja käsittelyn vanhemmiltaan. Jos vanhempi ei kykene mielellistämään omia tunteitaan, jää tämä taito myös lapselta puutteelliseksi. Mikäli lapsella ei ole tunnekannatteluun kykenevää aikuista perheessä tai lähipiirissä, jää lapsi yksin kaltoinkohtelun nostattamien voimakkaiden negatiivisten tunteiden kanssa.

Kaltoinkohteluun puuttuminen näyttäätyy puutteellisena ja lasten avunsaaminen pitkittyy tai se sivuutetaan ulkopuolisten taholta. Tutkimustulokset tekevät näkyväksi kaltoinkohtelun tuhoavan luonteen, sekä kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen haasteet. Tulokset myös osoittavat, kuinka kaltoinkohteluun kietoutuva perhesalaisuus saattaa piilottaa ongelmat ulkopuolisilta ja lapsi saattaa jäädä avun ulottumattomiin. Lapsilla on erilaisia keinoja selviytyä kaltoinkohtelusta. Turvallisen aikuisen mahdollistama tuki ja suoja on keskeisin tekijä lapsen selviytymisessä ja kaltoinkohtelusta toipumisessa.

Asiasanat: Kaltoinkohtelu, väkivalta, traumatisoituminen, negatiiviset tunteet, narratiivisuus.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KALTOINKOHTELU JA SEN VAIKUTUKSET LAPSEEN	7
2.1 Väkivalta ja kaltoinkohtelu	7
2.2 Lainsäädäntö lapsen edun taustalla	8
2.3 Kaltoinkohtelu ilmiönä	10
2.4 Lapsen kaltoinkohtelun muodot	12
2.5 Trauma lapsena	15
2.6 Monenlaista tuskaa - kaltoinkohtelun seuraukset	16
3 LAPSET VÄKIVALTAPERHEISSÄ	22
3.1 Perheen merkitys ja kaltoinkohtelun syyt	22
3.2 Hyvin paha koti ja perhesalaisuuden pimeä varjo	25
3.3 Pahan koteloituminen ja vaiettu väkivalta	26
4 TUNTEET, KIINTYMYKS JA SELVIYTYMINEN	29
4.1 Tunteet	29
4.2 Tunteiden säätely ja mielellistäminen	30
4.3 Pelko, suuttumus ja syyllisyys	32
4.4 Varhaisen kiintymyksen merkitys selviytymiselle	34
5 LAPSEN AUTTAMINEN, AIKUISEN VASTUU	39
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	42
6.1 Narratiivisuus lähestymistapana	42
6.2 Eettiset kysymykset	44
6.3 Narratiivien analyysi analyysimenetelmänä	46
6.4 Tutkimustehtävän täsmentyminen	49
6.5 Aineisto	50
6.5.1 Sikalat	50
6.5.2 Tumman veden päällä	51
6.5.3 Teokset tarinoina	51
7 KALTOINKOHTELUN MUSTA TUNNEPEITTO	54
7.1 Häpeän varjossa	54
7.2 Pakahduttava pelko	57
7.3 Hiljaiseksi vaiennettu suru	61
7.4 Suuttumuksen syövereissä	62
7.5 Epätoivon ja syyllisyyden kahlitsema	64
8 HENGISSÄ PYSYÄKSEEN	67
8.1 Myönteiset, selviytymistä tukevat keinot	68

8.1.1 Koulunkäynti ja harrastukset	68
8.1.2 Leikin varjolla ja vertaisten vaikutus	69
8.1.3 Tuen turvin.....	70
8.2 Tuhoisat selviytymiskeinot	73
9 PUUTTUMISEN PUUTTEELLISUUS	80
9.1 Kun kukaan ei halua nähdä – sivuuttaminen.....	80
9.2 Kaltroinkohtelun katkaiseminen – auttamisyrietykset	82
9.3 Auttajana lapselle.....	84
10 POHDINTA	88
LÄHTEET.....	95

1 JOHDANTO

”Istuin vartiassa öisin enkä uskaltanut nukahtaa.

Entä jos isä tappaa äidin.

Entä jos isä kuristaa minut.

Entä jos isä tappaa äidin.

Entä jos Sakarille sattuu jotakin?

Minusta isän olisi pitänyt olla vankilassa.

Mutta niin ei saanut ajatella.” (Alakoski 2011, 198.)

Lainaus on kuvaus perheen sisäisestä väkivallasta lapsen kertomana Susanna Alakosken teoksessa *Sikalat* (2011). Terveysten – ja hyvinvoinninlaitoksen (2017) mukaan lapsen kaltoinkohtelua on vanhempien ja muiden lasta hoitavien aikuisten teot ja tekemättä jättämiset, jotka tuottavat lapselle vahinkoa. Kaltoinkohtelu loukkaa lasta ja tuottaa pahoinvointia. Perheväkivallan eri muodot esiintyvät usein samanaikaisesti väkivallan herkästi kumuloituvan luonteen vuoksi. Lapsella on suurempi riski joutua kaltoinkohdeksi, mikäli perheessä esiintyy parisuhdeväkivaltaa vanhempien välillä. (Haapasalo 2005; 4611; Oranen 2012, 217.) Myös lapsen ollessa pitkäaikaisesti sairas tai vammautunut on väkivallan kohteeksi joutuminen perheessä todennäköisempää terveisiin lapsiin verrattuna. (THL 2017).

Perheväkivalta on ollut viime vuosina kasvavassa määrin esillä mediassa ja herättänyt yhteiskunnallista keskustelua. Viranomaisvalta on asetettu tarkastelun alle niin perinteisessä kuin sosiaalisessakin mediassa vahvemmin kuin aiemmin. Lastensuojeluinstituutiota ja sen suojeluvalltaa kyseenalaistetaan voimakkaasti tällä hetkellä. Kyseenalaistaminen ja kriittinen tarkastelu ovat kannattavia siltä osin, että ne mahdollistavat keskustelun lapsen asemasta, oikeuksista ja osallisuudesta. (Ks. Pekkarinen 2015, 267.) Vuonna 2012 tapaus Vilja Eerika ravisutti lastensuojelujärjestelmää karulla tavalla kyseenalaistaen sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoa ja toimintakäytäntöjä sekä nostaten esiin puuttumisen ja tietojenvaihdon tärkeyden (Talentia 2016, 12–20). Ennen kaikkea tapaus teki näkyväksi lapsen kärsimystä ja kaltoinkohtelun tuhoavaa luonnetta äärimmäisellä tavalla. Pienen tytön kokemasta pahuudesta, kivusta ja pelosta rakentunut elämä päättyi kuolemaan.

Niin moni tiesi, niin harva auttoi. Lasten kaltoinkohtelua ilmiönä on tutkittava, puuttumista tehostettava ja lapsia autettava.

Lasten ruumiillisen kurittamisen kieltö tuli voimaan 1984, mutta perheiden asenteet ja käytännöt kurittamisen kieltoon liittyen muuttuvat hitaammin. Edelleen joka neljäs pitää lapsen ruumiillista kurittamista hyväksyttävänä. (Yle 2014; Kauppi 2012, 126.) Lapsilla tulee olla samanlainen oikeus koskemattomuuteen kuin aikuisilla ja ihmisoikeusajattelu tulee ulottaa koskemaan yhtä lailla alaikäisiä kuin aikuisia. Oikeuksien toteutumisen valvonta lasten kohdalla on järjestetty erikseen yhteiskunnassamme lastensuojelun muodossa. Valtiontalouden tarkastusviraston (2012) mukaan lastensuojelussa tavoitteita on jäänyt saavuttamatta, suojeleminen on ollut suunnitelmatonta eikä tutkimustieto ohjaa riittävästi toimintaa.

WHO:n koululaistutkimusten perusteella lasten kokema fyysinen uhka kotona on vähentynyt. Myös tieto lapsen elämän riskeistä liikkuu nyt aiempaa enemmän. Henkinen väkivalta jää kuitenkin edelleen suurelta osin tunnistamatta, jolloin myös sille altistuvien lasten auttaminen jää toteutumatta. Perheen autonomiaan puuttuminen on edelleen tadelu, koska perheen yksityisyyttä kunnioitetaan ja siihen varotaan puuttumasta (Laitinen 2002, 79, ks. myös Pekkarinen 2015, 267). Ylipäättään perheen määrittely ja perheen asema yhteiskunnassamme on myös jatkuva uudelleen määrittelyn kohde. (Faurie & Kallioma-Puha 2010, 28.)

Lapsiin on kohdistunut väkivaltaa kautta historian. Aikojen saatossa lasten surmia on perusteltu poliittisin, uskonnollisin ja taloudellisin syin. Lapsia on surmattu heidän ollessa ei-toivottuja. Myös lapsen sukupuoli tai vamma on näennäisesti oikeuttanut väkivallantekeihin lasta kohtaan. Lapsia on käytetty ja käytetään edelleen halpana työvoimana ja kauppatavarana esimerkiksi seksuaalisiin tarkoituksiin. Lapsia on myös ruumiillisesti kuritettu ja lapset ovat altistuneet aikuisen mielivaltaisiin tekeihin historian saatossa. (Räsänen & Moilanen 2004, 90.)

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva kaltoinkohtelu on monimuotoista. Lapsen voi kohdistua fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, lapsen kehityksen kannalta riittävän perushoivan monitasoista laiminlyömistä, emotionaalista hyljeksintää tai lapsi voi joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Lapsi saattaa kotonaan altistua jatkuvalla pelon ilmapiirille tai joutua todistamaan vanhempien välistä väkivaltaa tai altistua sille. (Oranen 2012, 221; Räsänen & Moilanen 2004, 90; THL 2017.) Vanhempien välinen väkivalta traumatisoi lasta,

vaikka väkivalta ei suoranaisesti kohdistuisi lapseen itseensä. Lapsi joutuu hakemaan turvaa samoista aikuisista, jotka kohtelevat toisiaan väkivaltaisesti ja aiheuttavat lapselle sitä kautta pelkoa ja ahdistusta. (Schulman 2004, 153; Suokas-Cunliffe 2006, 9.) Vanhemmat ajattelevat monesti, etteivät lapset kuule tai näe vanhempien välistä väkivaltaa. Todellisuudessa lapset kuitenkin ovat hyvinkin tietoisia tilanteesta ja monesti jatkuvassa valmiustilassa ennakoidakseen väkivaltatilanteita. Jatkuva valppaana olo kuormittaa lasta, vie energiaa ja lisää haasteita keskittyä mielekkäisiin asioihin. Jatkuva pelon tai uhan ilmapiiri kotona vaikuttaa kielteisesti lapsen tasapainoiseen kehitykseen. (Oranen 2012; 221, 235.)

Kaltoinkohteluun sitoutuvat kielteiset tunteet ja niiden käsittelemättä jääminen aiheuttavat hankaluuksia lapsen tunne-elämän kehittymiselle, itsetunnolle ja ihmissuhteiden luomiselle sekä niissä toimimiselle. Toistuvat kielteiset tunnekokemukset kaltoinkohtelun seurauksena traumatisoivat lasta, vääristävät kasvua ja kehitystä ja tuottavat pahoinvointia. Väkivallan aiheuttamien traumakokemusten lisäksi väkivaltakokemukset itsessään ovat yhteydessä vanhemmuuden ongelmiin, jotka omalta osaltaan tuottavat negatiivisia vaikutuksia lapsen kasvulle ja kehitykselle (Oranen 2012, 217).

”Pahan kieltäminen on kuin elämä, josta kuolema kielletään. Paha on alusta, jonka päältä kurkotamme kohti hyvää, ei se sen pahempaa ole. Pahinta on paha silloin, kun se on piilotettu hyvän sisään tai vaiettu näkymättömiin, ihmistyön systeemeihin ja yhteiskunnan rakenteisiin.” (Matinlompola 2002, 41.) Lapsen kaltoinkohtelu piiloutuu perheen ihmissuhteisiin, hierarkiaan ja dynamiikkaan sekä hyvyttä ja turvaa edustavan kodin sisälle. Kaltoinkohtelusta vaietaan ja puuttumisen kynnyks on korkea. (Laitinen 2002, 77.)

Lapsen kaltoinkohtelu aiheuttaa paha oloa, kipua ja avuntarvetta. Johanna Hurtig ja Merja Laitinen (2002, 9) toteavat, että inhimillisen pahan kokemus aiheuttaa kärsimystä ja hätää, jotka johtavat avuntarpeeseen. Pahan poistaminen ihmisten elämästä ei ole mahdollista, mutta avun mahdollistaminen, tarjoaminen ja vastaanottaminen sen sijaan ovat mahdollisia ja välttämättömiä. Tarkoituksenmukaisen avun mahdollistaminen, ammatillinen apu ja tuki, ongelmien ratkaiseminen ja lievittäminen yhdessä tulisi olla kaikkien saatavilla. Pahuuden kokemus tulee näkyväksi kärsimyksenä, jossa suru, ahdistus ja voimattomuus kietoutuvat toisiinsa moninaisena kimppuna. Pahuuden kokemus ei ole sidottu aikaan, paikkaan, kansallisuuteen tai rotuun. Koettu paha aikaansaa useimmiten myös häpeän ja syyllisyyden tunteet. (Hurtig & Laitinen 2002, 9–10.)

Hurtig & Laitinen (2002, 12) kuvaavat auttamistyön rakentuvan humanistisen ihmiskäsityksen pohjalle. Humanistinen ihmiskäsitys korostaa ihmisen potentiaalia kehittyä, kasvaa henkisesti ja vahvistaa omia voimavaroja. Auttamistyössä merkityksellistä onkin luottaa asiakkaan kykyihin, korostaa ratkaisumahdollisuuksia ja vahvistaa jo olemassa olevia voimavaroja. Tulevaisuuteen katsominen ja toivon luominen tulevat olla auttamistyön lähtökohtana. Vaikeiden kokemusten kohtaaminen ja työstäminen voimavaroja tukevassa ilmapiirissä auttavat luomaan uskoa paremmasta huomisesta ja siitä, että vaikeiden asioiden yli on mahdollista päästä. Asiakkaan kohtaaminen ihmisenä, oman asiansa asiantuntijana ja empaattinen asettuminen asiakkaan tarinan äärelle tukevat luottamuksellisen asiakassuhteen syntyä.

Ammattilaisen on kohdattava inhimillinen paha, sillä pahan sivuuttaminen tai sen kieltäminen vääristävät auttamista. Voimavarojen, vahvuuksien, mahdollisuuksien ja hyvyyden lisäksi auttajan tulee pystyä kohtaamaan ihmisen heikkoudet, väärät teot, itseä tai toisia vahingoittavat teot ja haitalliset elämäntavat. Paha kokeneella ihmisellä on oikeus kuulla, että hänen kokemansa paha on ollut väärin. Auttajan tulee nähdä pahan kokonaisvaltainen olemus, se, kuinka paha on osa ihmisyyttä, kokemusmaailmaa, autettavaa, auttajaa, auttamisjärjestelmää sekä ihmisten välisiä suhteita. (Hurtig & Laitinen 2002, 12 – 13.)

Sosiaalityö on auttamistyötä, jonka tavoitteena on tuottaa ja lisätä hyvää sekä pyrkiä hyvinvointia lisäävään muutokseen. Auttamistyö on ihmisen kuuntelemista, kuulemista, ymmärtämistä, tukemista ja hoivaamista. Huolimatta siitä, että tarkoituksena on hyvän lisääminen, saattaa paha kietoutua auttamistilanteisiin joko tekemisen tai tekemättä jättämisen välityksellä. Auttamistyön kohtaamisissa tulee näkyväksi koko inhimillisyyden kirjo, vaikkakin ammattitaito, ammatillisuus ja työn eettiset periaatteet muokkaavat ja osaltaan vaimentavat sitä. Heikosti kehittynyt tai keskeneräinen ammatillisuus ovat omiaan lisäämään auttamistyössä läsnä olevaa pahuutta. Pahuus voi nousta myös järjestelmän rakenteellisista haasteista, jotka estävät ammatillisesti kestävän työn tekemisen. Auttamistyön taustalla vaikuttavat kansainväliset ihmisoikeudet, jotka korostavat ihmisen ja yksilön erityisyyttä ja heidän oikeuksien turvaamista. (Pohjola 2002, 42–45, 52.)

Lapsen kaltoinkohtelun yhteiskunnallista tunnistamista vaikeuttaa osaltaan yhteiskunnassamme vaikuttavat myytit ja ihannekuvat perhe-elämästä. Aukoton luottamus ihmisessä ja perheessä vallitsevaan hyvään ja hyvyyteen vääristää ulkopuolisen avun ja tuen kehittämistä ja kohdentamista. Väkivallan jäädessä yhteiskunnallisesti tunnistamattomaksi ja

tunnustamattomaksi johtaa se siihen, että ihminen jää yksin vastuuseen kokemuksensa käsittelemisestä ja ratkaisemisesta. (Laitinen 2002, 82.) Erityisen haastavaa tämä on lasten kohdalla, jotka ovat lähtökohtaisesti riippuvaisia aikuisten mahdollistamasta avusta ja tuesta ja ovat näin ollen erityisen haavoittuvassa asemassa kaltoinkohtelua kokiessaan.

Lapsen edun ja lastensuojelun näkökulmasta sosiaalityö on auttamistyötä, jossa sosiaalityöntekijän roolina on olla perheen rinnalla kulkeva, kriisissä auttava ammattilainen. Sosiaalityöntekijän tulee paneutua perheen tilanteeseen ja tieteelliseen tutkimustietoon pohjaten kriittisesti arvioida lapsen edun toteutumista yksilöllisesti jokaisen lapsen kohdalla. Lapsen kaltoinkohtelun kohtaaminen ja lapsen ja perheen auttaminen edellyttävät sosiaalityöntekijältä rohkeutta toimia ja katkaista kaltoinkohtelun kierre. Kaltoinkohtelu aiheuttaa vakavia seurauksia lapsen kasvulle ja kehitykselle, haavoja ja vaurioita tunne-elämälle sekä haasteita myöhempiin ihmissuhteisiin (Oranen 2012, 235). Sosiaalityöntekijältä vaaditaan kykyä kohdata lapsi, kuulla ja nähdä, uskoa ja ottaa todesta. Erityisesti henkisen ja emotionaalisen väkivallan tunnistaminen vaativat herkkyyttä havainnoida ja kuulla lasta.

Mikko Orasen (2012, 219) mukaan lapset ovat olleet viimeinen kiinnostuksen kohde lähisuhde- ja perheväkivaltakeskustelussa. Väkivaltaa todistaneet lapset alkoivat näkyä kansainvälisessä perheväkivaltakirjallisuudessa vasta 1980-luvun puolivälissä. Suomessa lasten asema nousi ensimmäisen kerran 1970-luvun lopulla ensimmäisten turvakotien perustamisen yhteydessä ja voimakkaammin 1990-luvun lopulla ensi- ja turvakotien liiton käynnistämän *Lapsen aika* -hankkeen myötä. Hankkeen tavoitteena oli kehittää perheväkivaltaa kokeneiden ja sille altistuneiden lasten auttamisen ja tuen menetelmiä ja työkäytäntöjä. Myös naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen keskittyvä valtion kehittämishanke toimi perustana perheväkivallalle altistuneiden lasten auttamisessa.

Perheväkivallan suorat kustannukset keskittyvät sosiaalisektorille, poliisiin, oikeuslaitokseen ja terveydenhuoltoon. Väkivallan epäsuorat seuraukset sairauslomien aiheuttamien työpöissaolojen, huostaanotettujen lasten huollon tai lasten- ja nuorisopsykiatrisen hoidon kustannuksien muodossa tekevät näkyväksi, ettei yhteiskunnalla ole varaa olla panostamatta lasten väkivallan ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Inhimillisen kärsimyksen ja kivun tasolla väkivallan hinta on määrittelemätön. (Oranen 2012, 219.)

Läheissuhteissa tapahtuva väkivalta on sekä yksilö- että suhdeongelma, joka kätkeytyy tyypillisesti perhesalaisuudeksi, josta vaietaan puhumasta perheen sisällä ja lapsia kielle-

tään kertomasta ulkopuolisille (Laitinen 2002, 79; Oranen 2012, 224). Uskon, että ymmärryksen lisääminen perheväkivallasta ilmiönä auttaa rakentamaan uudenlaista, ammatitaitoisempaa suhtautumista ja kokonaisvaltaisempaa kuvaa ilmiöstä, joka tuottaa pahaa oloa lapselle ja muille perheenjäsenille usealla eri tasolla. Tapani tarkastella aineistoa on vain yksi mahdollinen keino lähestyä kaltoinkohtelua ilmiönä. Tarkastelun lähtökohtana voisi yhtä hyvin olla perheväkivallan näkyväksi tekeminen väkivallan tekijän tai väkivaltaa kokevan vanhemman positiosta käsin. Pysin aineistosta nousevien väkivaltakuvausten kautta löytämään kaltoinkohtelulle ominaisia piirteitä ja tekemään näkyväksi sen erityisyyttä ilmiönä ja auki kirjoittamaan siihen kietoutuvia tunteita. Haluan myös nostaa esille perheväkivaltaan puuttumisen merkityksen tekemällä näkyväksi kaltoinkohtelun kielteisiä seurauksia lapsen hyvinvointiin, itsetuntoon, tunne-elämään ja ihmissuhteisiin. Laadullinen, subjektiivinen aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella kaltoinkohtelua kokemuksellisuuden näkökulmasta. Aineisto tekee näkyväksi lasten kaltoinkohtelua ilmiönä, sen erityispiirteitä ja kokemuksellista ulottuvuutta.

Tämä tutkimus rakentuu 10 pääluvusta. Luku 2 Teoreettisia paikannuksia tarkentaa käsitteistöä ja lapsen edun merkitystä lapsen kaltoinkohtelu ilmiön taustalla. Teoriaosuus rakentuu pääluvuissa 2, 3, 4 ja 5. Tutkimuskysymykset esitetään ja rajataan luvussa 6. Luvussa 6 esittelen omissa alaluvuissaan tarkemmin tutkimuksen aineistoina käyttämäni kaunokirjalliset, omaeläkertoihin pohjautuvat teokset; Peter Franzenin *Tumman Veden päällä* ja Susanna Alakosken *Sikalat*. Luvussa 6 esittelen analyysimenetelmänä käyttämäni narratiivien analyysin ja sen erityispiirteet ja soveltuvuuden analyysimenetelmänä juuri omassa tutkimuksessani. Luvussa 6 kirjoitan auki myös analyysiprosessin etenemisen ja pohdin tutkimuksen eettisyyttä. Pääluvuissa 7, 8 ja 9 rakennan näkyväksi aineistoni luomat vastaukset tutkimuskysymyksiini. Empiriaosuudessa sidon yhteen tutkimuksen eri lukuja ja peilaan niitä toisiinsa esittäen niiden välisiä yhteyksiä aineiston ja teorian vuoropuheluna. Empiriaosuus muodostaa kuvaa kaltoinkohtelusta ilmiönä tehden näkyväksi siihen kietoutuvat tunteet, selviytymiskeinot ja puuttumisen merkityksen. Tutkimukseni päättyy lukuun 10, jossa pohdin kaltoinkohtelun kierteen katkaisemista ja tutkimuksen antia sekä esitän jatkotutkimusaiheita.

2 KALTOINKOHTELU JA SEN VAIKUTUKSET LAPSEEN

Luvussa 2 esittelen väkivallan ja lapsen kaltoinkohtelun käsitteiden määrittelyjä. Käsitteiden määrittelyn lisäksi otan tarkasteluun lainsäädännöllisen näkökulman taustoittamaan lapsen etua ja oikeuksia.

Kaltoinkohtelu on monisyinen ilmiö, jonka vaikutukset lapseen ovat monitasoisia ja pitkäkestoisia. Lapsi voi olla vanhempien suoran väkivallan kohde tai altistua vanhempien väliselle väkivallalle. Toistuvat kaltoinkohtelukokemukset traumatisoivat lasta.

2.1 Väkivalta ja kaltoinkohtelu

Laajasti ottaen väkivallalla voidaan käsittää mitä tahansa hyökkäävää käytöstä, jonka tarkoituksena on tietoisesti vahingoittaa toista ihmistä (Rantaeskola ym. 2015, 6). Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee väkivallan fyysisen voiman tai vallan tahalliseksi käytöksi, jonka seurauksena uhrille aiheutuu fyysinen tai psyykkinen vamma, tämän kehitys häiriintyy ja/tai perustarpeet jäävät tyydyttämättä. Pahimmillaan väkivalta johtaa kuolemaan. Väkivalta vahingoittaa ja aiheuttaa kärsimystä ja pelkoa. Väkivalta on rikos sen täyttäessä rikoslain määritelmät. Väkivalta on joka tapauksessa aina loukkaus uhrin koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta kohtaan (Oranen 2012, 219).

Rantaeskolan ym. (2015, 6) mukaan fyysinen väkivalta käsittää toiseen henkilöön kohdistuvaa sellaista voiman käyttämistä, joka aiheuttaa fyysisen, seksuaalisen tai henkisen vamman. Henkinen väkivalta sisältää mm. toisen sanallista loukkaamista, väkivallalla uhkailua, kiusaamista ja häirintää. Henkisellä väkivallalla on kielteinen vaikutus ihmisen henkiseen hyvinvointiin ja sosiaaliseen kehitykseen. Väkivallan seuraukset saattavat olla välittömiä tai piileviä ja pahimmillaan seurata uhria läpi elämän (Oranen 2012, 218).

Lähisuhdeväkivalta käsittää miehen naiseen kohdistaman väkivallan, naisen mieheen kohdistaman väkivallan, samaa sukupuolta olevien parien keskinäisen väkivallan, läheisten ikäimisiin kohdistaman väkivallan, lasten vanhempiinsa kohdistaman väkivallan sekä lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun. Ihminen ei aina itse miellä kaikkia häneen kohdistuvia väkivaltaisista tekoja väkivallaksi, joten ammattilaisen on tärkeä muistaa ottaa pu-

heeksi erilaiset väkivallan muodot. (Rantanen 2011, 51.) Keskityn tarkastelemaan läheisyyksissä tapahtuvaa väkivaltaa lapsen kaltoinkohtelun näkökulmasta. Orasen (2012, 218) mukaan lapsen kaltoinkohtelu sisältää fyysisen pahoinpitelyn lisäksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja laiminlyönnin. Käytän käsitettä lapsen kaltoinkohtelu kattamaan lapsen fyysisen pahoinpitelyn, seksuaalisen hyväksikäytön ja laiminlyönnin lisäksi myös muut lapsen kaltoinkohtelun muodot, jotka esittelen myöhemmin tässä luvussa. Tämä vastaa WHO:n määritelmää lapsen kaltoinkohtelusta (Söderholm & Kivitiie-Kallio 2012, 16). Väkivaltaisilla perheolosuhteilla tarkoitan sekä lapsen fyysistä, sosiaalista että emotionaalista kotiympäristöä, joissa kaltoinkohtelu ilmenee eri muodoissaan aiheuttaen lapselle pahaa oloa, pelkoa ja turvattomuuden kokemuksia.

WHO:n mukaan lapsen kaltoinkohtelu aiheuttaa todellista tai mahdollista vaaraa lapsen terveydelle, elämälle, kehitykselle tai ihmisarvolle. Kaltoinkohtelu ilmenee lapsen ja lasta kaltoinkohtelevan aikuisen suhteessa, jossa on kyse vastuusta, luottamuksesta tai vallasta (Söderholm & Kivitiie-Kallio 2012, 16.) Väkivalta on tietoinen teko, jonka voi estää (THL 2017). Tämän vuoksi ennaltaehkäisyllä ja koko perheen auttamisella on suuri merkitys lapsen kaltoinkohtelun tunnistamisessa, kohtaamisessa ja kaltoinkohtelun kierteen katkaisemisessa. Lasten ja perheiden kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on lastensuojelulain mukainen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli he saavat tietoonsa, että perheessä on väkivaltaa tai väkivallasta nousee vahva epäily (Lastensuojelulaki 417/2007; Oranen 2012, 217).

2.2 Lainsäädäntö lapsen edun taustalla

Lapsen etu ja sen toteutuminen tai toteutumatta jääminen on näkynyt viime vuosina yhteiskunnallisessa keskustelussa yhä voimakkaammin. Lapsen etua ei tule ratkaista vanhempien intressien tai yhteiskunnan edun mukaisesti, vaan lähtökohtana tulee olla lapsen parhaan tavoittaminen. Lapsen oikeuksia tulee kunnioittaa ja lapsen tahto ja tarpeet tulee selvittää lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Lapselle tulee hankkia edunvalvoja, mikäli lapsen ja vanhempien intressien välillä on ristiriitaa. Lapsen etua arvioitaessa lapsen ja vanhempien toiveiden ohella ammattilaisen tulee pohjata näkemystään tieteelliseen tutkimustietoon ja huomioida lapsen osallisuuden toteutuminen. Yhdistyneiden kansakun-

tien oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen tärkeimmät perusoikeudet keskittyvät takaamaan lapsille oikeuden turvallisuuteen, avunsaantiin ja kuulluksi tulemiseen heitä itseään koskeissa päätöksissä (YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1991; Oranen 2012, 236).

Suomi on ratifioinut YK:n lasten oikeuksien sopimuksen vuonna 1991 ja täten sitoutunut muuttamaan lakinsa ja toimintatapansa sopimuksen periaatteita vastaavaksi. Sopimuksen periaatteiden mukaisesti Suomi on sitoutunut takaamaan hyvinvoinnin kannalta välttämättömän suojelun ja huolenpidon jokaiselle alle 18-vuotiaalle, Suomessa oleskelevälle lapselle. Suomi on sitoutunut noudattamaan myös Euroopan neuvoston yleissopimusta, joka edellyttää lasten suojelemista seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja väkivallalta. Lastensuojelulaki (417/2007) sekä Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) säätelevät omalta osaltaan lasten hyvinvoinnin turvaamista. (Saukko 2011, 84–85.)

Lapsen huoltoa koskevan lain (361/1983) 1§ mukaisesti lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Pykälän mukaan lapselle on myös pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä tarjoava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea. Pykälän mukaan lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä ja huollon tulee turvata läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.

Lapsiasiainvaltuutetun tehtävänä on edistää lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lainsäädännön ja yhteiskuntapolitiikan tasolla. Lapsiasiainvaltuutetun työn perusta rakentuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen pohjalta ja työn sisältö on säädelty Laissa Lapsiasiainvaltuutetusta (1221/2004). Yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeelliseen ympäristöön ja erityiseen suojeluun.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen määrittämät oikeudet toteutuvat puutteellisesti perheissä, joissa lapset altistuvat perheväkivallalle. Väkivallan kohteeksi joutuminen tai sille altistuminen vaarantaa lapsen hyvinvointia ja luo turvattomuutta. Suoranaisen väkivallan lisäksi laiminlyöntien seurauksena lasten perustarpeet saattavat jäädä tyydyttämättä ja emotionaalinen tunneside rakentua ohueksi tai rikkonaiseksi.

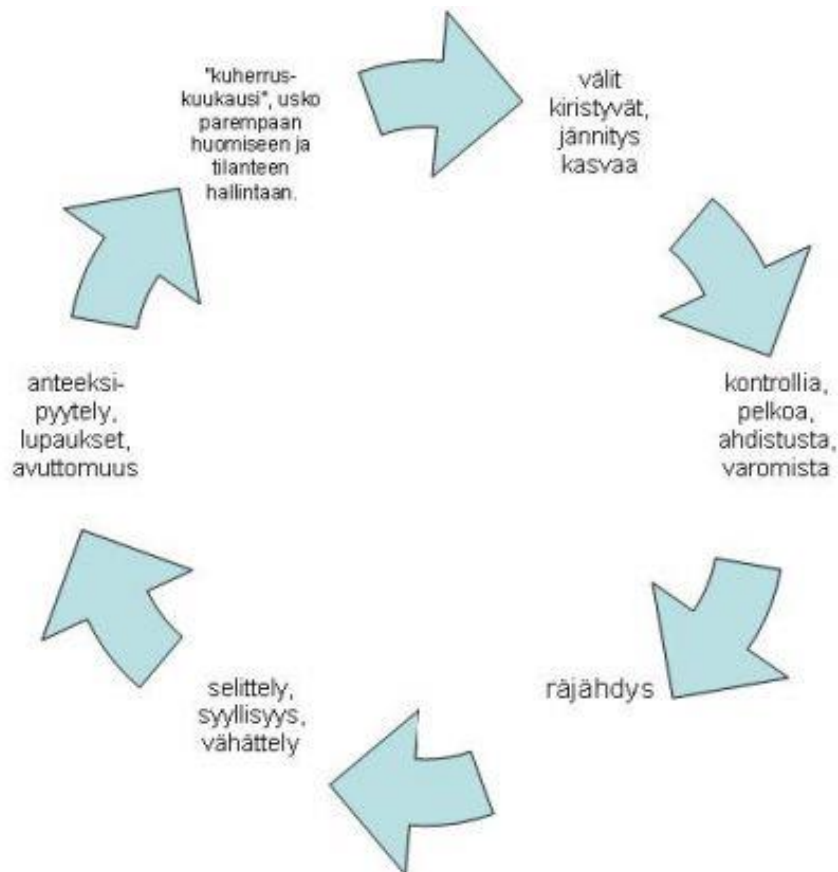
Lastensuojelulaki (417/2007) ja Laki huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ovat keskeisimmät lapsen etua määrittävät kansalliset lakimme. Laajemmassa tarkastelussa on

syytä kiinnittää huomiota myös muihin lähisuhdeväkivaltaa huomioiviin lakeihin ja sopimuksiin. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) velvoittaa kuntia vastaamaan lähisuhdeväkivaltaa kokeneen tuen tarpeeseen. Laki valtionvaroista maksettavasta korvauksesta turvako-
tipalvelun tuottajalle (1354/2014) mahdollisti turvakodeille valtion rahoituksen ja painot-
taa kuntien tarvetta kehittää lähisuhdeväkivaltatyön avopalvelua sekä turvakotijakson jäl-
keistä jatkohoitoa ja tukea lähisuhdeväkivaltaa kokeneille ja koko perheelle. Laki lasten-
suojelulain muuttamisesta (1302/2014) velvoittaa laissa mainittuja tahoja salassapito-
säännösten estämättä ilmoittamaan tietyissä vakavissa tilanteissa poliisille ja sosiaali-
huoltoon avuntarpeessa olevasta lapsesta. EU:n uhridirektiivi puolustaa rikoksen uhrin
oikeuksia. Uhridirektiivin puitteissa rikoksen uhrin tukea ja suojelua parannettiin laki-
muutoksilla, jotka astuivat voimaan 1.3.2016. Istanbulin sopimus (SopS 53/2014) on
laaja-alainen ihmisoikeussopimus, joka sisältää lukuisia toimenpiteitä naisiin kohdistu-
van väkivallan ja perheväkivallan kitkemiseksi.

2.3 Kaltoinkohtelu ilmiönä

Kaltoinkohtelu ja väkivalta aiheuttavat pahoinvointia, kärsimystä, pelkoa ja turvatto-
muutta. Väkivallalle ilmiönä on ominaista se, että se pahenee, raaistuu ja lisääntyy ajan
kuluessa, ellei siihen puututa ja saada apua. (THL 2017.)

Väkivallantekijä oikeuttaa tekonsa mitä erilaisimmin selityksin, useimmiten uhria syyll-
listäen. Väkivalta juurtuu vähitellen osaksi arkea vääristäen kokemusta normaalista. Vä-
kivallassa on kyse vääristyneestä vallasta, jossa valta-asetelma osapuolten välillä on vi-
noutunut ja epätasa-arvoinen. Väkivallalle on ominaista syklisyys, jolloin tynnympien ja
hyvittelyä sisältävien vaiheiden jälkeen ilmapiiri kiristyy, jännitys kasvaa ja lopulta pii-
levä väkivalta eskaloituu väkivaltaisiin tekoihin, kuten kuvassa 1 on esitetty.

Kuva 1. Väkivallan sykli (Walker 1989)

Väkivaltaa pidetään keinona käsitellä subjektiivista avuttomuuden tunnetta. Tekijä pyrkii peittämään heikkoutensa ja avuttomuutensa palauttamalla vallantunteen hetkellisesti väkivallan avulla. (Schulman 2004, 149-151.) Moni väkivallantekijä kantaa mukanaan traumaa ja monella trauma on peräisin lapsuudessa koetusta laiminlyönnistä, pahoinpitelystä tai kaltoinkohtelusta. Lapsena kaltoinkohdeltu saattaa siirtää väkivaltaisen toimintamallin myös omiin lapsiinsa vanhempana todennäköisemmin kuin turvallisen lapsuuden elänyt, mikäli traumatyöskentely jää tekemättä. Käsittelemättömät, turrutetut tunteet ja kokemukset johtavat väkivallan kierteen uusintamiseen. Näin uhrista tulee tekijä. Väkivallan toistaminen aiheuttaa kuitenkin syyllisyyttä ja häpeää ja lisää ahdistusta entisestään. (Haapasalo 2005, 4611–4614; Schulman 2005, 150; Suokas-Cunliffe 2004, 13.) Väkivalta lasta traumatisoitunut vanhempi siirtää väkivallan lapselleen sekä traumatisoivana käyttäytymisenä että keinottomuutensa kautta. Lapsen toistuva yksin jättäminen, lämmön ja

empatian puute, aikuisen omat hallitsemattomat tunne- ja toimintapurkaukset sekä tunnekannattelukyvyyn puute johtavat lapsuuden traumaattisiin ylivuotokokemuksiin. (Schulman 2004, 150–152.)

Lapsi oppii tunteiden tunnistamista, nimeämistä ja hallintaa lapsuudessa vanhemmiltaan. (Traumaterapiakeskus 2016, 95.) Perheessä toistuva väkivalta, pelon ilmapiiri ja kaltoinkohtelu antavat lapselle vääristyneen mallin vuorovaikutuksesta. Mikäli lapsen omat vanhemmat eivät kykene tarjoamaan lapselle normaalia, tasapainoista mallia tunteiden käsittelyyn, jäävät perustavanlaatuiset sosiaaliset taidot puutteellisiksi. Vanhempien antaman puutteellisen mallin voi korvata kuitenkin ainakin osittain lapselle läheinen aikuinen lapsen lähipiiristä. (Haapasalo 2005, 4614.)

2.4 Lapsen kaltoinkohtelun muodot

Lapseen kohdistuva kaltoinkohtelu voi ilmetä monin eri tavoin. Lapsi voi olla väkivallan suoranainen kohde tai altistua vanhempien väliselle väkivallalle. 40%:ssa väkivaltaisista parisuhteista lapsi on joutunut kuulemaan, näkemään tai olemaan väkivallan suora kohde (Usko, toivo, hakkaus 1998, 33). Fyysistä väkivaltaa on esimerkiksi lyöminen, potkiminen, esineillä heittäminen, hiuksista repiminen, töniminen ja estäminen. Fyysinen väkivalta on rikos (Karhuvaara ym. 2013, 18; Rikoslaki 39/1889, luvut 20 ja 21). Lapseen kohdistuvan pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn herätessä sosiaalihuollon ammattilainen on velvollinen tekemään asiasta ilmoituksen poliisille (Lastensuojelulaki 25§).

Henkinen väkivalta, esimerkiksi pakottaminen, uhkailu, pelottelu, eristäminen, kontrollointi, mustasukkaisuus ja alistaminen tuottavat lapselle emotionaalista pahaa oloa. Henkinen väkivalta on usein fyysistä väkivaltaa huomattavasti vaikeampi toteen näyttää, vaikka henkinen väkivalta monesti traumatisoi lasta fyysistä väkivaltaa enemmän. Henkinen ja emotionaalinen väkivalta esiintyvät enemmän tai vähemmän yhdessä muiden lapsen kaltoinkohtelun muotojen kanssa. (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16; THL 2017.)

Lapsen laiminlyönnissä on kyse lapsen perushoivan ja perustarpeiden mitätöinnistä tai puutteellista huolehtimisesta. Lapsen kaltoinkohtelua on myös vanhempien päihteidenkäyttö ja vanhempien välisten parisuhdeongelmien käsittely lapsen läsnä ollessa. Kaltoinkohtelua on myös se, ettei lapselle haeta tai oteta vastaan apua fyysisiin tai henkisiin ongelmiin tai lasta lääkitään turhaan ja tarkoituksetta. Emotionaalinen väkivalta, kuten rakkauden, hyväksynnän ja arvostuksen puute, vaurioittaa tunnesuhteen muodostumista ja vaikeuttaa myöhempien ihmissuhteiden rakentamista ja ylläpitämistä. (Söderholm & Politi 2012, 79–82.)

Nikupeterin ja Laitisen (2015, 830–831) mukaan vainoaminen voidaan nähdä myös yhtenä lapsen kaltoinkohtelun muotona. Lapsen äitiin kohdistuva eron jälkeinen vaino aiheuttaa lapselle pelkoa ja turvattomuuden tunteita. Lapsen äidin ollessa entisen puolison vainoamisen kohde altistuu myös lapsi vainoamiselle. Vainoaminen uhkaa lapsen fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia ja turvallisuutta, koska lapsen mahdollisuudet suojata itseään ovat rajalliset. Nikupeteri ja Laitinen (2015) ovat laadullisessa tutkimuksessaan tutkineet vainoamisen muotoja ja vaikutuksia suomalaisten lasten jokapäiväisessä elämässä vanhempien eron jälkeen. Tutkimuksen tavoitteena on ollut lisätä tietoa vainoamisesta erityisesti lasten näkökulmasta ja luoda keskustelua lasten altistumisesta väkivallalle läheisessä ihmissuhteessa. (Ks. myös Varjo-hanke; Usko, toivo, hakkaus 1998, 38.)

Kaltoinkohtelua on myös lapsen pitäminen toistuvasti aikuisen tai kaverin roolissa. Vanhempi saattaa puhua aikuisten asioita lapselle samalla tavoin kuin puolisolleen. Lapselle on haitallista, mikäli vanhempi on kyvytön olemaan aikuisen roolissa suhteessa lapseen ja rajojen asettaminen jää tekemättä, sillä sääntöjen opettaminen rajoja asettamalla on yksi vanhemmuuden keskeisimmistä tehtävistä. Traumatisoituneella vanhemmalla on monesti vaikeuksia asettaa lasten hyvinvointia ja kehitystä tukevia rajoja, jos omilta vanhemmilta saatu malli on ollut puutteellinen. Traumatisoitunut vanhempi on saattanut oppia omassa lapsuudenperheessään selviytymään omin avuin ilman tukea. Vanhempi saattaa vaatia omalta lapseltaan ikätasoon nähden kohtuutonta selviytymistä ja liian varhaista itsenäistymistä. Lapsi kokee turvattomuutta, mikäli vanhempi ei aseta minkäänlaisia sääntöjä tai rajoja. Turvalliset rajat sen sijaan antavat lapselle mahdollisuuden leikkiin, iloon ja innostumiseen sekä tekevät näkyväksi, milloin on aika rauhoittua. Turvalliset rajat auttavat lasta ymmärtämään mikä on oikein, minkälainen toiminta on sopivaa ja miten toimia ihmissuhteissa toista kunnioittaen. (Schulman 2004, 152; Traumaterapiakeskus

2016, 156–157.) Osa traumatisoituneista vanhemmista saattaa asettaa liian tiukkoja, täysin joustamattomia rajoja, jotka eivät ole sopivassa suhteessa lapsen ikä- ja kehitystasoon. Säännöistä voi seurata myös mielivaltaisia ja väkivaltaisia rangaistuksia. (Traumaterapia-keskus 2016, 156–157; ks. myös Nyqvist 2007, 15.)

Vanhemman lapseen kohdistama väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö rikkovat lapsen rajoja. Lapsen on kaltoinkohtelun seurauksena useimmiten vaikea myöhemmin kunnioittaa omia rajojaan ja suojella itseään. Lapsi on saattanut oppia selviytymään alistumalla muiden tahtoon. Lapsi ei ole saanut riittävää tukea omista rajoista huolehtimiseen, jos häntä hoitavat aikuiset ovat loukanneet lapsen koskemattomuutta. (Traumaterapiakeskus 2016, 156–157.) Seksuaalinen hyväksikäyttö voi pitää sisällään esimerkiksi lapsen sukupuolielinten koskettelua, yhdyntää tai lapselle soveltumattoman kuvamateriaalin näyttämistä. Seksuaalinen hyväksikäyttö ei edellytä fyysistä kontaktia lapseen, vaan voi tapahtua myös sosiaalisen median kautta toteutuvana sopimattomana ehdotteluna. Hyväksikäyttöä on myös lapsen hyödyntäminen pornografisissa julkaisuissa tai seksipalveluiden ostaminen alaikäiseltä. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen yritys ovat rikosoikeudellisesti rangaistavia. (HUS 2017; Joki-Erkkilä, Jaarto & Sumia 2012, 132; Laitinen & Väyrynen 2011, 269; Räsänen & Moilanen 2004, 95–96; Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16.)

Eriytynyt lasten kaltoinkohtelun muoto on Munchausen syndrome by proxy. Tavallisimmin lapsen vanhempi, useimmiten äiti, tuottaa lapselle oireita tai sepittää lapselle sairaustilan tarkoituksenaan saada lapsi näyttämään sairaalta ja avun sekä tutkimusten tarpeessa olevalta. Oireyhtymässä ei ole kyse lapsen sairaudesta vaan kyse on vanhemman tunne-elämän tai luonteen patologiasta. Vanhempi saattaa aiheuttaa lapselle esimerkiksi kohtauksia, uneliaisuutta, ripulia tai hengityspysähdyksiä. Keskimääräinen oireyhtymän uhrien ikä on noin kolme vuotta ja usein myös muilla perheen lapsilla on esiintynyt vastaavanlaisia, selittämättömiä oireita, jotka katoavat sairaalajakson aikana. (Räsänen & Moilanen 2004, 91, Tupola & Lounamaa 2012, 154–159.)

Lapsi voi olla aikuisen roolissa perheessä huolehtien sisaruksistaan, ruoanlaitosta ja kodinhoidosta. Tällöin on kyse parentifikaatiosta, tilanteesta, jossa perheen sisäinen hierarkia on vääristynyt ja lapsi on vanhemman roolissa. Lapselle tärkeät kehitystehtävät jäävät tällöin puutteellisesti läpikäydyiksi, koska lapsella on ikätasoon nähden kohtuuttoman suuri vastuu ja painolasti kannettavanaan. Tällaiset lapset ovat usein arkisia, konkreettisia

ja realistisia, joille leikki, huumori ja hulluttelu ovat epätyypillisiä. Erilaiset luovan toiminnan muodot auttavat tällaisia lapsia saamaan kosketuksen omiin kiellettyihin kokemuksiin, joita lapset on kiintymyssuhteissaan oppineet välttelemään. (Sinkkonen 2012, 274–275.)

Eri kulttuuritaustat tuovat esiin erilaisia lapsen kaltoinkohtelun muotoja. Tällaisia ovat esimerkiksi tyttöjen ympärileikkaus, lapsen pitäminen noitana sekä erilaiset tavat, joilla noituutta pyritään saamaan pois lapsesta, pakkoavioliitto, lapsen sulkeminen perheen ja yhteisön ulkopuolelle sekä kunniaväkivalta (THL 2017). Kaltoinkohtelun listaan voi laajassa tarkastelussa nähdä kuuluvaksi myös vanhemman osalta lapsen sijaishuollon mitättöimisen, jolloin vanhempi ei anna lapsen asettua ja kiintyä lasta hoitavaan ulkopuoliseen tahoon (Sinkkonen 2012, 272). Vanhempi saattaa pitää valheilla yllä lapsessa uskoa esimerkiksi pikaisesta kotiinpaluusta.

Kaltoinkohtelun ja lastensuojelutarpeen tulisi kulkea yhdessä. Kaltoinkohtelu on aina lapselle vahingollista ja lapsen erityispiirteistä, perheen historiasta ja elämäntilanteesta sekä turvattomuuden kokemuksista riippuen aiheuttaa lapselle pitkäaikaisia, monitasoisia pulmia. Lastensuojelun tehtävänä on turvata lapsen etu tilanteissa, joissa se vaarantuu tai uhkaa vaarantua (Lastensuojelulaki 417/2007).

2.5 Trauma läsnä

Trauma on kokemus, joka ylittää ihmisen sieto- ja käsittelykyvyn nostattaen ylivoimaisen tunnemyrskyn (Schulman 2004, 150). Trauma syntyy tapahtumista, joihin liittyvät kokemukset ovat voimakkaita, äkillisiä, kontrolloimattomia, ennustamattomia ja voimakkaan kielteisiä. Erityisesti väkivaltaa, fyysistä vahinkoa tai hengenvaaraa aiheuttavat tapahtumat traumatisoivat muita vaaratilanteita herkemmin. Kaltoinkohtelu, kiintymyssuhteen menetykset, epäluotettava huoltajuus ja laiminlyönnit ovat omiaan traumatisoimaan lasta. Kakkostyyppin traumasta puhuttaessa on kyse toistuvasta altistumisesta esimerkiksi väkivallalle. Perheväkivalta sisältää lapselle useita päällekkäisiä uhkia aiheuttaen lapselle kuolemaan tai vahingoittumiseen ja vanhemman hyvinvoinnin vaarantumiseen liittyviä pelkoja. Lapsen kannalta erityisen haitallista on vanhempien välisen väkivallan, lapseen kohdistuvan väkivallan ja hoidon laiminlyönnin yhteenkietoutuminen. Jatkuvassa yliviireystilassa eläminen saattaa johtaa lapsen kompleksiseen traumatisoitumiseen ja vakavan

väkivallan seurauksena lapselle saattaa kehittyä traumaperäinen stressihäiriö, PTSD (post-traumatic stress disorder.) (Oranen 2012, 223–224; Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2001.)

Traumatisoituneen ihmisen persoona jakautuu dissosioinnin seurauksena kahteen osaan, näennäisesti normaaliin persoonaan (ANP = apparently normal personality) ja emotionaaliseen tunnepersoonaan (EP = emotional personality). Näennäisesti normaali persoona suorittaa päivittäiset velvollisuudet ja on se mikä näkyy muille ihmisille kodin ulkopuolella traumatisoituneesta lapsesta. Näennäisesti normaali persoonallisuus keskittyy traumamuistojen välttämiseen, irrallaan oloon, turruttamiseen ja osittaiseen tai täydelliseen amnesiaan. Emotionaalinen tunnepersonallisuus sisältää traumamuistot ja näkyy kaoottisuutena kotioloissa. Traumaattisten kokemusten tahdonalainen mieleen palauttaminen muistoksi on epäonnistunut. Kohdatessaan traumasta muistuttavia asioita, laukaisevia tekijöitä eli trikkereitä, emotionaalinen tunnepersoona, joka on kiinnittynyt puolustusmekanismeihin, tunkeutuu mieleen. Traumaintruusiot eli mieleen tunkeumat aktivoituvat takaumina, voimakkaina tunnereaktioina, somatisointina ja painajaisunia. (Suokas-Cunliffe 2004, 12–13; Suokas-Cunliffe 2006, 10-11; Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2003–2005.)

2.6 Monenlaista tuskaa - kaltoinkohtelun seuraukset

Kaltoinkohtelu, sen muodosta riippumatta, on lapselle aina vahingollista. Suokas-Cunliffen (2004, 12) mukaan lapsi kantaa pahoinpitelyn mukanaan koko elämänsä. Lasten oireilu näkyy pääsääntöisesti niillä alueilla, joihin kehitysvaiheiden tärkeimmät haasteet liittyvät (Oranen 2012, 224). Väkivallan muoto, tekojen vakavuus, kesto ja toistuvuus vaikuttavat kaltoinkohtelun seurauksiin. Seuraukset riippuvat myös uhrin omista voimavaroista, elämänhallinnasta, perhetilanteesta ja tukiverkostosta sekä suojaavista tekijöistä.

Kaltoinkohtelu aiheuttaa lapsille vaikeuksia ihmissuhteissa, niiden solmimisessa, ylläpitämisessä ja niissä toimimisessa. Luottaminen toisiin ihmisiin ja etenkin aikuisiin on vaikeaa. Ongelmia ilmenee monesti myös myöhemmissä parisuhteissa, mikäli lapsi ei ole saanut korvaavia kokemuksia luottamuksellisista, turvallisista ihmissuhteista. Lapsen ko-

kema arvottomuus siirtyy helposti uusiin ihmissuhteisiin, joissa lapsi on jälleen altis kaltoinkohtelulle tai hyväksikäytölle. Ihmissuhteissa voidaan hakea hyväksyntää vahingollisella tavalla. Jos kaltoinkohtelu on tapahtunut oman vanhemman taholta, saattaa lapsi aikuisena toistaa samaa kaavaa suhteessaan omiin lapsiinsa, jolloin kaltoinkohtelun ylisukupolvinen kierre jatkuu. (Kauppi 2012, 128; Laitinen 2004, 228–263, 314; Suokas-Cunliffe 2004, 13; Traumaterapiakeskus 2016, 51, 79–80.) Noin kolmasosa lapsuudessa kaltoinkohtelua kokeneista kohtelee myöhemmin omassa annetussa vanhemmuudessaan omia lapsiaan kaltoin tai on väkivaltainen läheissuhteissaan (Haapasalo 2005, 4611; Oranen 2012, 225). Lapsuuden kaltoinkohtelun on tutkittu olevan yhteydessä rikolliseen käyttäytymiseen. Nuorista ja aikuisista rikoksenteijöistä suurinta osaa on lapsena pahoinpidelty tai laiminlyöty. (Haapasalo 2005, 4611.)

Kaltoinkohtelun seurauksena lapsi voi masentua tai käyttäytyä aggressiivisesti ja lapsella on usein vaikeuksia käsitellä omia tunteita tai tunnistaa niitä ylipäättään. (Kaltiala-Heino 2012, 170; Suokas-Cunliffe 2004, 12–13; Traumaterapiakeskus 2016, 51, 79.) Lapsen tunnesäätelytaidot jäävät puutteellisiksi väkivaltaisessa perheympäristössä, jos lapsi jää yksin voimakkaiden negatiivisten tunteiden kanssa ilman aikuisen tukea. Vihan, pelon, syyllisyyden ja häpeän tunteet sekä masennus ovat tyypillisiä ja vakavia kaltoinkohtelun seurauksia (Rantanen 2011, 53).

Kaltoinkohtelu vaikuttaa myös lapsen itsetuntoon. Kaltoinkohdeltujen lasten itsetunto on yleensä heikko ja rikottu. (Kaltiala-Heino 2012, 170; Rantanen 2011, 53.) Tämä voi toisinaan näyttäytyä käänteisesti lapsen käytöksessä, jolloin lapsi kehuu itseään ja omia taitojaan kaikessa ylikorostuneesti. Vaihtoehtoisesti saattaa käydä niin, että lapsi ei näe minäkäänlaista arvoa itselleen ja elämälleen. Lapsen voi olla vaikea ottaa vastaan kehuja ja fyysistä kosketusta. Kaltoinkohdellut lapset helposti myös pyrkivät toistamaan tilanteita ja asetelmia, jotka ovat tapahtuneet väkivaltaisessa perheympäristössä, esimerkiksi asettamalla hoitavia aikuisia kaltoinkohtelevien vanhempien rooleihin (Schulman 2004, 151). Tämä näyttäytyy erilaisena provosointina ja poikkeuksellisen huomionhakuksena ja vahingollisena käyttäytymisenä eri aikuisten läsnä ollessa.

Lapsen kaltoinkohtelu traumatisoi lasta. Traumaattiset muistot aktivoituvat myöhemmin traumalaukaisijoiden aikaansaamana. Traumaattinen muisto tuntuu siltä, kuin tapahtuma toistuisi ainakin joiltain osin uudelleen. Tällöin sanallisen muistin ulottumattomissa olevat traumamuistot aktivoituvat traumatakaumina. Traumatakaumiin voi liittyä voimak-

kaita paniikin, raivon, häpeän, menetyksen, syyllisyyden tai epätoivon tunteita. Myös riskitietoiset uskomukset tai kielteiset ajatukset ovat mahdollisia. Traumatakauma saattaa aikaansaada fyysisiä tuntemuksia, esimerkiksi kipua, tai mielikuvia, ääniä, tuoksuja tai käyttäytymistapoja (taisteleminen, pakeneminen, jähmettyminen, sulkeutuminen). Turvattoman lapsuuden kokeneella lapsella on usein suurempia haasteita vireystilan säätelyn kanssa turvallisen lapsuuden eläneisiin lapsiin verrattuna. Turvattoman lapsuuden elänyt lapsi kokee vireystilan muutoksia useammin ja vireystilan säätely on haastavaa. Traumatisoituneella lapsella myös jyrkät vaihtelut ali- ja ylivireystilan välillä ovat tyypillisiä. (Traumaterapiakeskus 2016, 76–77.)

Ylivireydelle on tavanomaista tuntemusten liiallisuus ja ylivoimainen määrä vaikeita tunteita, kuten ahdistuneisuutta, kärsimättömyyttä, ärtyneisyyttä tai vihanpurkauksia. Mahdollisia muita ylivireysoireita ovat jatkuvat fyysiset oireet, kuten jännittyneisyys, levottomuus, ahdistuneisuus tai varuillaan olo. Ylivireystilassa lapsen on vaikea nukahtaa tai pysyä unessa, koska lapsen on vaikea rauhoittua ja hän säikkyy toistuvasti ollessaan liian herkistynyt ympäristön mahdollisille vaaroille. Lapsen tarkkaavuus keskittyy vaaran merkkien ennakointiin ja keskittyminen mielekkäisiin asioihin tai oppimiseen on haasteellista. Keskittymis- ja tarkkaavuusongelmat ovatkin tyypillisiä ja tulevat näkyväksi joidenkin lasten ja nuorten kohdalla kouluarjessa. Ajantajun muutokset ovat myös mahdollisia ja aika tuntuu kuluvan hitaasti. Ylivireystilassa arviointi- ja ajattelukyky ovat heikentyneet ja itsensä rauhoittaminen on vaikeaa. Sietämätöntä oloa kokiessaan lapsi tai nuori voi turvautua haitalliseen toimintaan kuten päihteidenkäyttöön, itsensä vahingoittamiseen, muiden ihmisten huonoon kohteluun tai eristäytymiseen. (Suokas-Cunliffe 2004, 12–13; Traumaterapiakeskus 2016, 77–80; ks. myös Kauppi 2012, 127.)

Alivireystilassa tuntemuksia on liian vähän, tunteet puuttuvat ja olo vaikuttaa tyhjältä. Alivireydelle on ominaista fyysinen turtuneisuus, kivuntunnettomuus sekä kyvyttömyys nähdä, kuulla, reagoida, liikkua, puhua tai ajatella. Lamaantuminen, äärimmäinen uneliaisuus sekä vieraantuneisuuden kokemukset ovat myös mahdollisia alivireystilassa. Turtana olo ja tuntemuksien vähäisyys saattavat johtaa siihen, että lapsi tai nuori hakee äärimmäisiä, vaarallisia kokemuksia tunteakseen edes jotakin. Esimerkiksi itsensä vahingoittaminen viiltelemällä tai toistuvasti vaarallisiin ihmissuhteisiin hakeutuminen myöhemmin elämässä ovat mahdollisia seurauksia toistuvasta alivireyteen vaipumisesta. (Traumaterapiakeskus 2016, 79–80.)

Vakava dissosiaatiohäiriö on seurausta varhaisesta traumatisoitumisesta kiintymyssuhteissa, jossa lapsi joutuu seksuaalisen hyväksikäytön, väkivallan tai laiminlyönnin uhriksi. Dissosiaatio ilmenee vaihtelevina somaattisina ja psyykkisinä oireina. Oma elämäntarina on puutteellisesti tavoitettavissa, koska integraatio muistin, identiteetin ja tietoisuuden toimintojen välillä puuttuu (näennäisesti normaali ja emotionaalinen persoonallisuus lohkoutuneet toisistaan irrallisiksi). Koettu yhteys alkuperäiseen traumaan puuttuu, eivätkä kokemukset yhdisty omaan elämäntarinaaan. Vakavasti traumatisoitunut ei kykene tekemään eroa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille, vaan elää traumatapahtumia yhä uudelleen. Traumatisoitunut voi kertoa järkyttävistä tapahtumista ilman tunteita ja omakohtaisuutta. Traumaattiset tapahtumat kertautuvat kehossa ja mielessä, vaikka traumatisoitunut saattaa olla kyvytön muistamaan kyseisiä traumoja. (Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2001.)

Vakavimmat dissosiaatiohäiriöt kehittyvät varhaislapsuudessa. Mikäli lapsi joutuu hakemaan turvaa ja läheisyyttä samoista aikuisista, jotka traumatisoivat lasta pahoinpitelämällä ja laiminlyömällä, lapsen ja vanhemman välille rakentuu disorganisoitunut kiintymyssuhde, joka saattaa johtaa myöhemmin kehittyvään dissosiaatiohäiriöön. Lapsen hyväksikäyttö, pahoinpitely tai laiminlyönti vaurioittaa lapsen persoonallisuuden kehitystä laaja-alaisesti. Mahdollisia seurauksia ovat kyvyttömyys säädellä vireystilaa, itsetuhoisuus, itsensä vahingoittaminen, vaikeudet seksuaalisuhteissa, korostunut riskinotto, muutokset tietoisuudessa, huomiokyvyssä ja minäkäsityksessä, tehottomuus, pysyvä tunne vahingoittumisesta, häpeä ja kiinnittyminen hyväksikäyttäjään. Yleinen ahdistus ja epätoivo, kyky luottaa muihin ihmisiin ja uudelleen uhriutuminen ovat myös tyypillisiä, samoin samastuminen pahantekijään. (Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2003.) Lapsi tai nuori voi myös rikkoa tavaroita, vahingoittaa ympäristöään tai satuttaa eläimiä tai muita ihmisiä. (Kaltiala-Heino 2012, 169–173.)

Traumatakaumien, voimakkaiden tunteiden tai haitallisen vireystilan (jatkuva yli- tai alivireys) seurauksena lapsella saattaa olla haasteita nukkumisessa ja arjen siirtymätilanteissa (Suokas-Cunliffe 2004, 12–13). Psykkinen oirehtiminen kaltoinkohtelun jälkeen voi myös ilmetä fyysisinä oireina, esim. pakkoliikkeinä, tic-oireina, tuhrimisena, itsetuhoisuutena ja selittämättöminä fyysisinä kipuina (Suokas-Cunliffe 2006, 11). Toisinaan oireilun tunnistaminenkin voi olla vaikeaa, erityisesti jos se näyttäytyy lapsen arkuutena, sulkeutumisenä tai sisäänpäin kääntymisenä (ks. Nyqvist 2007, 17). Aikuinen saattaa tulkita tällöin käytöksen lapsen luonteenpiirteeksi, esimerkiksi ujoudeksi. Virheellinen tulkinta jättää lapsen avunsaannin ulottumattomiin.

Kouluikäisillä kaltoinkohtelulle altistuminen aiheuttaa usein vaikeuksia kaverisuhteissa, alttiutta kiusata tai tulla kiusatuksi. Käytöshäiriöt, oppimisvaikeudet sekä emotionaalinen oireilu kuten ahdistuneisuus, syyllisyyden, häpeän ja pelon tunteet ovat myös tyypillisiä. Tyttöjen väkivaltainen käyttäytyminen nuoruusiässä keskittyy kotiin ja omaan perheeseen, poikien väkivaltaisuus suuntautuu myös kodin ulkopuolelle. Kaltoinkohtelua kokeneiden tyttöjen kohdalla masennus nuoruusiässä on tyypillisempää poikiin verrattuna. Tyttöjen kohdalla väkivallalle altistuminen lapsuudessa lisää riskiä joutua väkivallan uhriksi aikuisena. (Oranen 2012, 224–226.)

Lapsen ja nuoren oireiluun vaikuttavat väkivallan ennustettavuus ja vaarallisuus. On mahdollista, ettei lapsi oireile näkyvästi. Alistettu ja omat tarpeensa ja tunteensa sivuuttava lapsi syyllistää itseään ja kokee kaltoinkohtelun oikeutetuksi seuraukseksi omista teoistaan. Lapsen olemus ja ilon ilmaukset saattavat näyttäytyä epäaidoilta tai liiallisilta ja käytös voi olla pakonomaisesti aikuista myötäilevää. (Kauppi 2012, 127.)

Lapsen oireilu kaltoinkohtelun seurauksena on esitetty taulukossa 1. Yleiset traumaoireet esiintyvät ikävaihesidonnaisten oireiden lisäksi. Lapsi saattaa uudelleen kokea traumatisoivaa väkivaltakokemusta arjen tilanteissa, eikä pysty estämään kokemuksen mieleen tunkeutumista. Uudelleenkokemisen seurauksena lapsi näkee toistuvasti painajaisia ja kokee ahdistustiloja. Välttämiskäyttäytymisen avulla lapsi voi pyrkiä välttämään väkivaltakokemuksista muistuttavia asioita kontrolloimalla käytöstään tai turruttamalla vaikeita tunteita esimerkiksi päihteiden avulla. Jatkuvasti kohonnut vireystila johtaa siihen, että lapsi on levoton, eikä pysty keskittymään etenkin uusien asioiden oppimiseen. Yliviireystilassa lapsi tulkitsee neutraalit, vaarattomatkin tilanteet vaarallisiksi ja lapsi on jatkuvassa hälytystilassa. (Kauppi 2012, 127.)

Taulukko 1. Lapsen oireilu (mukailtu Kauppi 2012, 127).

<p><u>Vauvaikä</u></p> <p>Liiallinen nukkuminen</p> <p>Kontaktista vetäytyminen</p> <p>Vakavuus tai pakonomainen nauru</p> <p>Katseen poiskääntäminen</p> <p>Kehon jäykkyys, kielen esiin työntyminen, hikka tai pulauttelu pelottavan henkilön läheisyydessä</p>	<p><u>Leikki-ikä</u></p> <p>Levottomuus</p> <p>Aggressiivisuus</p> <p>Uni- ja syömishäiriöt</p> <p>Päänsärky ja vatsakivut</p> <p>Kastelu</p> <p>Vetäytyminen ja ahdistuneisuus</p> <p>Kyvyttömyys leikkiä tai kaoottiset, tuhoavat leikit</p> <p>Aikuiseen ripustautuminen</p>
<p><u>Kouluikä & nuoruus</u></p> <p>Aggressiivisuus</p> <p>Masentuneisuus ja toistuvat kielteiset tunteet</p> <p>Unihäiriöt</p> <p>Itsetuhoisuus tai ympäristön tuhoaminen</p> <p>Somaattiset vaivat</p> <p>Heikko itsetunto</p> <p>Ongelmat vertaissuhteissa</p>	<p><u>Yleiset traumaoireet</u></p> <p>Uudelleen kokeminen</p> <p>Välttämiskäyttäytyminen</p> <p>Kohonnut vireystila</p>

3 LAPSET VÄKIVALTAPERHEISSÄ

*Syyttömänä syntymään sattui hän
tähän maahan pohjoiseen ja kylmään,
jossa jo esi-isät juovuksissa tottakai
hakkasivat vaimot, lapset jos ne kiinni sai.* (Martti Syrjä 1982.)

3.1 Perheen merkitys ja kaltoinkohtelun syyt

”Perhe on lapsen ja nuoren merkittävin ihmissuhdeympäristö ja biopsykososiaalisen kehityksen keskeinen yksikkö” (Piha 2004, 61). Lainsäädännöllinen näkemys, yhteinen talous, emotionaalinen merkitys, subjektiivinen kokemus tai yhteinen historia voivat toimia perheen määrittelyn lähtökohtana (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 51–52). Tutkimukseni taustalle rakennan kuvaa perheestä sen emotionaalisen merkityksen kautta. Perheväkivaltakokemusten tarkastelu kokemuksellisuus lähestymistapana ohjaa mielestäni perustellusti tarkastelemaan nimenomaan perheen emotionaalista merkitystä.

Perhe on lapsen tärkein lähtökohta ja myös monenlaisten todellisuuksien kohtaamispaikka. Lapsen kyky ihmissuhteiden muodostamiseen on yhteydessä perheessä koettuihin ihmissuhteisiin ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen laatuun ja tapoihin. (Piha 2004, 61–62). Perheen emotionaalisen merkityksen tarkastelussa ihmissuhteiden laadulla ja perheen sisäisellä vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys. Perheväkivalta vääristää vuorovaikutusta, heikentää ihmissuhteiden laatua ja vaikuttaa perustavanlaatuisella tavalla perheenjäsenten hyvinvointiin sekä perheessä koettuun turvallisuuteen.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan taustalla vaikuttaa useimmiten sekä vanhempien psykopatologiaa että sosiaalisia ja ympäristötekijöitä. Lastaan pahoinpitelevät vanhemmat ovat usein itse kärsineet lapsuudessaan tai nuoruudessaan pahoinpitelystä tai kaltoinkohtelusta ja opittu toimintapa heijastuu vanhempien omassa annettussa vanhemmuudessa (Lauerma 2004, 145; Suokas-Cunliffe 2004, 13). Onneton lapsuus, emotionaalinen kypsymättömyys ja yksinäisyys ovat Räsänen ja Moilasen (2004, 90) mukaan yhdistäviä tekijöitä lapsiaan pahoinpitelevien vanhempien taustoissa. Myös näennäinen sopeutuminen on tyyppillistä. Vanhemman pettymykset, psyykkiset ongelmat ja kyvyttömyys toimia

aikuisen tavoin yhdistyvät pahoinpitelytilanteissa. Lapsiaan kaltoinkohtelevat vanhemmat ovat lisäksi usein yksinäisiä, eikä heillä ole kypsää ja tervettä ihmissuhdetta, johon voisivat haastavissa tilanteissa turvata. Vanhemman masentuneisuus sekä huonot taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet vaikuttavat osaltaan myös pahoinpitelytilanteen syntyyn.

Päihteidenkäyttö ja erityisesti alkoholi liittyvät suomalaiseen väkivaltaan (Oranen 2012, 220, ks. myös Hautamäki 2013, 62). Juovien vanhempien lapsille vaikein asia kestää on juomisen seurauksena ilmenevä alistaminen, mitätöinti, laiminlyönnit tai fyysinen väkivalta (Cork 1992, 85). Perheissä, joissa vanhemmilla on päihdeongelma tai päihderiippuvuus, lapsilla esiintyy psyykkistä problematiikkaa ja sosiaalisia ongelmia. Päihdeperheissä lapset altistuvat vanhempien kaltoinkohtelulle. (Kivitie-Kallio & Autti-Rämö 2012, 196.) Margolinin työryhmän mukaan vanhempien alhainen turhaumansietokyky, taipumus reagoida voimakkaasti ahdistavissa ja uhkaavissa tilanteissa sekä taipumus emotionaaliseen epävakaisuuteen lisää vanhemman alttiutta kaltoinkohdella lasta. Miesten naisiin ja lapseen kohdistaman väkivallan taustalla voi vaikuttaa haasteet käsitellä emotionaalisesti kuormittavia tilanteita. Hylätyksi ja torjutuksi tulemisen pelko, ärtyvyys ja ylireagointi saattavat olla väkivaltaisuuden taustalla. Väkivaltaisissa perheolosuhteissa eläminen aiheuttaa naiselle jatkuvan ylivireystilan, ärtyneisyyttä ja uupumusta. Kasvatuksen epäjohdonmukaisuus sekä lapseen kohdistuva väkivalta ja kovakouraisuus saattavat olla seurausta tästä. Jos väkivallantekijä on lasten isä, voi äiti yrittää välttää itseensä kohdistuvaa väkivaltaa hiljentämällä lapset väkivallalla. (Oranen 2012, 222.)

Perheolosuhteiden ollessa väkivaltaiset, lapsi ei saa vanhemmilta tukea prososiaaliselle käyttäytymiselle. Lapsen on vaikea oppia ilman vanhemman tukea kontrolloimaan käyttäytymistään, jonka seurauksena epäsosiaalisen käyttäytymisen riski kasvaa, joka puolestaan voi provosoida vanhempien väkivaltaisuutta entisestään. Lapsi ja etenkin nuori voivat kommentoida ja arvostella vanhempien toimintaa, joka saattaa lisätä vanhempien lapsen tai nuoreen kohdistamaa väkivaltaa. (Oranen 2012, 222.) Lastaan kaltoinkohtelevilla vanhemmilla on tutkimuksissa todettu olevan negatiivinen, aggressiivisia tunteita sisältävä selitysmalli lapsen kielteiselle käyttäytymiselle (Kauppi 2012, 126; Mäkelä & Salo 2012, 262.) Vanhemmalle saattaa olla haastavaa eläytyä lapsen asemaan, ymmärtää mielen erillisyyttä ja lapsen erilaista kokemusmaailmaa. Kohtuuton vaatimustaso, väärät ja vihamieliset tulkinnat sekä lapsen näkeminen uhkana lisäävät myös vanhemman väkivaltaisen käytöksen riskiä. (Kauppi 2012, 126.)

Virokannas (2014, 139 – 151) tarkastelee artikkelissaan *Mother-Daughter Relationships in Families with Substance Abuse Treatment and Child Welfare Service Background* saadun vanhemmuuden, lapsuuden traumaattisten kokemusten sekä kaltoinkohtelun näkymistä annetussa vanhemmuudessa. Virokannas on tutkimuksessaan haastatellut päihdehoidossa olleita äitejä. Tutkimus tekee näkyväksi, kuinka lapsuudessa koettu väkivaltainen malli ja toimintatapa saattavat siirtyä seuraavalle sukupolvelle ja väkivaltaista mallia uusinnetaan omassa annetussa vanhemmuudessa. Päihdeongelma on seurausta lapsuudessa koetusta kaltoinkohtelusta ja turvattomista perheolosuhteista. Osa tutkimuksen äideistä on pyrkinyt omassa vanhemmuudessaan toteuttamaan päinvastaista mallia kuin on itse lapsuudessaan kokenut. Toisenlaisen vanhemmuuden tarjoaminen edellyttää kuitenkin uudenlaisten sosiaalisten taitojen opettelua, sosiaalisen verkoston tukea sekä terapiaa, päihdeongelman hoitamista ja itsetuntemuksen lisäämistä reflektoinnin avulla. Sosiaalityöntekijä voi sensitiivisen ja asiakasta kunnioittavan kohtaamisen avulla tukea marginaalissa olevan asiakkaan itsetunnon vahvistamista ja väkivallan kierteen katkaisemista.

Virokannaksen (2014) tutkimuksen mukaan kaltoinkohtelua kokeneiden lasten lapsuudessa lasten äideillä on ollut päihde- ja/tai mielenterveysongelmia, masennusta ja itsetuhoista käyttäytymistä. Heikot sosiaaliset ja taloudelliset resurssit ovat myös yhdistäviä tekijöitä. Lapset ovat eläneet väkivaltaisissa perheolosuhteissa, vanhemmat ovat usein eronneet ja äideillä on ollut vaihtuvia kumppaneita. Äidin puutteellinen kyky toimia vanhempana on näkynyt esimerkiksi kyvyttömyytenä suojata lasta väkivallalta tai asettaa lapselle turvallisia rajoja.

Perheen monitasoiset ongelmat, kuten parisuhdevaikeudet, työkyvyttömyys, työttömyys ja taloudelliset ongelmat ovat usein sidoksissa vanhempien päihde- tai mielenterveyshäiriöihin. Kasautuvien ongelmien seurauksena perhe saattaa eristäytyä ja kokea leimatuksi tuleamista, jotka myös osaltaan heikentävät vanhemmuutta ja vanhempien jaksamista entisestään. Monitasoiset ongelmat altistavat lapsen kaltoinkohtelulle ja lisäävät riskiä lapsen kehityksen häiriintymiselle ja mielenterveysongelmien ylisukupolvisuudelle. (Solantaus 2012, 239–240.)

3.2 Hyvin paha koti ja perhesalaisuuden pimeä varjo

Suomalaisuudelle ja suomalaiselle kulttuurille on ominaista vaikeneminen perheen sisäisistä vaikeista asioista. Perheen ongelmista ja salaisuuksista ei puhuta ulkopuolisille, eikä välttämättä edes perheen kesken. Perheenjäsenen alkoholismi, psyykkinen sairaus tai itsemurha ovat yleisimpiä aiheita, joista perheet vaikenevat puhumasta. (Malinen 2003, 31–33.) Sukupolvilta toiselle siirtyvät perhesalaisuudet, näkymättömät siteet ja vuorovaiikutusta muokkaavat negatiiviset kiinnikkeet voivat merkittävästi vaikuttaa nykyperheen elämään, perhedynamiikkaan ja vuorovaiikutuksen laatuun (Piha 2004, 62). Lapsen kaltoinkohtelu kätkeytyy perhesalaisuudeksi, josta vaietaan puhumasta perheen sisällä ja lapsia kielletään kertomasta kodin tapahtumista. Lapsen pelko väkivallan uusiutumisesta ja raaistumisesta edesauttavat lasta vaikenemaan asiasta. Lapsi saattaa myös kokea itsensä syylliseksi ja väkivallan näin ollen oikeutetuksi. Väkivallan tekijä saattaa myös uhkailla, lahjoa tai pelotella lapsen vaikenemaan. (Laitinen 2002, 79; Malinen 2003, 157.) Yksi syy siihen, että perheenjäsenet toistuvasti antavat anteeksi väkivaltaisuuden saattaa olla se, että väkivallan pitkäkestoisesta ja uusiutumaan taipuvasta luonteesta johtuen ottaa aikansa ennen kuin sen syklisyys, kokonaisvaltaisuus ja haavoittavuus tulevat näkyväksi. (Vrt. Walker 1989.)

Väkivaltaa kokenut tai väkivaltaisissa perheolosuhteissa kasvanut lapsi on saattanut joutua piilottamaan perheessä tapahtunutta väkivaltaa pitkään. Näiden lasten selviytymiskeinoina ovat mm. asian välttely, ylireippaus, ylihuolehtiminen ja/tai ylikiltti miellyttämisen haluinen tai huomiota karttava käytös. Kaltoinkohtelua kokenut lapsi ei ole saanut elää turvallista lapsuutta lapsen maailmassa (Laitinen & Väyrynen 2011, 272).

Kodin tulisi edustaa lapselle turvaa ja hyvyyttä. Pelon ja väkivallan seurauksena koti herättääkin lapsessa ristiriitaisia ja kielteisiä tunteita. Merja Laitinen (2004) tarkastelee teoksessaan *Häväistyt ruumiit Rikotut mielet* lapsena läheissuhteissa koettua seksuaalista hyväksikäyttöä uhrin näkökulmasta. Kotiin liitetään myönteisiä käsityksiä turvasta, läheisyydestä ja huolenpidosta. Laitisen tutkimus tekee näkyväksi, kuinka lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tapahtuu ensisijaisesti kotona ja rikkoo käsitystä kodin hyvyydestä sekoittaen siihen äärimmäisen pahan. Koti kietoutuu hyväksikäyttöön fyysisenä, emotionaalisenä, sosiaalisena ja henkilökohtaisena tilana. Lapsi kokee itsensä perheyhteisöön kuulumattomaksi, mutta silti sen sisälle. Lojaalius perhettä ja vanhempia kohtaan ja toisaalta

samanaikainen toiseuden kokemus aiheuttavat perustavanlaatuisia ristiriitaa lapsen arjessa. (Laitinen 2004, 133–170.)

Kaltoinkohtelu tapahtuu kodin seinien sisäpuolella ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on yksi mahdollinen väkivallan muoto. Hyväksikäyttö elää perheen sosiaalisissa suhteissa peiteltävänä ja häpeällisenä taakkana, vaikka se ei enää jatkuisi. (Laitinen 2004, 94–106.) Kaltoinkohtelulle altistunut lapsi saattaa etsiä korvaavia kokemuksia esimerkiksi kouluympäristöstä tai kavereiden luota, mikäli turvallisuuden tunne omassa kodissa ei väkivallan seurauksena ole mahdollista.

3.3 Pahan koteloituminen ja vaiettu väkivalta

*Mua pelottaa ja haluan parkua,
oon elossa, mut haluan juosta karkuun* (Mikael Gabriel 2013).

Selittämätön paha olo on tyypillistä kaltoinkohtelua kokeneille lapsille. Rajattomuus ja arvottomuus rakentavat lapsen käsitystä itsestään. Lapselta puuttuu kokemus joukkoon kuulumisesta. Lapsen kokemus petetyksi ja riistetyksi tulemisesta varjostavat myöhempiä ihmissuhteita. Häpeällisyys kulkee lapsen mukana ilmeten alistumisena, miellyttämisenä tai itseinhona. Lapsuudessa häväisty keho ja rikottu mieli todellistuvat myöhemmin hallitsemattomissa sosiaalisissa suhteissa, rangaistusta ja häväistystä etsivässä käyttäytymisessä, seksuaalisuuden kieltämisenä, uhriuden uusintamisena tai riippuvuuksien ylikorostumisena. (Laitinen 2004, 228–263; 314.)

”Paha koteloituu pieneen ihmisruumiiseen ja tiivistyy hädän sekä avuttomuuden kokemuksiksi, joille lapsi ei löydä sanoja” (Laitinen 2002, 74). Paha tuntuu kehossa vaikeasti selitettävissä olevana kipuna, painolastina, jonka pois saaminen tuntuu mahdottomalta. Lapsen kokema paha ilmenee sekä fyysisenä kärsimyksenä että henkisenä pahana olona. Traumaattiset lapsuuden kokemukset seuraavat lasta myöhemmin elämässä ja ihmissuhteissa monenlaisina oireina, vaikeuksina ja haasteina. (Laitinen 2002, 83).

Lapsen kehoon kätkeytynyt vahva ja kokonaisvaltainen paha olo ottaa lapsen valtaansa yllättäen ja kontrolloimattomana. Sisäinen paha olo johtaa jatkuvaan ristiriitaan suhteessa omaan itseen. Tämän seurauksena lapsi ei kykene hyväksymään tai arvostamaan itseään.

Turvattomuus, yksinäisyys, avuttomuus, pelko ja viha ovat ilmentymiä sisäisestä pahasta olostä. Lapsi liittää omaan kehoonsa ja seksuaalisuuteensa häpeän. Rikottu ihmisyyt ja häpeä leimaavat käsitystä omasta kehosta ja lapsi sisäistää häpeän osaksi identiteettiään. Häpeä ja syyllisyys kanavoituvat omaan itseän kohdistuvana vihana. Laitisen haastattelemien läheissuhteissaan seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneiden uhrien mukaan viha on usein kohdistunut myös äitiin, jolta uhrin ovat lapsuudessaan kaivanneet apua ja puuttumista hyväksikäyttöön. (Laitinen 2004, 219–225.)

Maarit Saukko tuo esiin artikkelissaan *Lapsi ja nuori rikoksen uhrina* (2011) sitä, kuinka lasten reaktiot väkivallan kokemiseen ovat usein samankaltaisia kuin aikuisilla. Kokemus yksinäisyydestä, vihasta ja huolesta ovat todellisia yhtä lailla lapsilla kuin aikuisillakin. Saukon mukaan ero on siinä, ettei lapsilla ole tiettyyn ikään asti mahdollisuuksia ymmärtää tapahtunutta aikuisen ymmärrystä vastaavalla tavalla eikä pukea sanoiksi läpikäymäänsä tai kokemaansa. Lapsi saattaa tuntea kokemastaan väkivallasta pelkoa, epävarmuutta tai häpeää. Lojaaluis vanhemmaa kohtaan saattaa näkyä lapsen haluna suojella vanhempaansa (Saukko 2011, 91; Rantanen 2011, 55). Lapsen vointiin ja toipumiseen vaikuttaa huomattavassa määrin vanhemman kyky käsitellä järkyttävää tapahtumaa. Traumaattisen kokemuksen jälkeen lapset eivät aina kykene pyytämään vanhemmiltaan apua. (Saukko 2011, 91.)

Saukon mukaan psyykkiselle traumalle on ominaista, ettei se näy ulospäin. Tämä saattaa antaa virheellisen vaikutelman siitä, ettei lapsi näytä ajattelevan koko tapahtumaa tai että lapsi olisi selvinnyt ja toipunut kokemastaan. Todellisuudessa lapsi ei ole välttämättä päässyt vielä edes traumatyöskentelyn alkuun tai pysty muistamaan traumaattisen tapahtuman yksityiskohtia. Tunteiden tukahduttaminen auttaa lasta suojelemaan itseään ahdistavilta muistoilta. (Saukko 2011, 91.)

Vanhemman kovakourainen ja kipua aiheuttava kosketus saattaa leimata kaikkea lapsen ja vanhemman välistä läheisyyttä. Näissä tapauksissa lapsi ei välttämättä edes tiedosta olevansa kaltoinkohdeltu, koska kipu kuuluu lapsen kokemusmaailmassa läheisyyden osoitukseen. Lapsen toipumista kaltoinkohtelusta vaikeuttaa se, että lapsella ei välttämättä ole kokemusta yhdestäkään turvallisesta tai suojelevasta aikuisesta tai luottamusta siihen, että aikuiset voisivat auttaa häntä. (Kauppi 2012, 129.)

Lapsen selviytyminen kokemastaan väkivallasta on yksilöllistä. Selviytyminen vaarantuu lapsilla, jotka kokevat useita traumatisoivia tapahtumia yhtäaikaisesti ja lapsilla, joilla

traumatisoituminen on toistuvaa, kuten pitkään jatkuneen perheväkivallan ja kaltoinkohdellun seurauksena. Perheväkivalta saattaa usein jatkua pitkään kenenkään siihen puuttumatta tai sitä huomaamatta. Tällaisissa tilanteissa lapsen on usein itse vaikea kertoa tapahtuneesta, koska tekijän manipulaatio saattaa saada lapsen uskomaan omaan syyllisyyteensä. (Kauppi 2012, 129; Saukko 2011, 91.) Lapsi saattaa vaieta perheväkivallasta pelätessään mitä kertomisesta seuraisi. Lapsi saattaa pelätä etenkin vanhemmista eroon joutumista. Väkivaltaisissa perheolosuhteissa eläminen on lapselle aina vaurioittavaa. Väkivaltaisissa perheolosuhteissa elävä lapsi saattaa ottaa vastuunkantajan roolin peitellen vanhempien väkivaltaisia tekoja ulkopuolisilta. (Rantanen 2011, 55.)

4 TUNTEET, KIINTYMYS JA SELVIYTYMINEN

Kaltoinkohtelu, muodosta riippumatta, kietoo sisäänsä monenlaisia tunteita. Tunteita seuraava tunnekokemus on kielteinen ja tuntuu kehossa. Lapsi tarvitsee vanhemman tukea tunteiden tunnistamiseen, sanoittamiseen ja käsittelyyn.

4.1 Tunteet

Tunteet ovat reaktioita ihmisiin vaikuttaviin sisäisiin ja ulkoisiin tapahtumiin. Tunteet ovat hetkellisiä, muutosalttiita ja ohimeneviä. Tunteisiin voi vaikuttaa omalla ajattelulla, toiminnalla ja käyttäytymisellä. Tunteille on ominaista se, että ne koetaan kehossa ja ne laukaisevat itsessään myös muita tunteita. (Traumaterapiakeskus 2016, 95.) Tunteet eivät kysy lupaa, eivätkä ole hyviä tai pahoja. Viha, kateus ja ahneus, eivät esimerkiksi itsessään ole pahoja tunteita, vaan inhimillisiä, mutta ne voivat johtaa ilkeyksiin ja pahoihin tekoihin. (Granfelt 2002, 135.)

Tunnistamalla tunteisiin liittyviä kehollisia merkkejä, kuten vireystilan vaihtelun, ihminen pystyy tunnistamaan tunteita ja vaikuttamaan sitä kautta omaan hyvinvointiinsa. Kehon rentouttaminen johtaa usein tunnetilan rauhoittumiseen. Tunteisiin liittyvät kehon ja mielen muutokset valmistavat reagoimaan ympäristön uhkiin tai mielekkäisiin asioihin. Ympäristön ja sisäisten tuntemusten aiheuttamat tunnekokemukset kytkeytyvät toisiinsa. Oman kehon tuntemusten tunnistaminen tekee tunnekokemuksesta tietoisempaa. Tunteet motivoivat toimintaan ja tunteet vahvistavat havaintoja auttamalla ihmistä tarkkailemaan ympäristöään herkemmin. Ihminen ilmaisee omaa mielialaansa ja toimintavalmiuttaan tunteiden avulla toisille ihmisille kommunikoimalla sekä sanallisesti että sanattomasti. Näin ollen ihminen vaikuttaa tunteiden avulla sekä omaan että toisten käyttäytymiseen. (Traumaterapiakeskus 2016, 95–96; 99.)

Universaalit perustunteet (ilo, suru, inho, suuttumus, hämmästys, pelko, kiinnostus) ovat yhteisiä kaikille ajasta, paikasta tai kulttuurista riippumatta. Tunteet ovat muodostuneet evoluution saatossa tukemaan selviytymistä ja ne ovat biologisesti määrättyjä. Tunteet sisältävät tietoa tarpeistamme ja eri tunteet virittävät erilaisia ajatuksia ja toimintavalmiuksia. Tunteet ovat osa ihmisenä olemista ja ihmisenä toimimista. Vaikka tunteet

itsessään eivät ole pahoja, osa tunteista koetaan epämiellyttävinä. Tällaiset tunteet rajavat havaintojen kohdetta. Miellyttävät tunteet sen sijaan laajentavat havaintojen kohdetta ja auttavat näkemään mahdollisuuksia, voimavaroja ja vahvuuksia. (Mt., 95–97.)

4.2 Tunteiden säätely ja mielellistäminen

Lapsi oppii tunteiden säätelyn omilta vanhemmiltaan (Schulman 2004, 152; Traumaterapiakeskus 2016, 98). Turvattomassa perheympäristössä kasvaneella lapsella on muita useammin hankaluuksia tunteiden tunnistamisessa ja säätelyssä. Lapsen on usein myöskin vaikea tunnistaa toisessa erilaisia tunteita ja havainnoida niihin liittyviä kehollisia merkkejä. Mikäli lapsi on oppinut pelkäämään tai häpeämään omia tunteitaan, pyrkii hän helposti välttämään niitä. Välttelyn seurauksena tunteiden tunnistaminen ja niiden kanssa toimeen tuleminen on haastavaa. Lapsi on saattanut saada lapsuudessaan vanhemmiltaan ristiriitaisia viestejä tunteisiin liittyen, esimerkiksi tilanteissa, joissa vanhemman sanallinen ilmaisu ja kehonkieli eivät ole vastanneet toisiaan. Tällöin vanhemman välittämä todellinen viesti on jäänyt lapselle epäselväksi. Turvattomissa perheolosuhteissa elänyt lapsi on monesti oppinut selviytymään tarkkailemalla toisten tunteita omiensa sijasta. Keskittyminen pelkästään toisten tunteisiin auttaa sopeutumaan ja muuttamaan omaa toimintaa muiden ihmisten tarpeiden ja toiveiden mukaiseksi. (Traumaterapiakeskus 2016, 98.) Lapsen omien tunteiden ymmärtäminen ja käsittely saattaa tällöin kuitenkin jäädä puutteelliseksi.

Vaikeiden tunteiden kohdalla olisi tärkeä oppia mielellistämisen avulla ymmärtämään näiden tunteiden tehtäviä ja merkityksiä, jotta ne voi paremmin hyväksyä osaksi itseään ja omaa elämäänsä. Lapsena kaltoinkohdellun aikuisen on vanhempana ensin opittava mielellistämään omia tunteitaan, ennen kuin hän pystyy mielellistämään lapsen toimintaa. Mielellistäminen tarkoittaa kykyä pohtia omia ja toisten ajatuksia, tunteita ja käyttäytymistä sekä niiden yhteyttä. Mielellistämisen avulla aikuinen oppii selkeyttämään ja erottamaan omia ja lapsen tunteita. Mielellistämisen avulla vanhempi pyrkii ymmärtämään minkälaisia mielensisäisiä asioita omien tunteiden ja tekojen taustalla voisi olla. (Traumaterapiakeskus 2016, 44–47.)

Vaikeissa tilanteissa automaattinen toiminta (esimerkiksi raivokohtaus, välttely tai transinomaiseen tilaan vaipuminen) on usein nopeaa ja tiedostamatonta. Mielellistämisen

avulla pyritään antamaan tilaa vaihtoehtoisen toiminnan pohdinnalle, jotta automaattinen toiminta kyseisissä tilanteissa vähenisi. Turvattomissa perheolosuhteissa lapsen tunteiden kohtaaminen jää usein puutteelliseksi. Näillä lapsilla on aikuisuudessa usein haastavaa, jopa vaikeaa, suhtautua hyväksyvästi omiin mielitekoihin, impulsseihin ja tunteisiin. Lapsuuden traumaattisiin kokemuksiin sisältyneet tunnekokemukset, kuten pelko ja väsymys aiheuttavat lapselle traumaperäisiä oireita, jonka seurauksena mielellistäminen ei ole mahdollista. (Mt., 51.)

Vakavat, lapsuuden aikaiset traumaattiset kokemukset ovat saattaneet saada aikaan sen, että lapsen minäkokemus on erityisen rikkonainen ja voimakkaasti vaihteleva. Tällöin omat sisäiset tuntemukset ja ajatukset jäävät lapselle vieraisiksi, irrallisiksi ja ulkopuoliksi. Tämän seurauksena mielellistäminen on haastavaa, koska omien ajatusten ja toiminnan pohtiminen on vaikeaa niiden hajanaisuudesta johtuen. (Traumaterapiakeskus 2016, 53; ks. myös Suokas-Cunliffe & van der Hart 2001.)

Lapsi oppii mielellistämisen taidon häntä hoitavilta aikuisilta hoitajien virittyessä lapsen tunteisiin äänensävyillään, ilmeillään ja eleillään. Lapsi kokee tällöin saavansa vastakäikua omille tunteilleen. Lapselle herää tällöin kiinnostus ja uteliaisuus omaa mieltään kohtaan ja samalla lapsen itseymmärrys kehittyy lapsen oppiessa omien tunteidensa ja ajatusten olevan tärkeitä. Vanhemman mielellistämiskyvyn ajatellaan suojaavan lasta traumaattisten kokemusten vaikutuksilta ja näin ollen mielellistäminen nähdään yhdeksi keinoksi katkaista traumatisoitumisen ylisukupolvinen ketju. Kun lapsi oppii mielellistämään itseään, kykenee hän myös paremmin suojaamaan itseään myöhempien vastoin käymisten haitallisilta vaikutuksilta. (Traumaterapiakeskus 2016, 51.) Lapsi ei aikuisena tällöin turvaudu automaattisiin ja haitallisiin toimintoihin, kuten välttelyyn tai raivokohtauksiin, vaan kykenee pohtimaan vaihtoehtoista toimintaa eikä näin ollen siirrä haitallista, kokemaansa kaltoinkohtelun mallia omalle lapselleen.

Väkivaltaisissa perheolosuhteissa elävät lapset elävät ristiriitaisten tunteiden ympäröimänä, sillä lastaan kaltoinkohtelevat vanhemmat edustavat lapselle samanaikaisesti sekä hyvää että pahaa. Tämän ristiriidan lisäksi kaltoinkohtelu itsessään nostattaa lapsessa monenlaisia negatiivisia tunteita. (Laitinen 2002, 78.)

4.3 Pelko, suuttumus ja syyllisyys

Pelon tunne määritellään yleisluontoiseksi ylivireysreaktioksi havaittuun uhkaan tai varaan. Pelko on universaali perustunne, jonka kokemiseen ihminen on valmis syntymästään alkaen. Pelon tunne auttaa suojautumaan ja hakeutumaan turvaan vaarallisessa ympäristössä tai turvattomassa ihmissuhteessa laukaisemalla taistelemisen, pakenemisen, paikalleen jähmettymisen tai lamaantumisen kaltaisen eloonjäämisstrategian. Pelon tunne on ollut lajinkehityksen kannalta välttämätön ihmisen kehityshistoriassa. Lapsi, joka on lapsuudessaan toistuvasti kokenut pelkoa, stressaantuu aikuisena helpommin herkistyneen uhkajärjestelmän jatkuvan aktivoitumisen seurauksena. Ennakoimaton, kaoottinen ja turvaton ympäristö opettaa lasta odottamaan vaaraa silloinkin, kun sitä ei todellisudessa ole. Lapsi on ikään kuin ehdollistunut pelkäämään. Turvattoman lapsuuden seurauksena ihmisen keho reagoi myös myöhemmin siten, kuin hän olisi välittömässä vaarassa ennen kuin ihminen pystyy tietoisesti erottamaan, ettei näin ole. Pelon aktivoituessa fyysiset reaktiot voivat olla voimakkaita ja tuntua ylivoimaisilta. Ajatukset vaikuttavat pelkoon. Oppimalla tunnistamaan pelon tunteen ja hyväksymällä sen, voi oppia arvioimaan pelon aiheuttajan ja syyn. Tämä taas mahdollistaa pohdinnat vaihtoehtoisista ajattelu-, toiminta – ja käyttäytymismalleista. (Traumaterapiakeskus 2016, 103.)

Suuttumuksen tunteeseen liittyy fysiologisia muutoksia, jotka aikaansaavat nopeita ja voimakkaita kehollisia tuntemuksia. Mikäli lapsuuden perheessä suuttumuksen ilmaisu on tarkoittanut pelottavaa huutoa ja fyysistä kipua, merkitsee suuttumus lapselle väkivaltaa ja vaaraa myöhemmissäkin ihmissuhteissa. Traumatisoituneilla liittyykin suuttumukseen, sen sietoon ja tunnistamiseen erilaisia haasteita kuin muilla. Kontrollioimaton suuttumus aiheuttaa räjähdysten tunteen ja aikaansaa hallinnan tunteen menettämisen. Tälle on ominaista itkuisuus, ahdistunut olo tai halu lyödä tai heittää jotakin. Jos suuttumusta ei tunne lainkaan on mahdollista, että lapsi sopeutuu johonkin haitalliseen tilanteeseen. Kontrolloitu suuttumus ja suuttumuksen tunnistaminen auttavat puolustamaan omia rajoja ja omia tarpeita. Oma vihaisuus saattaa aiheuttaa häpeää lapselle ja vihaisuuden tunnistamista tai ilmaisua saattaa vaikeuttaa tiedostamaton pelko siitä, että vihaisuutta seuraa rangaistus tai torjutuksi tuleminen. Lapsena kaltoinkohdeltu aikuinen saattaa tuntea pelkoa siitä, että tuntiessaan tai ilmaistessaan vihaisuutta käyttäytyy hän samoin kuin häntä aiemmin kaltoinkohdelleet aikuiset. (Mt., 114–116; ks. myös Schulman 2004, 151.)

Kaltoinkohdellulle lapselle on tärkeä tuoda ilmi, että hänellä on oikeus tuntea ja ilmaista juuri niitä tunteita, mitä hänellä on. Lapsi saattaa ilmaista suuttumustaan myöhemmin kostotoimien hautomisella, itseä tai muita vahingoittamalla tai omaisuutta tuhoamalla, mikäli suuttumus jää lapselle vieraaksi tunteeksi. Lapsella on monesti ristiriitaisia tunteita, mikäli suuttumuksen tunnistaminen ja kyky ilmaista sitä kontrolloidusti on jäänyt puutteelliseksi. Aggressiivisuuden hallinta on taito, jonka voi omaksua vain toiselta ihmiseltä, sellaiselta aikuiselta, joka kykenee siihen itse tasapainoisesti. (Schulman 2004, 150; Traumaterapiakeskus 2016, 117.) Aggressivisuus ja kyky sen ilmaisemiseen on ihmisen myötäsyttyinen ominaisuus. Väkivalta ja väkivaltaisuus taas ovat vuorovaikutuksellisia ilmiöitä. (Schulman, 2004, 149.)

Syyllisyyden tunteella on kahtalainen merkitys. Syyllisyyden ollessa hetkellistä, on se nähtävissä selviytymiskeinona. Tällöin syyllisyys auttaa huomaamaan miten vastaavassa tilanteessa tulisi toimia eri tavoin seuraavalla kerralla. Syyllisyyden tunteen jäädessä päälle, tunteesta tulee kuitenkin elämää ja hyvinvointia hankaloittava. Jatkuvan syyllisyyden tunteen vallassa ihminen syyttää kaikista ikävyyksistä ja vaikeuksista itseään perusteettomasti. Lapsen kokema kaltoinkohtelu aiheuttaa hänelle monesti aiheetonta syyllisyyden tunnetta eri tavoilla. Lapsi voi uskoa, että häneen kohdistuneet pahat teot olivat nimenomaisesti hänen omaa syytään. Lapsi voi myös uskoa, että hänelle tehty paha ja väärä, esimerkiksi lyöminen tai seksuaalinen hyväksikäyttö, on vaiettu asia ja vaikeneminen johtuu lapsen omasta huonoudesta. Lapsen perushoivan laiminlyönti on saattanut opettaa lapsen huomaamaan, ettei hänen tarpeillaan ja toiveillaan ole väliä, koska vanhempi ei ole niihin oikeanlaisesti tai oikea-aikaisesti vastannut. Lapsi saattaa myöhemmin kokea syyllisyyttä omista toiveista tai tarpeista. (Traumaterapiakeskus 2016, 139.)

Lapsi on riippuvainen häntä hoitavista aikuisista ja näiltä saamastaan hoivasta, huolenpidosta ja hellyydestä. Lapsi kokee toivottomuutta, mikäli vanhemmat eivät kykene mahdollistamaan hänelle turvan tunnetta ja kokemusta hoivasta. Lapsen onkin helpompi ajatella, että huonous ja puutteellinen hoiva ovat ennemmin hänestä johtuvaa, kuin häntä hoivaavista aikuisista. Tällä tavoin lapsi saa ylläpidettyä käsitystä siitä, että vanhemmat ovat siltäkin hyviä, hän itse on huono. Lapsen syyllistäessä itseään vanhempien sijasta, lapsi saa tunteen siitä, että voi itse vaikuttaa tilanteeseen toimimalla toisin. Lapsi saattaa pyrkiä olemaan avuliaampi, kiltimpi, hiljaisempi tai näkymättömämpi. Lapsi luo itselleen virheellisen uskomuksen siitä, ettei ole täysin muiden armoilla ja että vanhempi on hyvä,

koska kaltoinkohtelu on itse aiheutettua. (Traumaterapiakeskus 2016, 139; ks. myös Malinen 2003, 23.) Vääristynyt ajattelu omasta syyllisyydestä heikentää itsetuntoa ja vaikuttaa lapsen itsearvostukseen.

Lapsuuden kokemukset rakentavat syvään juurtuneita käsityksiä itsestä, muista ihmisistä ja maailmasta. Uskomukset liittyvät esimerkiksi omaan arvoon, muiden ihmisten luotettavuuteen ja asioihin, joita pitää elämässä tärkeinä. Lapsuudessa koettu turvattomuus ja hoivan ja tuen puute johtavat yksipuolisiin ja haitallisiin uskomuksiin, jotka rakentuvat kielteisten ja turvattomien menneisyyden kokemusten varaan. Myöhemmin nämä uskomukset saattavat johtaa ajatteluun, joka ei vastaa nykyistä elämäntilannetta. Lapsuuden uskomukset tulevat mieleen automatisoituneina ja tiedostamatta. Lapsuuden traumaattisista kokemuksista seuraa haitallisia uskomuksia. Uskomukset monesti vahvistavat itse itseään uskomusten kanssa ristiriidassa olevien asioiden jäädessä huomioimatta ja vaarana on negatiivinen kielteisten ajatusten ja tunteiden kehä. (Traumaterapiakeskus 2016, 130–131.) Kielteiset ajatukset ja tunteet saattavat pitkään jatkuessaan johtaa mielenterveyden ongelmiin.

4.4 Varhaisen kiintymyksen merkitys selviytymiselle

Jokaisella lapsella, kuten myös aikuisella, on tarve tulla nähdyksi, kuulluksi ja hyväksytyksi omana itsenään, omine tarpeineen. Lapsuudessa tapahtunut kaltoinkohtelu ja traumatisoituminen sen seurauksena on johtanut usein siihen, että lapsen kullekin kehitysvaiheelle ominaiset tarpeet ja kehitystehtävät ovat jääneet puutteellisesti toteutetuiksi. Puutteellinen tuki kehitystehtävien selvittämiseen vaikeuttaa lapsen kykyä tulla toimeen niihin liittyvien tunteiden kanssa. Mikäli lapsen tuen, hoivan tai leikin tarve on sivuutettu tai tyydytetty puutteellisesti, jää nämä myös lapselle myöhemmin vieraiksi ja haastaviksi mahdollistaa omassa annetussa vanhemmuudessa. Lapsuudessa kaltoinkohdellun ihmisen voi aikuisena olla vaikea ylipäättään sietää lapsen lohdutuksen tarvetta, mikäli on jäänyt lohdutukselta itse omassa lapsuudessaan kokonaisvaltaisesti paitsi. Korjaavat, myönteiset kokemukset turvallisista aikuisista ja tarpeiden tyydyttämisestä auttavat tunteiden kokemisen kirjon laajentamisessa ja lisäävät elämän mielekkyyttä. (Traumaterapiakeskus 2016, 146.)

Lapsi saattaa myöhemmin yrittää saavuttaa lapsenomaisella käytöksellä kehityksellisesti tärkeitä kokemuksia, joista on aiemmin lapsuudessaan jäänyt paitsi. Erityisesti puutteet rakkauden ja huolenpidon kokemuksissa voi johtaa hyväksynnän hakemiseen vahingollisilla tavoilla, esimerkiksi alistumalla hyväksikäyttävään tai vahingolliseen ihmissuhteeseen. Vaikean traumatisoitumisen seurauksena varhaiset, sivuutetut tarpeet saattavat ilmaantua hallitsemattomina olotiloina tai tiedostamattomana toimintana, josta jäävät muistikuvat ovat puutteellisia tai olemattomia. (Suokas-Cunliffe 2004, 13; Traumaterapiakeskus 2016, 147.)

Varhaiset kokemukset tallentuvat muistiin kokonaisvaltaisina kehollisina kokemuksina, kuten aistimuksina ja liikkeinä, koska vauva-aikana tunnekokemusten muistiin tallentumiselle ja ilmaisulle ei ole ollut kielellistä kykyä. Varhaisimpien ikävaiheiden tarpeet ja tunnekokemukset ilmenevät aikuisena tästä syystä kehollisina tuntemuksina ja oloina, joita on vaikea sanoittaa. Kehossa tuntuva paha olo, voi olla esimerkiksi seurausta lapsena koetusta fyysisestä pahoinpitelystä. (Traumaterapiakeskus 2016, 147.)

Tunteiden ja tarpeiden välttely, sivuuttaminen ja poissulkeminen eivät pitkällä aikavälillä estä niiden esiin tuloa. (Goldenberg & Goldenberg 2004, 199–201; Traumaterapiakeskus 2016, 147.) Poissulkeminen vain lisää yksinäisyyden, kaipuun, tarvitsevuuden, häpeän ja pelon kokemuksia. Tunteiden kieltäminen on mahdollista vain väliaikaisesti tai hetkellisesti. (Traumaterapiakeskus 2016, 147.)

Vanhemmuuden yksi suurimmista haasteista ja samalla yksi tärkeimmistä tehtävistä on vastaanottaa ja sanoittaa lapsen tunteita. Lapsuudessaan traumatisoituneille vanhemmille tämä on erityisen haastavaa omien traumamuistuttajien viedessä pois sopivasta vireystilasta. Oman lapsen itku tai lapsen kehitysvaihe saattaa toimia vanhemmalle traumamuistuttajana. Vanhemman kyetessä ottamaan vastaan lapsen haastavat tunteet, auttaa vanhempi lasta kehittämään omaa tunteiden säätelykykyään. Tilanteita voi korjata jälkikäteen ja vanhempi voi tilanteista oppimalla rakentaa yhteyttä lapseen. Vanhemman on ensin tärkeä rauhoittaa itsensä, säädellä omia tunteitaan, jotta saavuttaa siedettävän vireyden, jonka jälkeen lapsen rauhoittaminen on mahdollista. Tyyni aikuinen viestii lapselle turvallisuutta. Mikäli vanhempi on jäänyt omassa lapsuudessaan paitsi anteeksipyyntöiltä, kannustukselta ja kehuilta eikä häntä ole kiitetty, on vanhemman opeteltava nämä erikseen omassa vanhemmuudessaan. (Traumaterapiakeskus 2016, 216–217.)

Turvallisuuden tunne on lapselle elintärkeä. Taaperoikäiset lapset tankkaavat säännöllisesti turvaa hoivaavista aikuista. Turvallinen syli kertoo lapselle sen, ettei hänen tarvitse

vielä selvitä omin voimin. Vanhemmille, jotka ovat kokeneet itse lapsuudessa kaltoinkohtelua, voi olla vaikea tukea lapsen itsenäistymistä. Vanhempi on omassa lapsuudessa oppinut näkemään maailman vaarallisena paikkana, jossa paha on läsnä. Syvään juurtunut uskomus voi ohjata vanhemman ylisuojelemaan lasta, ilman ymmärrystä siitä, ettei hänen omat menneisyyden kokemukset vastaa nykyhetkeä ja omaa nykyistä toimintavalmiutta. (Mt., 217.)

Omassa lapsuudessaan kaltoinkohdellut vanhemmat tuovat monesti esiin, etteivät halua siirtää vastaavia kokemuksia omille lapsilleen. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että vanhempi kykenee mielellistämään omia tunteitaan ja näkemään menneisyydessä kehittyneiden uskomusten ja nykyhetken välisen eron. Vanhemman on hyvä pohtia kasvattamisen tavoitteita ja sitä mitä hän itse haluaa opettaa lapselleen ja hahmottaa mitä keinoja tavoitteiden saavuttaminen edellyttää. Vanhemman on huomioitava, että lapsen kasvaessa sääntöjä ja ohjaamisen tapoja on kyettävä muuttamaan. (Mt., 217.)

Kiintymyksen biologinen tehtävä on hoivata ja suojella lasta. Lapsen turvallinen kiinnittyminen hoivaajaan edellyttää lapsen tarpeiden huomioimista ja lapsen viestien oikeanlaista tulkintaa. Vanhemman on vastattava lapsen tarpeisiin oikein ja oikeaan aikaan. (Mäntymaa & Puura 2011, 27.) Vanhemman tulee asettaa vauvan tarpeet omiensa edelle. Vauva ilmaisee tarpeitaan itkun avulla. Oikeanlainen ja oikea-aikainen lapsen tarpeiden tyydyttäminen rakentaa vauvalle kokemuksen perusluottamuksesta, arvokkuudesta ja huolenpidosta, luo kiintymystä ja muodostaa pohjaa itsetunnolle. Lapsen ja vanhemman tunnesuhteen varjeleminen on keskeistä aivojen ja mielen kehityksen näkökulmasta (Tamminen 2004, 289.) Lapsuuden traumaattiset kokemukset säilyvät kehossa, sillä keho muistaa, vaikkei mieli muistaisi.

Kiintymyssuhteen laatu vaihtelee lapsen saaman hoivan ja huolenpidon mukaan. Kiintymyssuhdeteorian luoja, John Bowlbyn mukaan vastavuoroinen suhde rakentuu lapsen kiinnittymisestä vanhempaan ja vanhemman kiintymisestä lapseen. (Sit. Almqvist 2004, 17.) Vanhempi muodostaa lapselle turvallisuuden perustan. Lapsi seuraa ja etsii vanhempansa, mikäli vanhempi poistuu näköpiiristä. Lapsi myös tankkaa aika ajoin turvallisuutta hakeutumalla vanhemman luokse kesken leikin. Vieraan aikuisen läsnä ollessa lapsi käyttäytyy varautuneesti ja hakeutuu vanhemman läheisyyteen.

Varhainen vuorovaikutus ja sen pohjalta rakentuva kiintymyssuhde vaikuttavat ajatteluun, tunne-elämään ja ihmissuhteiden laatuun läpi elämän. Tämän vuoksi varhaisen vuo-

rovaikutuksen laatu ei ole yhdentekevää, vaan erityisen tärkeä. Lapsuudessa koettu kiintymys näkyy kiintymystyypeille luonteenomaisina mielenmalleina aktivoituessaan etenkin vaara- ja stressitilanteissa ja siirtymävaiheissa kuten omassa vanhemmuudessa. (Punamäki 2011, 112.) Näin ollen varhaisen vuorovaikutuksen näkökulmasta kolmen sukupolven perheen huomioiminen on tärkeä muistaa työskennellessä perheen kanssa, jossa ilmenee lapsen kohdistuvaa kaltoinkohtelua.

Mäntymaan ja Tammissen (2004, 57) mukaan lapsen kehityksessä on kysymys kahdenlaisesta sopeutumisesta; toisaalta kyse on sopeutumisesta vuorovaikutussuhteisiin, toisaalta kyseessä on mielen rakenteiden kehittyminen. Lapsen kiintymyssuhteet häntä hoitaviin aikuisiin sekä minän sisäiset puolustuskeinot vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen ja kumpaankin vaikuttaa osaltaan myös emotionaalinen ja kokemuksellinen komponentti.

Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi voi uteliaana tutkia ympäristöä ja luottaa siihen, että hän voi hädän uhatessa turvata hoitajaansa ja saada tältä turvaa. Jos vuorovaikutus lapsen ja hoitajan välillä on epäjohdonmukaista, epäsensitiivistä, tunneilmaisuihin kielteisesti suhtautuvaa tai ristiriitaista on kiintymyssuhde turvaton ja perusluottamus ei rakennu samaan tapaan kuin turvallisessa kiintymyssuhteessa. Turvattomissa kiintymyssuhtemalleissa aktivoituvat puolustuskeinoina esimerkiksi kieltäminen, projektio ja introjektio. Vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen liittyvät kokemukset muokkaavat sitä, mitä puolustuskeinoja yksilö ottaa ensisijaisesti käyttöönsä. Kehityksen myötä myös minän puolustuskeinot kehittyvät, monipuolistuvat ja lisääntyvät. (Mäntymaa & Tamminen 2004, 57–59.)

Poikkeava elinympäristö tai häiriintyneet ihmissuhteet muokkaavat lapsen sopeutumista ja luovat toimimattomia ja joustamattomia toimintamalleja, jotka ilmenevät lapsen käyttäytymisessä poikkeavana toimintana. Joustamattomat toimintamallit ovat seurausta toistuvasta, jatkuvasta altistumisesta lapsen kehitystä heikentäville tapahtumille tai häiriintyneille ihmissuhteille ja riski mielenterveyden häiriöille kasvaa. (Mäntymaa & Tamminen 2004, 59.) Vanhemman ahdistuneisuus, masentuneisuus ja kielteiset tunteet heijastuvat lapseen ja lapsen kehitykseen (Hoghugh & Long 2004).

Lapsen kaltoinkohtelu, laiminlyönti tai seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa lapselle sietämätöntä ahdistusta ja kipua, sillä lapsen kiintymyssuhde vanhempaan sitoo kestävästi pahoinpitelyä. Selviytyäkseen lapsi joutuu kehittämään psyykkisiä pakenemiskeinoja toiseen todellisuuteen. Pako mielikuvitukseen auttaa pois vaikeista tilanteista. Traumaattisessa tilanteessa uhrin hormonaalinen kehitys muuttuu elimistön jatkuvan hälytystilan

vuoksi. Toistuvat traumaattiset tilanteet aiheuttavat uhrille pysyvän ylivireystilan. Uhrin keho lähettää toistuvasti traumasta muistuttavia viestejä, myös arkipäivän turvallisissa tilanteissa. Selviytyäkseen niistä, uhri yrittää turruttaa viestit. Turrutetut viestit taas johtavat ahdistuksen ja keskittymisvaikeuksien lisääntymiseen. Vältellyt tunteet saattavat aiheuttaa myös seksuaalisten impulssien hillitsemättömyyttä ja vakavia ongelmia luottamussuhteissa ja vihansäätelyssä. (Suokas-Cunliffe 2004, 12–13; Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2003.)

Turrutetut viestit välittyvät osalla uhreista fyysisinä kiputiloina sekä poissaolona ja jäähmettymisenä. Suokas-Cunliffe (2004, 13) nostaa artikkelissaan esiin tuhoisia selviytymiskeinoja, joita lapsi, nuori tai aikuinen saattaa käyttää kestääkseen trauman aiheuttaman fyysisen kivun ja huomauttaa, ettei itsensä vahingoittaminen ole kyseisillä uhreilla itsemurhayritys vaan pikemminkin tapa pysyä hengissä. Viiltely tai pään lyöminen seinään herättää saman hormonin kuin varhaisen vuorovaikutuksen rauhoittava syli. Tuhoisia selviytymiskeinoja ovat myös erilaiset riippuvuudet, joiden avulla uhri pyrkii rauhoittamaan olotilaansa.

5 LAPSEN AUTTAMINEN, AIKUISEN VASTUU

Usein on vaikeaa elämäänsä aloittaa,

niin pienillä siivillä lentää.

Voi kuinka koskee.

Kelle sen kertoisin?

Syvälle sydämeen sattuu. (Juha Tapaninen 1993)

Lapsen lähipiirin ihmisillä, esimerkiksi opettajilla, on usein mahdollisuus nähdä lapsen käytöksessä tapahtuvat muutokset kaltoinkohtelun seurauksena. Lähipiirillä onkin merkittävä rooli lapsen kaltoinkohtelun tai seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamisessa. Lähipiiri saattaa monesti nähdä viitteitä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai pahoinpitelystä, mutta pelko puuttumisen seurauksista ja epäilyn aitoudesta estää monesti asian puheeksi oton tai eteenpäin viemisen. Lähipiiri saattaa uskoa lapsen selviytyvän ja ajan parantavan, vaikka todellisuudessa lapsi tarvitsisi apua. (Laitinen 2004, 171–178; 188–193.)

Lapsena hyväksikäytetyt kokevat avunsaannin olleen riittämätöntä. Laitisen (2004, 282–306) mukaan tämä johtuu resurssien puutteesta, jatkuvista julkisen sektorin säästämisyrityksistä sekä monimutkaisesta palveluverkostosta, josta on usein vaikea löytää sopivia auttamispalveluja. Alueelliset erot avunsaamisessa ovat myös suuria. Palvelujen toiminnasta puuttuvat vastuunotto, kokonaisvaltaisuus, yhtenäisyys sekä uhrilähtöisyys.

Lapsen kaltoinkohtelun ilmitulo on edellytyksenä lapsen auttamiselle. Asian nimeäminen ja käsittely ovat ainoat keinot auttaa uhria eteenpäin. Seksuaalisen hyväksikäytön tai muun sisältöisen kaltoinkohtelun paljastuminen on uhrille helpotus, mutta toisaalta se on myös voimia vaativan uudelleenrakentumisprosessin alku. (Laitinen 2004, 171–217.) Uhrien elämää on hallinnut negatiivinen tunnekokemus, jota uhrin ovat pyrkineet hallitsemaan tai pakenemaan, kunnes elämässä on tapahtunut tietynlainen taitekohta, jolloin paha olo on kasvanut sietämättömäksi. Tällöin uhrin ovat kokeneet pakottavaa tarvetta löytää selityksiä kokemuksilleen. Itsensä uudelleen rakentamisen prosessia Laitinen kuvaa selviytymisenä tai eheytyksenä. Turvallisuus ja luottamus ovat keskeisimpiä tekijöitä uudelleen rakentamisen prosessissa. (Laitinen 2004, 264–280.)

Auttaminen edellyttää ongelmien tiedostamista, niiden puheeksi ottamista ja saatavilla oleviin erityispalveluihin ohjaamista. Auttamisen näkökulmasta haasteellista on kaltoinkohteluun liittyvän koulutuksen hajanaisuus ja puutteellisuus ja ammatillisen osaamisen tason vaihtelu maan eri osissa. (Rantanen 2011, 52.)

Lapsen auttamisessa keskeistä on se, uskooko aikuinen lapsen kertomuksen (Nygqvist 2007, 22). Vanhemman tulisi uskaltaa kuulla lapsen kertoma, ottaa se todesta ja ymmärtää. Lapsen kannalta haavoittavaa on mikäli aikuinen ei usko häntä, vähättelee hänen kertomaa tai pahimmillaan syyttää lasta tapahtuneesta. Loukatun lapsen tulee saada kokemus kuulluksi tulemisesta eikä tulla uudelleen loukatuksi tai sivuutetuksi aikuisen taholta. (Saukko 2011, 93.)

Lapsiin kohdistuvat rikokset ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia ja johtavat näin ollen esitutkinnan käynnistymiseen huolimatta asianomistajan tai lapsen huoltajan mielipiteestä. Lapsen vanhemman ollessa epäiltynä lapsen kohdistuvasta rikoksesta, hakee poliisi lapselle edunvalvojan sijaisen paikallisen maistraatin tai sosiaalitoimen kautta. (Saukko 2011, 93.)

Viime vuosien aikana on kehitetty lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaa ja pyritty parantamaan oikeusprosessin onnistumista ja lapsen saamaa hoitoa. Keskeistä on lapsen edun ensisijaisuus ja tämä pyritään mahdollistamaan moniammatillisen yhteistyön avulla. Lapsi ja lapsen läheiset tarvitsevat rikostutkinnan aikana erityistä tukea. Kaikissa kunnissa ei ole tarjota riittävää keskustelu- ja muuta apua riittävän nopealla aikataululla. Tämä haastaa lapsen edun toteutumisen etenkin nuorten kohdalla. Auttamisen näkökulmasta keskeistä on lisätä ammattilaisten koulutusta ja avata ja tehostaa yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. (Saukko 2011, 96–97.) ”*Näennäistyöskentely, seurailu tai asian ympärillä kiertely eivät tuo pahaa näkyviin, anna ratkaisumahdollisuuksia tai muuta tilannetta paremmaksi*” (Laitinen 2002, 80).

Anna Heinonen (2015, 4) tuo väitöstutkimuksensa loppupäätelmissä esiin, kuinka sosiaalityöntekijöiden kuristusväkivaltaan liittyvissä päätöksentekoprosesseissa nousee esiin erilaisia päätöksentekotapoja ja kuinka vain alle kolmasosassa tapauksista sosiaalityöntekijä on tehnyt tutkintapyynnön poliisille. Tutkimus osoittaa myös, kuinka poliiseilla on erilaisia käsityksiä kuristusväkivallasta ja kuinka nämä käsitykset vaikuttavat väkivaltaepäilyjen tutkintaan ja kuritusväkivallan näkemiseen rikoksena. Tutkimus osoittaa lisäksi

sen, kuinka lähes kaksi kolmasosaa tapauksista on määritelty rikokseksi ja lähetetty poliisilta syyttäjälle. Monissa tapauksissa tekijää ei kuitenkaan ole rangaistu sillä perusteella, että kuristusväkivaltatekoja on pidetty ”kasvatuksellisina, vähäisinä ja kertaluonteisina”. Tutkimus tuo esille myös vanhempien näkemyksen kuristusväkivallan oikeutukselle. Vanhemmat yrittävät Heinosen mukaan järkeistää tai neutralisoida lapsiansa kohtaan käyttämäänsä kuristusväkivaltaa näkemällä teon välttämättömäksi tai kieltämällä sen kokonaan.

Teon vakavuus, väkivallan kertaluonteisuus tai jatkuvuus, lapselle aiheutunut vahinko ja viranomaisten omat kuristusväkivaltakäsitykset määrittävät kuristusväkivallan määrittymistä ja rakentumista rikoksena. Heinonen painottaakin tarvetta johdonmukaisemmille ja yhtenäisemmille linjauksille ja toimintatavoille. Lapsen edun toteutuminen edellyttää viranomaisten lisäkouluttamista kuristusväkivaltaan liittyvässä problematiikassa. (Mt., 4.)

Tarja Pösö pohtii artikkelissaan *Käsitteet, paha ja tutkijan rajat* (2002, 123) sitä, miten pahasta tulisi puhua. Pahasta puhutaan sosiaalityön ammattikäytännöissä monesti sosiaalisina ongelmina tai poikkeavuutena. Pahasta tulisi puhua pahana, kuten terapiatyössä on jo käytäntönä. Pösön mukaan terapeutit kohtaavat pahuuden ja aggression avoimesti, koska heidän mukaan pahuutta ei voi hallita hyvällä, vaan se on kohdattava sellaisena kuin se on. Pahuudesta tulisi puhua avoimesti myös lasten kaltoinkohtelutapauksissa.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Luvussa 6 läpikäyn tutkimuksen rakentumista, perustelen tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä valintoja ja pohdin eettisiä kysymyksiä. Esittelen lisäksi narratiivisuuden lähestymistapana sekä narratiivien analyysin analyysimenetelmänä.

6.1 Narratiivisuus lähestymistapana

Narratiivinen tutkimusote on yksi mahdollinen tapa analysoida laadullista, kokemuksiin pohjautuvaa aineistoa. Narratiivisuus lähestymistapana mahdollistaa subjektiivisten kokemusten, tunteiden, asioille annettujen merkitysten ja ihmiselle merkityksellisten asioiden tavoittamisen. Narratiivisen tutkimuksen ensisijainen tavoite on ihmisen kokemusmaailman ymmärtäminen. (Laitinen & Uusitalo 2008; 116.) Sidon tutkimuksessani narratiivisuuteen lähestymistapana myös jossain määrin fenomenologisen ajatuksen, sillä fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia, ihmisen kokemuksellista suhdetta omaan todellisuuteensa. Kokemus, merkitys, ymmärtäminen ja tulkinta saavat erityisen painoarvon sovellettaessa fenomenologian periaatteita tutkimuksen teossa. (Laine 2010, 28–29.) Granfeltin (2006, 135) mukaan ulkoistamalla aiemman tiedon tutkijalle jää tilaa ja mahdollisuus toisen ainutkertaisen kokemuksen tavoittamiseen. Aineistossani kokemukset on rakennettu kaunokirjalliseen omaelämäkerralliseen kontekstiin. Yhtä lailla kokemuksellisuuden tavoittaminen kuin fenomenologinen ajatus pakottavat tutkijan näkemään oman vaikutuksensa lisäksi kontekstuaalisuuden merkityksen ja vuorovaikutuksellisuuden aineiston kanssa aineistoa analysoidessaan. Aineisto ei voi syntyä kuplassa, vaan sillä on aina tietyt ehdot, jota tutkijan vaikutus ja konteksti määrittelevät. Valintojen auki kirjoittaminen sekä tutkijan ja aineiston välisen suhteen näkyväksi tekeminen rakentavat tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä. Narratiivinen lähestymistapa soveltuu hyvin tutkimukseen, jossa ihmistä tarkastellaan aktiivisena, merkityksiä antavana toimijana (Laitinen & Uusitalo 2008, 110).

Omaelämäkertatutkimus painottaa erityisellä tavalla aineiston kertojan omaa ääntä korostaen sitä, mitä kertoja itse ajattelee, tuntee ja ymmärtää. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2005, 207.) Parhaimmillaan omaelämäkerrat mahdollistavat välittömän, aidon kuvan ih-

misen kokemuksista. Omaelämäkerran kautta kertojan on mahdollista avata kokemuksensa tarinana, sitoa tunteet, ajatukset ja kokemukset yhteen. (Eskola & Suoranta 2005; 121–126). Omaelämäkerrat ovat niiden subjektiivisen luonteen takia aina jossain määrin fiktiivisiä. Etenkin lapsuuden kokemusten auki kirjoittaminen aikuisuudessa herättää kysymyksen fiktiivisyyden merkityksestä. Toisaalta, omaelämäkertatutkimuksessa ei pyritä saavuttamaan yksiselitteistä totuutta asioiden tiloista, sillä ne eivät ole merkityksellisiä tutkittaessa inhimillistä kokemusta, tunteita ja ajatuksia (Laitinen & Uusitalo, 115, ks. myös Rahkonen 1995).

Lapsuudessa tapahtunut kaltoinkohtelu aiheuttaa monesti traumaattisia kokemuksia, joiden tavoittaminen mahdollistuu joidenkin kohdalla vasta aikuisiällä tai omassa annetuissa vanhemmuudessa. Kokemusten tavoittaminen voi siis joidenkin kohdalla tapahtua vasta vuosia myöhemmin ja ymmärrys tapahtuneesta rakentaa identiteettiä uudella tapaa vasta pitkän ajan kuluttua. Kaltoinkohtelu kietoo itseensä pahaa, kärsimystä, syyllisyyttä ja häpeää. Kaltoinkohtelusta selviäminen vaatii aikaa, tukea, tunneyöskentelyä ja ammatillista apua. Kokemusten käsittely kirjoittamisen avulla auttaa monia, mutta asioiden sanoittaminen ja auki kirjoittaminen voi viedä aikaa. (Laitinen & Uusitalo 2008, 109-110.)

Riitta Granfelt (2002, 128) toteaa, kuinka arvostava suhtautuminen omaa aineistoa kohtaan ei estä kuvaamasta tutkittavien elämän karuutta ja pahuutta. Granfeltin mukaan onnistunut kuvaus tutkittavien elämästä tekee parhaimmillaan pahat teot ymmärrettäviksi osana tutkittavien moninaista elämänhistoriaa ilman kaunistelua tai moralisointia. Näen kaltoinkohtelun ilmiönä, jossa paha ja pahuus tulevat näkyväksi karulla tavalla etenkin tarkasteltaessa ilmiötä lapsen näkökulmasta. Kaltoinkohtelua tutkittaessa on mielestäni puhuttava väkivallasta, kärsimyksestä ja kivusta – kaltoinkohtelulle ominaisista piirteistä.

Auttamistyössä auttajalta vaaditaan kykyä empatiaan. Granfeltin (2002, 129–132) mukaan empatiassa on kyse kärsimyksen jakamisesta. Empatian kohteena on hänen mukaansa inhimillisen pahan taakan jakaminen ja osallisuus suhteessa siihen. Empaattinen kirjoitustapa mahdollistaa sen, että lukija voi tietysti määrin samastua tutkittavien kokemusmaailmaan ja näin ollen paremmin ymmärtää heidän elämäänsä. Pahasta ja pahuudesta vaikeneminen, sen kieltäminen, sivuuttaminen tai pois selittäminen eivät auta tutkittavia, eivätkä näin ollen lisää ymmärrystä tutkimuskohteesta. Kirjoittamisen tulisi myös realistisesti kuvata pahuuden kokemuksia, ristiriitoja ja epätoivoa tavalla, joka ei sivuuta tutkittavia. Ymmärryksen lisääminen tutkittavasta ilmiöstä on narratiivisen tutkimuksen keskeinen tavoite (Laitinen & Uusitalo 2008, 116).

Tutkittavien elämä, ajatukset, kokemukset, hätä ja tuska kulkevat tutkijan kautta kertomukseksi (Granfelt, 2002, 136.) Tutkimusaineistossani kaunokirjallisten elämäkertojen kirjoittajat ovat tehneet valintoja jo kirjoitusvaiheessa, tulkinneet kokemuksiaan ja kirjanneet ne kaunokirjalliseen, totuuteen pohjaavaan, mutta osittain fiktiiviseen muotoon. Aineistoa tutkiessani olen itse tehnyt valintoja rajaamalla tutkimusaiheeni, tarkentamalla tutkimuskysymykseni, sekä kirjoittamalla asioita omasta positiostani käsin. Tutkijan onkin mahdollistettava tutkimuksen aikana itsereflektio ja ylläpidettävä tietoisuus oman tekstin subjektiivisuudesta (Granfelt 2002, 137).

Sosiaalityön tärkein tehtävä on taistella haavoittuviin ihmisiin kohdistuvaa pahuutta vastaan, on kyse sitten toisen ihmisen tai järjestelmän aiheuttamasta pahuudesta. Kirjoittamalla yksittäisten ihmisten kokemuksista tehdään parhaimmillaan näkyväksi ilmiötä, joka enemmän tai vähemmän koskettaa montaa muutakin vastaavanlaisessa tilanteessa olevaa ihmistä. Sosiaalityön tekstien pyrkimyksenä tulisi olla hereille ravistelu ja näkyväksi tekeminen, jotta epäkohdat, eriarvoisuus, piiloon jäänyt hätä ja ahdinko olisi jatkossa mahdollista tunnistaa, tunnustaa ja kohdata. Kirjoittaminen on yksi tapa pyrkiä ymmärtämään ja kohtaamaan elämän vaikeasti lähestyttäviä asioita. (Granfelt 2002, 136–137, 141.)

Lapsen kaltoinkohtelu koskee lasta, lasta kaltoinkohtelevaa vanhempaa, kaltoinkohtelua mahdollistavaa vanhempaa, koko perhettä, auttamisjärjestelmää ja yhteiskuntaa. Tarkastelemalla kahta omaelämäkertoihin pohjaavaa teosta lapsen kaltoinkohtelusta mahdollistaa tutkimukseni parhaimmillaan lapsen edun ja heikon äänen vahvistamisen. Lasten kaltoinkohtelu lainsäädännön tasolla tai poliittisissa puheissa saattaa monesti jäädä etäälle, mutta kokemuksiin perustuvat väkivaltakuvaukset ja lapsen hätä ja paha olo nostavat inhimillisyyden – kaltoinkohdeltuja lapsia on autettava. Lasten kaltoinkohtelusta on kirjoitettava kaunistelematta, ilmiön erityispiirteet ja lapsen paha olo näkyväksi tehden.

6.2 Eettiset kysymykset

Tutkimuksen tekoon sisältyy valintoja, jotka muokkaavat rakentuvaa lopputulosta. Valintoihin kietoutuu eettisiä kysymyksiä ja tutkijan ratkaisuja, jotka vaikuttavat tutkimuksen luotettavuuteen. Eettisen pohdinnan tulee olla läsnä tutkimuksen teon kaikissa vaiheissa aina tutkimusaiheen valinnasta tulosten esittämiseen ja raportointiin (Hirsjärvi ym.

2005, 25–28). Kriittinen suhtautuminen tehtyihin valintoihin ja raportoinnin läpinäkyvyys rakentavat tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuutta voi tukea esittelemällä tutkimusprosessin mahdollisimman tarkasti, jolloin tutkimuksen läpinäkyvyys lisää luotettavuutta (Kiviniemi 2010, 81–82).

Tutkimuksen eettisyyttä pohdittaessa on otettava huomioon tutkijan omat lähtökohdat ja vaikutus tutkimuksen aikana tehtyjen valintojen tekemiseen ja tutkimuksen luotettavuuteen (Kiviniemi 2010, 73; ks. myös Granfelt 2009, 175). Toisen ihmisen kokemusmaailmasta on vaikea perustavanlaatuisesti ymmärtää sellaista, mihin omassa itsessä ei ole lainkaan kosketusta. Etäällä olevan ihmisryhmän tutkiminen on Granfeltin (2002, 134) mukaan kuitenkin mahdollista, sillä nimenomaan tutkimuksen kautta voi päästä hyvin lähelle tällaista ryhmää.

Itselläni on kokemusta kaltoinkohdeltujen lasten ja heidän vanhempien kanssa työskentelystä. Tutkimusta tehdessäni olen monesti joutunut etäännyttämään itseäni kaltoinkohdeltusta ilmiönä ja silti pohtinut useaan otteeseen, olenko siinä onnistunut. Tietynlaiset sidokset työn kautta väkivaltaan ilmiönä, ajattelumallit ja ilmiön lähellä työskentely vaikuttavat osaltaan siihen, ettei täysin ulkopuolinen ilmiön tutkiminen ole ollut mahdollista. Toisaalta uskon, että motivaationi oppia ymmärtämään ilmiötä kokonaisvaltaisemmin, tunnistaa kaltoinkohtelun monisyinen luonne sekä siihen kietoutuva monialainen tunneverkko asettavat itseni tutkijana ilmiön äärelle uudella tapaa kuin oman työni puitteissa olen siihen asettunut.

Olen tehnyt aineistoa koskevan valinnan ja rajannut tutkimuskysymykset aineistolähtöisesti. Samoja aineistoja tutkiva toinen tutkija, olisi saattanut painottaa ja tulkita aineistosta esiin nousevia merkityksiä eri tavoin. Empiriaosuudesta olisi todennäköisesti rakentunut toisenlainen, sillä tutkijan omat arvot, asenteet ja vaikutus on aina enemmän tai vähemmän sidoksissa laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tulkintaan ja merkitysten luomiseen (Kiviniemi 2010, 73).

Tarja Pösö (2008) kutsuu kiistanalaisiksi perhesuhteiksi suhteita, jotka kyseenalaistavat kulttuurisia odotuksia ja rikkovat sääntöjä. Lapsen kaltoinkohtelu ja perheväkivalta ovat nähtävissä Pösön määrittelemänä kiistanalaisina suhteina. Kiistanalaisten perhesuhteiden tutkimisessa on kiinnitettävä erityistä huomiota tutkimuksen eettisen oikeutuksen pohdinnalle. Erityisesti kaltoinkohtelu ilmiön tutkiminen kaltoinkohdeltuja tai esimerkiksi

sijoitettuja lapsia haastatteleamalla pakottaisi pohtimaan monitasoisesti tutkimuksen oikeutusta, eettisyyttä ja lasten hyvinvointia haastattelujen aikana ja niiden jälkeen. Lasten kaltoinkohtelu on sensitiivinen aihe ja sen tutkiminen lapsia haastatteleamalla voisi pahimmillaan uusintaa lapsen traumakokemuksia. Tämä tutkimus on toteutettu julkista, omaelämäkertoihin pohjaavaa kaunokirjallista aineistoa käyttäen, eikä esimerkiksi lapsia haastatteleamalla. Aineiston tarkastelussa pyrin tavoittamaan kaltoinkohteluun kietoutuvan tunneilmapiiirin, lasten selviytymistarinat ja kaltoinkohteluun puuttumisen näkökulman.

6.3 Narratiivien analyysi analyysimenetelmänä

Sosiaalityön tiedonmuodostuksessa kokemusten tavoittaminen on tärkeää asiakkaiden tarpeiden näkökulmasta. Sosiaalityössä tilastojen sijaan asiakkaan tilanteesta kertovat asiakkaan ajatukset, tunteet, näkemykset, toimintatavat ja kokemukset asioista ja ilmiöistä.

Narratiivisuus on tutkimuksessani sekä analyysimetodi että lähestymistapa kokemusten tavoittamisessa. Ihmiset luovat ja ylläpitävät sosiaalista todellisuutta tarinoiden avulla. Tarinoiden avulla sekä välitetään että rakennetaan tietoa (Laitinen & Uusitalo 2008, 111–112). Tarinoihin sisältyy päämäärä ja relevantit tapahtumat, joilla on järjestys. Myös kausaalisuus ja siirtymät ovat tarinoille ominaisia piirteitä. Tarinoiden henkilöillä on identiteetti ja tarinalla alku, keskikohta ja loppu. (Meretoja 2009, 207.)

Narratiivinen analysointi viittaa metodeihin, joilla on mahdollista tulkita tarinamuotoisia tekstejä. Narratiivisessa lähestymistavassa kertomukset ovat keskeisiä ihmiselämän tapahtumien jäsentämisessä ja merkityksellistämässä. Kokemus on aina ihmiselle merkityksellinen ja tosi, vaikkei se vastaisi välttämättä todellista tapahtumaa tai tosiasioita. Narratiivisen analysoinnin aineistona voivat olla elämäkerrat tai muut kerronnalliset aineistot. (Laitinen & Uusitalo 2008, 112.)

Narratiivisen analysoinnin tausta-ajatus rakentuu konstruktivistiselle näkemykselle tiedosta. Subjektiivisuutta ja kontekstin merkitystä pidetään keskeisenä narratiivisessa analyysissä. Kertojan luomat tarinat ovat tulkittuja kuvauksia tapahtuneesta ja niissä korostuvat tapahtumien merkitykset. Arkielämän tieto saa tarinoiden kautta uudenlaisen mer-

kityksen. Narratiivisessa analysoinnissa keskeistä on tarinallisuus. Tarina on ajassa eteneviä tapahtumakulkuja koskeva juonellinen tulkinta. Inhimillinen kokemus jäsenyytä ajallisesti merkityksellisiin episodeihin narratiivisen merkityksellistämisen prosessissa. (Mt., 112.)

David Polkinghornen (1995, 5–6) mukaan narratiivinen analysointi voidaan jakaa narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Narratiivisessa analyysissä tutkija rakentaa uuden kertomuksen aineiston pohjalta. Tutkija tuottaa joitakin fiktiivisiä elementtejä alkuperäisen juonen ympärille ja rakentaa näin ydinkertomuksen, jossa on tiivistetty alkuperäisen kertomuksen keskeiset teemat. Narratiivien analysointi sen sijaan keskittyy aineiston tyypittelyyn, teemoitteluun ja kategorisointiin. Käytän tutkimuksessani analyysimenetelmänä narratiivien analyysia.

Näen yksittäiset väkivaltakuvaukset pieninä tarinoina, jotka yhdessä luovat suuren selviytymistarinan. Narratiivien analyysi on mielestäni perusteltu valinta aineistoni huomioiden ja tutkimuskysymyksiä näkökulmasta. Laitinen ja Uusitalo (2008, 111) käyttävät käsitettä traumanarratiivi kuvaamaan episodisia kuvauksia traumaattisista elämäntapahtumista. Traumanarratiivi eroaa tavallisesta narratiivista siltä osin, että traumanarratiivi voi olla katkelmallinen ja sisältää epäloogisuutta. Ihminen jäsentää traumanarratiivissa erityisellä tavalla merkityksellisiä tapahtumia, kuten kokemuksiaan pahoinpitelyistä. Traumanarratiivi olisi toisaalta perusteltu käsitevalinta myös omassa tutkimuksessani, mutta koska aineistonani käyttämät teokset ovat jossain määrin fiktiivisiä kaunokirjallisen luonteensa vuoksi, käytän käsitettä narratiivi.

Narratiiviselle analysoinnille on ominaista tulkinnallisuus ja subjektiivisuus. Aineiston kirjoittajat ovat tehneet tulkinnallisen kuvauksen lapsuuden ajan kaltoinkohtelukuvauksistaan. Kuvaukset ja tunnekokemukset perustuvat tositahtumille, mutta konteksti, kokemuksellisuus ja aikuisen perspektiivi rakentavat kuvauksista tarinoita, joissa korostuvat elämän merkittävät asiat, ihmiset ja tunteet. Tutkimuksessani pyrin pääsemään kiinni näiden tarinoiden kautta yksittäisiin kokemuksellisiin kuvauksiin, joiden kautta tavoitan tunteita ja selviytymiskeinoja. Yksittäisten tarinoiden kautta tulee näkyväksi kaltoinkohteluun sitoutuva tunneilmapiiri ja kokemuksellinen ulottuvuus sekä selviytymistarina. Luen aineistojani tarinoina, joilla on kertoja, näkökulma ja konteksti. Kuten Meretoja (2009, 207) tuo esiin, kertomus sitoo tapahtumista jatkumon luoden tapahtumien välille yhteyksiä.

Tutkimusaineistona käytän kahta kaunokirjallista omaelämäkertoihin pohjaavaa teosta. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä tietoa kaltoinkohtelusta ilmiönä ja tehdä näkyväksi sen monisyistä ja monitasoista luonnetta. Aineistosta esiin nostamani tarinat keskustelevat empiriaosuudessa teorian tiedon kanssa. Aineistosta poimimieni suorien lainausten avulla pyrin lisäämään tutkimuksen läpinäkyvyyttä, tarttumaan lasten ääneen ja tavoittamaan inhimillistä kokemusta.

Narratiivisessa analysoinnissa voi painotuksen kohteeksi valita tapahtuma- tai kokemuskeskeisen lähestymistavan. Kokemuskeskeinen lähestymistapa palvelee tässä tapauksessa parhaiten tutkimuskysymyksiin vastaamista. Pyrin narratiivien tarkastelun avulla tavoittamaan kaltoinkohteluun kietoutuvan tunneilmapiirin sekä löytämään yksittäisten pienten tarinoiden taustalla rakentuvan selviytymistarinan ja sitä heikentävät haittatarinat kaltoinkohteluun puuttumisen puutteellisuuden näkökulmasta.

Narratiivisuus nähdään myös keinona tehdä identiteettityötä, löytää, vahvistaa ja muuttaa asioita omassa itsessä. Narratiivisuuden avulla kertoja voi avata elämäänsä kuormittavan haittatarinan ja vahvistaa valttarinaa. Narratiivinen lähestymistapa asiakastyössä korostaa asiakkaan omaa roolia toimijana, sillä asiakas tekee itse identiteettityön, jonka avulla pyrkii muuttamaan tulevaisuuttaan mielekkäämmäksi keskittymällä uusiin, löytämiinsä voimavaroihin ja rakentamalla sitä kautta uudenlaista vahvempaa identiteettiä ja tarinaa. (Laitinen & Uusitalo 2008, 114; 127.)

Lasten ja aikuisten perspektiivit ja tapa kertoa kokemuksistaan eroavat toisistaan. Lapsilla on rajoittunut aikakäsitys, osittain puutteellinen todellisuuden kuva ja lapsille on ominaista mustavalkoajattelu. Raja mielikuvituksen ja todellisuuden välillä on matala. Lapsen todellisuus muodostuu aikuisen kautta etenkin pienten lasten kohdalla, sillä lapset ovat riippuvaisia aikuisista selviytyäkseen. (Hessle 1997, 23.) Käyttämäni aineistojen kirjoittajat ovat kokeneet lapsuudessaan perheväkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Kirjoittajat ovat saattaneet lapsuuden tunnekokemuksensa kirjalliseen muotoon ollessaan jo aikuisia. Lapsuuden tunnekokemukset ja aikuisen ymmärrys kietoutuvat teoksissa yhteen.

6.4 Tutkimustehtävän täsmentyminen

Laadullinen tutkimus on valintojen tekemistä ja niiden perustelemista. Laadullista tutkimusta voi kuvata luovaksi, mutta järjestelmälliseksi ongelmanratkaisuksi. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on subjektiivisuus, tulkinnallisuus ja pyrkimys luoda moniulotteista, syvällistä ymmärrystä aineistosta. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on tutkijan arvojen ja lähtökohtien vaikutuksen ymmärtäminen, sillä ne rakentavat suhtautumista ja määrittävät tehtyjä valintoja. Kontekstuaalisuuden rooli on myös keskeinen laadullisesta tutkimuksesta puhuttaessa, sillä tutkimus on aina sidottu tiettyyn aikaan ja paikkaan, jotka omalta osaltaan muokkaavat laadullisen tutkimuksen rakentumista. (Kiviniemi 2010, 70–83.)

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa pyrin narratiiveja tarkastelemalla tavoittamaan lapsen kaltoinkohtelun kokemuksellista ulottuvuutta kahta kaunokirjallista omaelämäkeroihin pohjaavaa teosta aineistonani käyttäen. Velimatti Ritakallion (1993, 30–33) mukaan tutkijan on valmiista aineistosta huolimatta mahdollisuus rakentaa teosten pohjalta uusi näkökulma käsiteltävään aiheeseen löytämällä siitä uusia ajatuksia. Katja Haavisto (2009) on omassa Pro gradu -tutkielmassaan valinnut myös aineistokseen kaksi kaunokirjallista teosta, joista toisena hänkin tarkastelee Susanna Alakosken *Sikaloita*. Haaviston tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää teoksista alkoholiongelmiaisten perheiden lasten tunnekokemuksia. Sanna Mantere (2014) on myös omassa tutkimuksessaan *Pimeä äiti* käyttänyt aineistonaan kaunokirjallisia teoksia. Mantere tarkastelee tutkimuksessaan, millaista äitiys on niin sanotun ideaalin äitimyytin ulkopuolella. Omassa tutkimuksessani näkökulmani rajautuu lapsen kaltoinkohteluun.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisia tunteita lapset kokevat väkivaltaisissa perheolosuhteissa?
- 2) Millaisia keinoja lapsilla on selviytyä kokemastaan kaltoinkohtelusta?
- 3) Miltä lapsen kaltoinkohteluun puuttuminen näyttättyy?

6.5 Aineisto

Aineistona käytän kahta kaunokirjallista teosta, jotka kuvaavat perheväkivaltaa lapsen näkökulmasta käsin. Teoksiksi valitsin Susanna Alakosken *Sikalat* (2011) ja Peter Franzenin *Tumman veden päällä* (2010).

6.5.1 Sikalat

Susanna Alakoski kuvaa teoksessaan *Sikalat* (2011) lapsen näkökulmasta selviytymistä riitaisissa perheolosuhteissa alkoholistiperheen arjessa. Tarinan päähenkilö ja kertoja on Leena Moilanen, tarinan alussa viisivuotias tyttö, joka oli muuttanut perheinen Suomesta Ruotsiin 1960-1970 lukujen taitteessa. Alkuun Leena perheineen asuu alkeellisessä asunnossa, josta perhe kuitenkin pian pääsee muuttamaan uuteen kotiin, työläisperheiden ja siirtolaisten asuttamaan Etelä-Skoonessa sijaitsevaan Ystadin uuteen lähiöön, Fridhemiin. Uusi koti luo toivoa helpommasta ja paremmasta elämästä. Leena aloittaa koulunkäynnin ja vanhemmat tekevät päivät töitä.

Lasi kerrallaan, pullo ja riita toisensa jälkeen Leenan perheen koti alkaa kuitenkin muistuttamaan Sikalaa, joiksi Fridhemin asuntoja ruvetaan kutsumaan ihmisten kasautuvien ongelmien seurauksena. Elämisestä kodin seinien sisäpuolella tulee Leenalle jatkuvaa selviytymiskamppailua, jolle ominaista on paha olo ja kärsimys. Leenan vanhempien, isä Kimmon ja äiti Ailin arki keskittyy enemmän ja enemmän ryyppyputkien ympärille. Isän väkivaltaisuus ja äidin kyvyttömyys suojata lapsia väkivallalta leimaavat Leenan ja hänen veljien, Markun ja Sakarin, arkea. Lasten pitää selviytyä arjessa omillaan. Leena oppii tunnistamaan tapahtumasarjan, joka laukaisevien sanojen jälkeen toistuu. Kirosanat, huudot, nyrkin iskut. Tarinan edetessä lapset sijoitetaan muutamaan otteeseen, mutta palautetaan vanhempien toiveiden ja lupauksen varjolla aina takaisin kotiin. Juominen, väkivalta ja paha eivät kuitenkaan lopu. Leena rukoilee Taivaan isää, hän rukoilee, että joku näkisi, auttaisi, välittäisi.

6.5.2 Tumman veden päällä

Peter Franzenin (2010) teos *Tumman veden päällä* on lapsen kuvaus väkivaltaa ja pelkoa sisältävästä arjesta, jossa on myös turvallisia aikuisia, iloa ja naurua. Franzen rakentaa tarinaa pikku pojan maailmasta, johon kuuluvat leikit pikkusiskon ja naapurin pojan kanssa ja hassuttelu isoisan seurassa. Peterin äiti on eronnut Peterin biologisesta isästä. Äidin uusi mies on poliisi ja perheeseen kuuluu myös Peteriä muutaman vuoden nuorempi siskopuoli. Peter on tarinan alussa 5-vuotias ja teos päättyy Peterin ensimmäisen luokan kevätjuhlaan.

Lapsuuden idylli alkaa perheessä säröillä, kun Peterin isäksi kutsuma mies muuttuu päihytyneenä väkivaltaiseksi. Öiset riidat keittiössä, äidin itkun äänet ja yöt äidin vanhempien luona varjostavat pienen pojan arkea. Tarinan päähenkilön ja kertojan, Peterin, arjessa näkyy tarinan edetessä yhä voimakkaammin pelko, isäpuolen väkivaltaisuudesta johtuvat turvattomuuden kokemukset sekä huoli äidistä.

Omaelämäkerralliset tutkimuksen aineistona käyttämäni kaunokirjalliset teokset ovat itsenäisiä ehyitä kertomuksia, joiden sisään kätkeytyviä tarinoita, narratiiveja, tarkastelen. Kumminkin teokset luovat omaelämäkertaan rakentuvan osittain fiktiivisen tarinan. Molemmissa teoksissa käsitellään perheväkivaltaa lapsen näkökulmasta ja kokemusmaailmasta käsin. Teokset rakentavat kaksi erilaista kuvaa väkivaltaisista perheolosuhteista ja lapsen kaltoinkohtelusta. Kummassakin teoksessa tulee ilmi useampia lapsen kaltoinkohtelun muodoista.

6.5.3 Teokset tarinoina

Yksittäiset väkivaltakuvaukset kummassakin teoksessa ovat synkkiä, pelkoa ja turvattomuutta nostattavia sekä ahdistusta herättäviä. Yksittäisten pienien ja synkkien tarinoiden keskellä, niiden mukana ja lomassa on kuitenkin kummankin lapsen osalla nähtävissä suurempi selviytymistarina, josta on luettavissa toivoa, uskoa ja sitkeyttä. Sosiaalityössä toivon näkeminen ja voimavarojen lisääminen ovat tärkeitä lähtökohtia tavoiteltaessa muutosta ja rakennettaessa uudenlaista, hyvinvointia paremmin ylläpitävää tarinaa.

Tarina rakentuu ajassa etenevistä tapahtumakuluista (Hänninen 2010, 162). Tarinalle on ominaista jatkuvuus. Huolimatta siitä, että arkikielessä tarinan ja kertomuksen käsitettä käytetään lähes synonyymeina, on kirjallisuudentutkimuksessa tarina määritelty kertomuksen sisällölliseksi tasoksi. Tarinan käsite sisältää ajatuksen merkityskokonaisuudesta, johon sisältyy juoni (Laitinen & Uusitalo 2008, 111). Tästä syystä käytän tarinan käsitettä kertomuksen sijaan. Jatkuvuuden ohella tarinalle on ominaista ajallinen ulottuvuus. Ikonen (2003; 184–186) tuo esiin, kuinka tarinassa yhdistyvät tietyille henkilöhahmoille tapahtuvat tietyt tapahtumat tietyssä ajallisessa kontekstissa.

Näen tarinoiden dynamiikan muodostuvan päähenkilölasten tunnekokemuksista, voimista ja selviytymisestä väkivaltaisissa perheolosuhteissa. Myös päähenkilölasten erilainen suhde vanhempiin tulee näkyväksi tarinan dynamiikkaa tarkasteltaessa. Molempiin tarinoihin kietoutuu pelkoa, turvattomuutta ja kärsimystä. Kuitenkin myös toivo on löydettävissä kummastakin teoksesta.

Tarinoiden kausaalisuus tulee näkyväksi teoksissa, sillä tapahtumilla on syynsä ja seurauksensa. Kaltoinkohtelu, muodosta riippumatta, vaikuttaa päähenkilölasten hyvinvointiin, ihmissuhteisiin ja turvallisuuden tunteeseen. Kaltoinkohteluun kietoutuvat tunteet ja paha olo vaikuttavat lasten vointiin ja oireiluun. Pyrin nimeämään lasten kokemia väkivaltatilanteiden nostattamia tunteita ja sitä kautta tuomaan näkyväksi kaltoinkohteluun kietoutuvan tunneverkon.

Molemmissa teoksissa kaltoinkohtelu on läsnä lasten arjessa. Yhteistä kaltoinkohtelulle kummassakin teoksessa on se, että fyysistä väkivaltaa käyttää perheen isähahmo; *Sikalat* -teoksessa Leenan biologinen isä ja *Tumman veden päällä* -teoksessa Peterin isäpuoli. *Sikalat* -teoksessa Leenan äidin alkoholiongelma johtaa siihen, ettei hän kykene suojaamaan Leenaa tai tämän sisaruksia väkivallalta, perushoiva ja lasten tarpeista vastaaminen jää puutteelliseksi ja emotionaalinen tunneside heikentyy tarinan edetessä. Peterin tarinassa äiti pyrkii suojaamaan lapsia uuden miehensä väkivaltaisuudelta lähtemällä väkivaltaa pakoon omien vanhempiansa luokse. Yhtä lailla Leenan kuin Peterinkin tarina tekee näkyväksi lasten lojaaliuden omia vanhempiaan kohtaan, huolimatta kodin sisällä tapahtuvasta kaltoinkohtelusta ja väkivallasta.

Peterin tarina etenee isäpuolen vähitellen pahenevasta ja raaistuvasta väkivallasta äidin toimintakyvyn vahvistumisen kautta onnelliseen loppuun, jossa Peter muuttaa äidin ja sisarpuolensa kanssa uuteen asuntoon ja äiti pääsee lopulta irtautumaan väkivaltaisesta

suhteesta. Leenan kohdalla vanhempien väkivaltaisuus ja lasten kaltoinkohtelu pahenevat tarinan edetessä ja epätoivo ja turvattomuus määrittävät Leenan arkea. Leena ja hänen veljensä sijoitetaan tilanteen katkaisemiseksi, mutta kotiin palautuksen jälkeen tilanne palaa ennalleen ja pahenee. Leenan tarinan loppu jättää lukijan pohtimaan Leenan vointia ja kaltoinkohtelun loppumista, sitä, loppuuko väkivalta, selviääkö Leena, kenen tuella ja millä keinoin.

7 KALTOINKOHTELUN MUSTA TUNNEPEITTO

Kaltoinkohtelu kietoo ympärilleen voimakkaita negatiivisia tunteita, jotka lisäävät ja ylläpitävät turvattomuutta. Tunteet itsessään aktivoivat toisia tunteita ja tuntuvat kehollisina oireina. (Traumaterapiakeskus 2016, 95.)

7.1 Häpeän varjossa

Häpeä on seurausta hylkäämisistä, menetyksistä tai erilaisista häpäisyn kokemuksista (Malinen 2003, 24–28). Kaltoinkohdeltu lapsi menettää turvallisuuden tunteen ja kokee usein hylkäämisiä vanhempien taholta tai arjessa tarpeiden sivuuttamisena. Erilaiset häpäisykokemukset liittyvät fyysiseen väkivaltaan, koskemattomuuden rikkomiseen tai henkisen väkivallan puitteissa mitätöintiin, alistamiseen tai vähättelyyn. Lapsi jää paitsi hellyydestä ja huolenpidosta, hän menettää omanarvon tunteensa, eikä voi keskittyä mielekkäisiin asioihin peitellessään ja pelätessään perheessä tapahtuvaa pahaa.

Leenan tarinassa häpeän tunne näkyy voimakkaammin ja useammassa eri yhteyksissä kuin Peterin tarinassa ja Leena itse tuntee häpeää useissa eri yhteyksissä. Peterin tarinassa häpeä näyttäytyy enemmän Peterin äidin kokemana. Leenan tarinassa häpeä kietoutuu hänen kokemukseen siitä, ettei hänen perhe ole tavallinen. Arkisen askareen, siivoamisen, avulla kokemus tavallisesta perheestä palautui hänen mieleensä. Kodin siisteys edusti Leenalle tavallista perhettä, sellaista, jota hän toivoi. Kodin siivottomuus tarkoitti turvattomuutta, sillä se liittyi vanhempien ryyppyputkiin, väkivaltaan, laiminlyönteihin ja itsenäiseen selviytymiseen. Äiti palkitsi Leenaa siivoamisesta, mutta piti Leenan sillä tavoin myös hiljaa. Kaltoinkohtelu kätkeytyy monesti perhesalaisuudeksi, josta vaietaan puhumasta (Laitinen 2002, 79; Oranen 2012, 224). Siivoaminen on konkreettinen keino rakentaa näennäistä kokemusta siitä, että ongelmat olisivat hoidossa. Leenan vanhempien kohdalla niin ei ollut.

”Sain salaa rahaa äidiltä. Joskus paljon rahaa. Sillä tavalla hän palkitsi minut. Ei ollut reilua että lapsista vain minä siivosin. Mutta sillä tavalla hän myös piti minut hiljaisena. Jos he olivat ryyppänneet tavallista pidempään, he siivosivat hätäpäissään itse. Se vähän

riippui. Minulle se oli yksi lysti. Kunhan vain siivottiin, meistä tuli taas tavallinen perhe.”
(Alakoski, 177.)

Leenaa hävetti vanhempien humalakäyttäytyminen. Vanhempien riitelyn äänet juomisen seurauksena kuuluivat naapurustoon. Ovet ja ikkunat sulkemalla ja peittämällä Leena pyrki minimoimaan riitelyn kantautumista muiden korviin. Leena koki häpeää vanhempien käytöksestä kuullessaan vanhempien riitelyn myös ollessaan itse kodin ulkopuolella. Toistuva häpeän tunne lisäsi Leenan ahdistusta ja oli kuormittava taakka muiden kielteisten tunteiden lisäksi, joita hän ei voinut purkaa aikuisen kanssa.

”Jouluna oli yleensä hauskaa mutta nyt isä oli humalassa ihan koko joululoman. Vanhempani riitelivät. Isä mökelsi vittua. Huoraa. Vittua, huoraa. Äiti sylki takaisin, huoranpenikka, väytys. Minua hävetti ja tarkistin että parvekkeen ovi ja ikkunat olivat kiinni. Lukitsen ne ja vedin verhot eteen. Isälle oli tapahtunut jotakin. Isä kutsui minuakin huoraksi. Ja isoäitiä ja mummia.” (Alakoski, 98.)

”Minua hävetti, toivoin että kukaan ei kuullut heitä, että parvekkeen ovi oli kiinni. Isän ääni kuulosti humalaisen savuiselta.” (Alakoski, 140.)

Häpeän tunne liittyi myös omaan kotiin. Vaikka Leenan perhe oli päässyt muuttamaan alkeellisesta kodista uuteen asuntoon, oli uudessakin kodissa edelleen puutteita. Leenalla ja hänen sisaruksillaan ei ollut sänkyjä ja kodin huonekalut olivat käytettyjä. Leena ei halunnut pyytää vieraita kotiinsa. Häpeää aiheutti myös kotiin säännöllisesti tunkeutuvat vanhempien ryyppykaverit, jotka ylläpitivät kaltoinkohtelun jatkumista, sillä heidän läsnäolo aiheutti turvattomuutta ja tuki vanhempien juomista, joka johti kaltoinkohteluun.

Häpeä näkyi Leenan kohdalla myös omien onnistumisten mitätöimisellä, sillä hänen oli vaikea ottaa kehuja vastaan. Malisen (2003, 150–152) mukaan lapsi voi kokea saamastaan menestyksestä häpeää, koska ei koe ansaitsevansa hyvää. Kokemus itsestä määrittyy huonouden ja alemmuuden kautta, eikä lapsi koe olevansa menestyksen arvoinen.

Häpeää kokeva lapsi uskoo huonommuuden johtuvan itsestään. Tämä näkyy lapsen käytöksessä esimerkiksi siten, että lapsi toivoo, ettei kukaan huomaisi häntä. Lapsi välttelee kontaktin ottamista, katseita ja toisten kohtaamista. Kokonaisvaltainen häpeän tunne koiteloituu lapsen kehoon taakaksi, jonka lapsi saattaa tuntea kehollisina oireina, kipulina, taakkana tai selittämättömänä pahana olona (Laitinen 2002, 74). Minään liittyvänä tunteena vääristynyt vuorovaikutus saa aikaan sen, että lapsi sisäistää häpeän tunteen osaksi

omaa persoonaansa. Itseensä sisäistetty häpeä aiheuttaa alemmuuden tunnetta, huonoutta, heikentää oman arvon tunnetta ja aiheuttaa välttelyä. Häpeään, kuten muihinkin tunteisiin, liittyy toisia tunteita. Häpeään liittyy usein alemmuuden tunnetta, ahdistusta tai syyllisyyttä. (Malinen 2003, 178–183.) Traumatisoitunut usein häpeää itsehillinnän menettämistä ja välttelee ihmissuhteita pelätessään joutuvansa sietämättömien tunteiden valtaan (Schulman 2004, 152).

Häpeän tunteen voi nostattaa jokin omaan ulkonäköön liittyvä tekijä, kuten vääränlainen pukeutuminen. Oikeanlainen pukeutuminen edesauttaa kaveripiiristä saatavaa hyväksyntää ja vähentää joukosta erottautumista. Rikkinäiset, epäsopivat tai epämuodikkaat vaatteet saavat lapsen kokemaan erilaisuutta ja häpeää. (Malinen 2003, 35–36.) Leena koki häpeää käyttämistään vaatteista, jotka oli saanut kierrätyskeskuksen kautta. Vaatteet olivat epäsopivia ja aiheuttivat esimerkiksi uimaopettajan ivallisia kommentteja, jotka entisestään lisäsivät häpeän tunnetta. Peter koki häpeää huomattaessaan liikuntatunnilla olevansa ainoa, jolla oli vanhanmalliset sukset. Lapsen häpeän tunne saattaa syntyä myös perheen köyhyydestä (Malinen 2003, 35). Taloudelliset vaikeudet ja kuormittava elämäntilanne ovat usein yhteydessä kaltoinkohteluun (Haapasalo 2005, 4611).

”Katselen muiden suksia tarkemmin ja ne näyttävät kovasti erilaisilta kuin omani. Minulla on puiset sukset, joiden siteet ovat vanhanmalliset.” (Franzen, 261.)

Peter koki häpeää isän pukeutumisesta tämän saapuessa kotiin pelkissä uimahousuissa ja likaisessa T-paidassa. Peter ymmärsi isän olemuksesta ja ulkonäöstä tämän olevan jälleen päihtynyt. Päihtymystä seurasi väkivalta.

Isä tulee sisään ja hänellä on päällään likainen T-paita ja uikkarit. Hänen silmänsä ovat sumeat ja punaiset. Isä ottaa hieman tukea ovenpielestä ja jää tuijottamaan meitä pöydän ääressä. (Franzen, 223.)

Kokemus häpeästä siirtyi Leenan kohdalla jossain määrin myös perintönä vanhemmilta. Aili ja Kimmo häpesivät puutteellista ruotsinkielentaitoaan, suomalaisuuttaan ja työtään. Alemmuuden tunne siirtyi häpeän muodossa myös Leenalle. Vanhempien kokema alemmuuden tunne aiheutti vanhemmille pahaa oloa, jota he lievittivät juomisen avulla. Juomisen seurauksena Leena altistui kaltoinkohtelulle. Kaltoinkohtelu itsessään taas aiheutti kokonaisvaltaista häpeää ja pahaa oloa. Häpeä sitoo ympärilleen muita tunteita ja voi pa-

himmillaan johtaa pelkotiloihin, masennukseen, syömishäiriöihin tai itsetuhoisuuteen ihmisen yrittäessä epätoivoisesti peittää huonomuutta, heikkoutta, ristiriitaa ja ahdistusta. (Harder 1995, 384–386; Malinen 2003; 179-183.)

Asioiden kieltäminen ja jatkuva valheessa eläminen aiheuttaa häpeää koko perheelle. Eri-tyisesti lapset ovat alttiita sisäistämään häpeän tunteen, eikä lapsilla ole kykyä käsitellä asiaa. Epämääräinen käsittelemätön häpeä uhkaa vaarantaa minuuden tervettä kehitystä. (Malinen 2003, 31.)

7.2 Pakahduttava pelko

Perheen sisällä tapahtuva väkivalta varjostaa lasten elämää luoden pelon ja uhan ilmapii-riä. Jännittyneisyys ja väkivallan jäljet ja seuraukset näkyvät lapsille, vaikkei lapset olisi olleet itse pahoinpitelytilanteessa läsnä. Lapsi voi olla väkivallan suora kohde tai altistua perheessä tapahtuvalle väkivallalle. (Oranen 2012, 221.) Väkivallalle altistuminen tulee esiin seuraavissa lainauksissa.

”Äiti oottelee sielä. Mummon sanat kuulostavat mukavilta, mutta minulle jää kummallinen olo niin kuin kotiin ei olisi pakko mennä.” (Franzen, 24.)

Peter on sisarpuolensa kanssa ollut mummolassa kaksi yötä vanhempien riitelyn seurauksena. Äiti soittaa ja ilmoittaa lasten voivan palata kotiin. Isoisä ja sedät hermostuvat siitä, että lapset palaisivat jälleen kotiin, mutta eivät sano sitä suoraan, vaan poistuvat tilanteesta. Mummo yrittää ilmaista kotiinpaluun lempeästi, vaikka hänkin on huolissaan. Isäpuolen väkivaltaisuus ei vielä ole tullut Peterille näkyväksi, vaikka hän onkin aiemmin kuullut pelon tunnetta nostattaneita ääniä ja kolinaa iltaisin. Peter on myös ihmetellyt äidin turvonnutta kättä ja ihmetellyt mitä äidin kädelle on tapahtunut. Äiti kuitenkin vakuuttelee Peterille hänellä olevan kaikki hyvin.

”Tunnen oloni kurjaksi enkä tiedä mitä voisoin sanoa. - - Se käsi missä sormus on, on pahasti turvoksissa ja sormusta tuskin näkyy sormen sisältä. Sormessa ja koko kädessä on kaikenlaisia värejä: keltaista, punaista, mustaa, sinistä, vähän vihreääkin.” (Franzen, 94.)

Pelon tunne on eloonjäämisen kannalta välttämätön. Pelko auttaa suojautumaan vaaroilta ja hakeutumaan turvaan. Pelko laukaisee taistelemisen, pakenemisen, paikalleen jähmettymisen tai lamaantumisen kaltaisen eloonjäämisstrategian. (Traumaterapiakeskus 2016, 103.) Peter kokee hämmennyksen sekaista pelkoa ja jähmettyy nähdessään kodin siivottomuuden ja isän aseiden pöydällä palatessaan äidin ja sisarpuolen kanssa kesälomareisulta.

”Pysähdyn eteiseen puhelinpöydän viereen ja jään tuijottamaan sekasotkua silmät suurina. Keittiön ruokapöydällä on hirvittävä määrä kaljapulloja ja isompia viinapulloja pystyssä ja kumollaan. Ruoantähteitä pöydällä, tuoleilla ja lattialla. Ikkunassa on ket-suppia, sinappia tai molempia. Yksi isän revolvereista makaa pöydällä ylitsepursuneen autonrengastuhkakupin vieressä.” (Franzen, 220.)

Pelko valtaa Peterin isän ollessa häntä kohtaan fyysisesti väkivaltainen ja piiskatessaan häntä risulla. Peter ei yritä paeta tai taistella vastaan, vaan jähmettyy ja lamaantuu ottamaan vastaan risun iskut.

”Minä tärisen ja jalkani liikkuvat jäykästi isää kohti. Katseeni on jaloissani. Isän vahvat, halkojen hakkaamisesta karaistuneet kädet pyöräyttävät minut ympäri ja tunnen monta risun sivallusta nopeassa tahdissa paljaalla takapuolellani. Jokainen isku piirtää ilmaan takanani kirpeän viuhahduksen, mutta risun iskun kirvelyn tuntee vasta, kun isä kohottaa vitsan pois iholtani. Suustani ei kuulu muuta kuin hämmästynyt, nopea sisäänhengityksen ääni joka kerta, kun risu räpsähtää takamukselleni. Kyyneleet valuvat poskilla ja silmät ovat tulessa.” (Franzen, 122.)

Pelko, kuten muutkin tunteet, saavat aikaan kehollisia reaktioita (Traumaterapiakeskus 2016, 95). Peterille ja Leenalle tulee pelkotilanteissa usein tarve päästä vessaan. Vessassa ollessaan Peterin on kuitenkin pidettävä ovi auki, jotta hän näkee, jos isäpuoli tulee takaisin pahoinpitelemään äitiä.

”Meenkö mä herättää siskon? kysyn. Äiti tulee kansa, oota vähän, äiti sanoo ja koittaa kerätä voimia, että jaksaisi nousta ylös. Minua pissattaa kovasti ja ryntään vessaan ja pissaan pönttöön sivulta, että näkisin keittiön pöydän, jos isä tulee takaisin.” (Franzen, 227.)

Leena kuulee naapurissa kaverinsa luona yökylässä ollessaan äidin avunhuudot isän pahoinpidellessä tätä. Leena on herännyt useasti kesken unien. Leenan sydän hakkaa hänen

kokiessa pelkoa äidin puolesta. Pelon seurauksena autonominen hermosto aktivoituu laukausten kehonreaktioita (Suokas-Cunliffe 2006, 10).

”Heräsin taas kesken unien ja vain muutaman tunnin päästä. Kuulin seinän takaa äidin äänen. Apua, siellä tapeltiin. Sydän hakkasi peiton läpi. Kuuntelin, yritin kuunnella miten paljon siellä tapeltiin, pitäisikö minun juosta kotiin auttamaan äitiä. En uskaltanut olla valveilla yksin.” (Alakoski, 123.)

Lapsi voi uskoa olevansa syyllinen vanhemman huonoon vointiin tai sairauteen. Vanhempien jatkuva valittaminen omasta huonosta olosta vahvistaa lapsen uskomusta omasta syyllisyydestään. Lapsi yrittää lievittää vanhemman pahaa oloa, koska ei pysty erottamaan kaipaako vanhempi sääliä vai onko vanhemman puheet totta. Lapsi ryhtyy lohduttajaksi yrittäen parantaa vanhempansa tai estäen tätä kuolemasta. Vanhemman ja lapsen roolit vääristyvät lapsen alkaessa kantaa vastuuta vanhemmasta. (Malinen 2003, 23.) Leenan kohdalla pelko äidin toistuvista itsemurhayrityksistä saa Leenan valvomaan yökaudet ja vahtimaan äitiä vuorokauden ympäri. Pelkoon sisältyy huolta äidin voinnista. Pelko aktivoi Leenassa taistelemisreaktion äidin hengissä säilymisen puolesta ja hän vahtii äitiä oman hyvinvointinsa kustannuksella. Leenan äiti on ottanut yliannostuksen lääkkeitä itsemurhatarkoituksessa.

”Hänen itsemurhayrityksistään tuli arkeani. Vahdin häntä yökaudet, käväisin pyörällä kotona, soitin ja tarkistin ja luulin että voisin muuttaa tapahtumien kulkua.” (Alakoski, 218.)

Peterin isäpuoli uhkaa tappaa itsensä, jos ei saa Perin äitiä ja lapsia takaisin. Itsemurhalla uhkailu on yksi henkisen väkivallan muodoista ja tapa kiristää uhria palaamaan luokseen.

”Kuule, vittu minä tapan itteni, jos en saa teitä takasin, isä sanoo kovemmin” (Franzen, 289).

Äiti lähtee viemään lapsia perhepäivähoitoon ja Peter pelkää isäpuolen mahdollisesti tulevan perässä. Isäpuoli on juuri hetkeä aiemmin ollut äitiä kohtaan fyysisesti uhkaava ja haukkunut tämän toimintaa. Isäpuoli on ilmoittanut, ettei mene töihin, koska on kuumessa ja hakee Peteriltä varmistusta asiaan. Peter kokee parhaaksi todeta näin olevan.

”Hänen vahva kätensä kääntää pääni takaisin itseensä päin. Minua sattuu ja silmiäni kuumottaa. Minua pelottaa.” (Franzen, 224.)

Lapsen käyttäminen väkivallan välineenä on myös yksi kaltoinkohtelun muodoista. Vanhempi asettaa tällöin lapsen ikävään lojaliteettiristiriitaan suhteessa vanhempiinsa. Äidin ja lasten lähtiessä ulos, kodin sisältä on kuulunut kovaäänistä kiroilua, joka aiheuttaa Peterissä myös pelkoa.

Peter joutuu pakenemaan kotoa äidin ja pikkusiskonsa kanssa useita kertoja isäpuolen väkivaltaisuutta. Peteriä pelottaa isän käytös ja hän on useasti nähnyt isän pahoinpitelevän äidin. Pelko valtaa Peterin hänen pakatessaan tavaroita mummolaan lähtöä varten.

”Tässä on vain Liisa-nukke ja muistipelikortit! vastaan ja heitän nopeasti leikkipyssyni ja isän tekemän puisen leikkipipun muovipussiin Liisa-nuken päälle. Minua pelottaa ja suuttuttaa, enemmän pelottaa nyt.” (Franzen, 234.)

Peter kokee pelkoa myös isän yrittäessä tulla väkisin heidän uuteen asuntoon. Peter vais-toaa äidistä huokuvan suuttumuksen ja hakee äidistä turvaa hakemalla äidistä fyysistä läheisyyttä. Leikki-ikäiset lapset hakeutuvat turvattomuutta kokiessaan vanhemman läheisyyteen tankkaamaan turvallisuutta (Traumaterapiakeskus 2016, 217). Peter turvautuu äitiin, jolta on tottunut saamaan suojaa ja turvaa.

”Painaudun syvemmälle äidin kainaloon ja haluaisin upota nahkasohvan uumeniin, etten kuulisi isän ääntä. Enkä kitaran ääntä. Äidin hengitys tulee nopeammaksi ja kasvoista näkyy suuttumus.” (Franzen, 311.)

Leenan perheessä lasten joulua leimaa pelko. Äiti heittää isän riidan seurauksena pihalle ja isä rikkoo ikkunan suutuspäissään. Leena ja hänen sisarukset reagoivat pelkoon eri tavoin. Sakari pelästyy, Leena hätääntyy ja alkaa itkeä. Markku vaikenee, mutta pelko näkyy hänen silmistä.

”Iso kivi rikkoi keskimmäisen ikkunan, tuuletusikkunan. Kukkaruukku putosi lattialle, lasinsirua sinkoili huoneeseen. Sakari parkaisi, minä aloin hädissäni itkeä. Markku ei sanonut sanaakaan, mutta hänen silmät olivat pyöreät. // Lopun joulua ikkunassa roikkui punainen villahuopa.” (Alakoski, 100.)

7.3 Hiljaiseksi vaiennettu suru

Yksittäisissä väkivaltakuvauksissa nousee esiin myös lasten suru. Suru näkyy voimakkaammin Leenan kuin Peterin väkivaltakuvauksissa. Koettu suru kuitenkin vaimennetaan, eikä tunteesta puhuta vanhemmille, kuten ei muistakaan kaltoinkohtelun nostattamista tunteista. Lapsi oppii tunteiden nimeämisen, sanoittamisen ja hallinnan omilta vanhemmiltaan (Schulman 2004, 152; Traumaterapiakeskus 2016, 98).

”Halusin sanoa että he olivat alkaneet näyttää omituisilta, että viikot kuluivat ja halusin kertoa miten väsynyt, surullinen ja nälissäni olin.” (Alakoski, 165-166).

Leena koki surua siitä, kuinka vanhempien juominen muutti heitä. Leena ei voinut turvautua vanhempiin, vaan jäi ilman lohduttavaa aikuista. Kumpikaan Leenan vanhemmista ei kyennyt kannattelemaan, lohduttamaan, rauhoittamaan tai työstämään asioita Leenan kanssa, vaan hän joutui selviytymään yksin. Tunnekannatteluun kykenevän aikuisen merkitys nähdään keskeisenä lapsen kaltoinkohtelusta selviytymisen kannalta (Schulman 2004, 155).

”Kirkko oli täynnä. Etsin äitiä ja isää vaikka tiesinkin että he eivät olleet siellä. Ajattelin että ei se haittaa. Mutta kun ajattelin sitä, mahaan ja kurkkuun alkoi koskea. Ei saa itkeä, ei saa itkeä.” (Alakoski, 131.)

Surun tunne näyttäytyy Leenan kohdalla myös siinä, ettei hänen vanhempansa osallistuneet koulun juhliin tai uimakilpailuihin. Lapselle voi syntyä hylkäämiskokemus siitä, ettei hän koe olevansa vanhemmilleen riittävän arvokas ja tärkeä, jos vanhemmat eivät tule katsomaan lapsen urheilusuoritusta tai kouluesitystä. (Malinen 2003, 27.) Leena yritti sivuuttaa surun tunteen ajattelemalla, ettei vanhempien poissaolo haittaa, mutta suru tuntui kehollisina oireina. Tunteiden vaimentaminen tai sivuuttaminen on mahdollista hetkellisesti, mutta ne aktivoituvat jollain tapaa jossain kohtaa elämää. (Goldenberg & Goldenberg 2004, 199–201; Traumaterapiakeskus 2016, 147.) Jatkuva tunteiden sivuuttaminen ja kieltäminen, sekä kannattelevan aikuisen tuen puute altistavat mielenterveyden ja kehityksen häiriöille.

”Olen aivan hiljaa ja olo on todella surullinen, koska minusta tuntuu, että isä saattaa olla humalassa, kun hän tulee kotiin. Äiti siivoaa sotkua ja heittelee raivopäisenä pulloja ja roskia suureen roskapussiin, joka täyttyy nopeasti.” (Franzen, 221.)

Peter koki surua siitä, että isäpuoli olisi todennäköisesti humalassa palatessaan kotiin. Isäpuolen humalatilasta yli yhteydessä hänen väkivaltaisuuteensa.

7.4 Suuttumuksen syövereissä

Vanhempien käyttäytyessä väkivaltaisesti, lapsi altistuu väkivaltaiselle mallille eikä saa tukea prososiaaliselle käyttäytymiselle. Lapsen on vaikea oppia kontrolloimaan omaa käyttäytymistään ja aggression hallinta jää puutteelliseksi. Epäsosiaalisen ja negatiivisen käyttäytymisen riski kasvaa ja lapsen negatiivinen käytös provosoi entisestään vanhempien väkivaltaisuutta. (Oranen 2012, 223.)

”Toivon että äiti ottaisi sinusta eron. Sinä olet sika. Hän nousi seisomaan. Ärsi, näytti hampaitaan. Hän työnsi minut edellään sängylleni. Paiskasi minut mahalleni. Haki vyön. Kiskoi minulta vaatteet. Piiskasi minua joka puolelta. Ensin kirveli. Sitten iho tottui.” (Alakoski, 193.)

Leena kritisoi isän käytöstä ja ilmaisi tälle, että haluaisi äidin ottavan eron isästä. Isä hermostui tästä ja pahoinpiteli Leenan. Isä pahoinpiteli useasti Leenan äitiä ja Leena meni jossain tilanteissa väliin oman hyvinvointinsa kustannuksella.

”Isä kävi äidin kimppuun veitsellä. Menin äidin eteen. Jos tapat äidin, juodut tappamaan ensin minut, sanoin. Isä hiljeni, sitten hän sanoi että siirry, muuten saatan tappaakin. Mutta äiti heittäytyi sivuun viime hetkellä. Miten äidit eivät kuolleet vaikka saivat niin paljon selkäänsä?” (Alakoski, 197.)

Peter halusi lyödä isäpuoltaan nähtyään, miten tämä oli juuri pahoinpidellyt äidin ja ampunut vessanpöntön palasiksi. Isäpuolen väkivaltaisen käyttäytymisen malli aktivoitui Peterin ajattelussa, kun hän halusi suojella äitiään.

”Haluaisin lyödä isää. Haluaisin lyödä häntä niin kovaa pussisella autoja, että hän kaatuisi. Tuntuu, että olen niin suuttunut, että voisin lyödä häntä monta kertaa, kun hän jo makaisi maassa. Haluaisin, että isä huutaisi kivusta ja haluaisin, että löisin isää niin kovaa, että muovipussi hajoaisi ja pikkuautot sinkoilisivat ympäriinsä ja isä makaisi omassa veressään, peilinsirpaleissa ja vessanpöntönpalasissa.” (Franzen, 235.)

Turvattomissa olosuhteissa eläneet lapset ovat saattaneet oppia selviytymään suuttumuksen tunteen avulla, saaden siitä hetkellisesti voimaa. Suuttumuksesta ei kuitenkaan ole hyötyä silloin, kun se aiheuttaa hallitsematonta ja suunnittelematonta toimintaan, joka aiheuttaa häpeää jälkikäteen. (Traumaterapiakeskus 2016, 114–115.)

”Katson häntä silmiin niin kauan kuin vain pystyn ja haluaisin edelleen lyödä isää. Suuhun. Monta kertaa. Sitten pyytäisin anteeksi.” (Franzen, 235.)

Leena kokee voimakasta suuttumusta tullessaan kotiin ja huomattessaan, että vanhemmilla on ollut kotona orgiat. Vanhemmat ja vieraat makaavat sammuneina ja puolialasti ympäri kotia. Aggressiivisuus ja suuttumus ovat yksilön myötäsntyisiä ominaisuuksia. Aggressiivisuuden hallinta on mahdollista oppia vain aikuiselta, joka kykenee siihen itse tasapainoisesti. (Schulman 2004, 150.) Leena on nähnyt sekä äidin että isän ratkovan riitoja väkivallalla. Opittu malli aktivoituu Leenan käytöksessä hänen kokiessa voimakasta vihan tunnetta.

”Olkaa kilttejä ja menkää pois! Minä vetosin. Painukaa ulos! Puhisin ja potkin heitä. Huidoin. Sitten menin peilin eteen itkemään. Palasin vihapäissäni. Heillä näytti olevan mukavaa, kuola roikkui suupielistä, meikki rapisi, he olivat veltoja nukkeja.” (Alakoski, 200.)

Lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi määritellään lapsen konkreettisen hyväksikäytön, koskettelun ja ahdistelun lisäksi lapsen altistaminen ikä- ja kehitystasolle sopimattomille seksuaalisille ärsykeille. (HUS 2017; Joki-Erkkilä, Jaarto & Sumia 2012, 132; Laitinen & Väyrynen 2011, 269; Räsänen & Moilanen 2004, 95–96; Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16.) Kasvuikäisen kohtaama seksuaalinen väkivalta uhkaa lapsen omalle identiteetille herkkää fantasioiden, mielikuvien ja toiveiden aluetta, jonka kautta lapsi rakentaa luottamuksellisia suhteita muihin ihmisiin (Näre 2008, 40). Lapsen altistuminen seksuaaliselle hyväksikäytölle tai seksuaalisille ärsykeille vaarantaa lapsen kehitystä ja saattaa näkyä myöhemmin hallitsemattomissa sosiaalisissa suhteissa sekä rangaistusta ja häväämistä etsivässä käyttäytymisessä. Seksuaalisuutta saattaa leimata kieltäminen tai uhriuden uusintaminen. Seksuaalisuus saattaa myöhemmin ylikorostua erilaisten riippuvuuksien vahvistamana. (Laitinen 2004, 314.)

7.5 Epätoivon ja syyllisyyden kahlitseminen

Lapsi on riippuvainen häntä hoitavista aikuisista ja näiltä saamastaan hoivasta, huolenpidosta ja hellyydestä. Lapsi kokee toivottomuutta, mikäli vanhemmat eivät kykene mahdollistamaan hänelle turvan tunnetta ja kokemusta hoivasta. (Mäntymaa & Puura 2011, 27.)

”Yöllä heräsin kesken unien. Äiti kirkui. Kuului tömähelyä. Sakari itki. Voi ei, hän oli kotona. Nousin ja kömmin sängystä mutta kaaduin heti takaisin. Mahaa kouraisi niin että en pysynyt pystyssä. Vaiensin sen keinumalla ja hengittämällä kiivaasti. Hyvä Rakas Taivaan Isä, auta äitiä ja Sakaria. Anna isän lopettaa äidin lyöminen. Anna minulle anteeksi kun en voi mennä heidän luokseen. Pidä huolta Markusta.” (Alakoski, 179.)

Leena kuulee riitelyn ja väkivallan äänet ollessaan kaverinsa luona yötä. Leena on huolissaan Sakarista, pikkuveljestään, joka on kotona näkemässä kaiken ja äidistä, jota isä pahoinpitelee. Leena haluaisi auttaa, mutta hän ei pysty. Lapsi kokee syyllisyyttä siitä, ettei pysty lopettamaan väkivaltaa ja auttamaan toista vanhempaansa tai sisaruksiaan yrityksistä huolimatta (Oranen 2012, 225). Leena oireilee somaattisesti kokien voimakkaita vatsakipuja ja pyrkien rauhoittamaan itsensä keinumalla ja hengittämällä syvään. Hän ruokoilee äidin ja veljiensä puolesta ja pyytää anteeksi antoa itselleen siitä, ettei voi suojata perheenjäseniä isän väkivaltaisuukselta. Lapsi voi kokea hylkäämisen, kun vanhempi ei ole tunnetasolla läsnä. Esimerkiksi alkoholi- ja mielenterveysongelmat johtavat siihen, ettei vanhempi pysty mahdollistamaan turvaa ja läheisyyttä ja lapsi jää yksin. (Malinen 2003, 25.)

”Minne äiti ja isä katosivat silloin kun he olivat humalassa? He häipyivät mutta missä he olivat? Äiti äiti. Isä isä. Tein heille piirustuksia koulussa. Yritin tehdä samoja asioita kuin kaverini. Panin kädet ristiin ja enkä sanonut mitään typerää enkä ollut ilkeä kenellekään.” (Alakoski, 165.)

Lapsi kokee kaltoinkohtelusta usein itse syyllisyyttä. Syyllisyydestä saattaa tulla elämää varjostava ja itsetuntoa kahlitseva tunne. Uskomalla olevansa itse huono, lapsi saa ylläpidettyä käsityksen vanhemman hyvyydestä. Koska lapsi kokee olevansa syyllinen, muodostuu hänelle uskomus siitä, että olemalla itse toisenlainen, voi hän muuttaa tilannetta. (Malinen 2003, 23; Oranen 2012, 224; Traumaterapiakeskus 2016, 139.) Leena koki menettävänsä äitinsä ja isänsä näiden ollessa humalassa. Pyrkimällä itse olemaan normaali,

yrityksellä enemmän ja toimimalla toisin Leenaa pyrki muuttamaan epätoivoista kotitaloutta paremmaksi.

”Parempi aikoja ei tullut. Raittiit kaudet muuttuivat reunoiltaan suttuisiksi, juopottelukaudet teräviksi. Jalkanikin alkoivat lipsua yhä enemmän. Ja nyt oli taas se aika. Ryyppyputki alkoi viimeisenä päivänä kun kaapit oli siivottu, leipäkorit täytetty ja kaakao keitetty. Se tuli joka kerta järkytyksenä. Mutta tiesin tarkkaan milloin oli aika. Olin oppinut. Kangaskassi pyörätangossa, maitoviinilasit, äidin kiljunta ja yhä nopeampi liikehdintä ja isä joka tuijotti lattiaan ja kiroili. Laukaisevat lauseet.” (Alakoski, 174.)

Leena tunnistaa väkivallan syklin (vrt. Walker 1989), joka on perheessä sidoksissa vanhempien juomiseen. Epätoivo valtaa Leenan, kun hän huomaa vanhempien ryyppyputken jälleen alkavan. Vaikka Leena tietää mitä vanhempien juomisen aloittamisesta seuraa, on ryyppyputki aina järkytys.

”En jaksanut kuunnella hänen itkuaan iltaisin ja öisin. Kysymykset puristivat päälakeani kuin märkä side. Olin täynnä kysymyksiä enkä saanut niihin vastauksia. Päätäni särki usein ja hätä etsi minut öisin käsiinsä, en saanut unta vaikka isä ja äiti olivatkin selvin päin. Hätä istui sänkyäni vierellä ja painoi rintaani käsillään.” (Alakoski, 198–199.)

Leenan tarinassa epätoivon tunteeseen kietoutui myös hätä. Äidin toistuva itku nostattaa Leenassa epätoivoa, samoin kysymykset, joihin Leena ei saanut vastauksia. Somaattinen oireilu näkyi päänsärkynä, univaikeuksina ja painon tunteena rinnassa. Hätä kuvastui ajoittain jopa pakokauhuna. Leena pyrki pitämään itseään kasassa toistamalla mantraansa ”ei saa itkeä”. Lapsi pyrkii helposti välttämään omia tunteitaan, mikäli on lapsuudessa oppinut pelkäämään tai häpeämään niitä. Väkivaltaisissa perheolosuhteissa eläneellä lapsella tunteiden tunnistaminen ja käsittely on usein jäänyt puutteelliseksi, koska vanhemmilta saatava tuki on ollut puutteellista. Vaikeissa tilanteissa lapsi saattaa saada raivokohotuksen, vältellä vaikeita tunteita tai vaipua transsinomaiseen tilaan. (Traumaterapiakeskus 2012, 96.)

”Pakokauhu ryömi ihon alla. Ei saa itkeä. Ei saa itkeä.” (Alakoski, 195–196.)

Leenan tarinassa epätoivo ja paha olo voimistuvat tarinan edetessä. Väkivallan syklistyys on osa arkea, mutta pahenee ajan kuluessa, kuten väkivallalle ilmiönä on tyypillistä. Leenan ei ole enää hyvä olla missään pahan olon seurattessa joka paikkaan. Paha olo tuntuu

fyysisesti. Paha koteloituu hädän ja avuttomuuden kokemuksiksi, fyysisiksi kiputiloiksi, joille lapsi ei lyödä sanoja (Laitinen 2002, 74).

”Viikkorytmit tulivat taas takaisin vähän kuin hyvä ystävä. Ne aaltoilivat minua vastaan kuin meri. Vetivät minut mukanaan. Veivät uusiin paikkoihin. En vain enää löytänyt mukavaa asentoa nurkasta tai sohvan alta.” (Alakoski, 231.)

”Minun oli paha olla. Siirryin huoneesta toiseen lihakset krampissa. Suoriuduin tehtävistäni kuin orja. Kunpa joku kävisi kaupassa ostamassa vähän ruokaa.” (Alakoski, 175.)

”Rappio kiihtyi. Kukkamme kuihtuivat kovaa kyytiä. Terrie kutistui. Puti katosi metsään. Minä sopeuduin. Ruumiinosa ruumiinosalta sammui. Vetäydyin taas nurkkaan sängyn alle. Kädet ristiin.” (Alakoski, 224.)

Lapsi sopeutuu vähitellen kaltoinkohteluun ja väkivaltaisiin perheolosuhteisiin väkivallan normalisoituessa osaksi arkea. Lapsi oppii, ettei hänen tarpeisiin vastata ja kiintymys vanhempaan on ristiriitaista. Koska lapsen tarpeet jätetään huomioimatta tai sivuutetaan täysin, lapsi alkaa vähitellen huomata, ettei tarpeiden ilmaiseminen johda mihinkään. Lapsi vetäytyy ja yhteys omiin tarpeisiin ja tunteisiin vaimenee. (Mäntymaa & Puura 2011, 27; 57; 59.) Lapsi pyrkii olemaan mahdollisimman vähän vaivaksi ja elää toisten ihmisten tarpeille. Lapsi pyrkii olemaan näkymätön ja kieltää omat tarpeensa, koska vanhemmat eivät kykene antamaan lapselle turvaa ja lohtua, vaan lapsi joutuu hoivaamaan vanhempansa. Lapsi saattaa kokea myös syyllisyyttä vanhempien huonosta olost ja hakea hyväksyntää tekemällä kaikkensa vanhempien voinnin parantamiseksi. (Malinen 2003, 23.)

”Terrie ja minä kuljettiin pää ja vartalo painuksissa. Tulin toimeen entistä vähemmällä, mutta minusta oli merkkillistä, että äidit ja isät saivat juoda niin paljon viinaa, kun heidän lapsensa kävivät koulua ja huolehtivat läksyistään.” (Alakoski, 193.)

Häpeä, pelko, viha, suru, syyllisyys ja epätoivo ovat tunteita, joita kaltoinkohtelu nostattaa lapsissa. Tunteet aktivoivat toisiaan ja aiheuttavat ristiriitaa lasten arjessa ja suhteessa vanhempiin. Riippuvuus vanhemmista pakottaa kuitenkin lapset kestämään ja sietämään kaltoinkohtelua ja turvautumaan kaltoinkohtelevaan vanhempaan. Tämä ristiriita on omiaan vaurioittamaan lapsen tasapainoista kehitystä. (Suokas-Cunliffe 2006, 9.) Lojaaluis vanhempia kohtaan, väkivallan normalisoituminen, voimakkaat negatiiviset tunteet ja kaltoinkohtelun peittyminen perhesalaisuudeksi vaientavat lasten todellista hätää.

8 HENGISSÄ PYSYÄKSEEN

Teokset rakentavat väkivaltakuvausten lomassa tarinaa lasten selviytymisestä. Pahuuden ja traumatisoivan arjen keskellä lapsilla on keinoja, jotka auttavat heitä selviytymään. Mitkä asiat arjessa tukevat lasten jaksamista? Minkälaiset keinot mahdollistavat selviytymisen hetkessä, mutta saattavat aiheuttaa pahoinvointia myöhemmin?

Saukon (2011, 91) mukaan lapsen selviytyminen kaltoinkohtelusta on yksilöllistä. Selviytymiseen vaikuttavat kaltoinkohtelun intensiteetti ja kesto. Vanhempien manipulaatio, lapsen lojaalius vanhempaa kohtaan tai lapsen pelko vanhemmasta eroon joutumisesta hankaloittavat monesti avun pyytämistä ulkopuolisilta.

”Sää oot hyvä poika. Muista, että vaikka mitä näkisit tai kuulisit, niin äitin kanssa me tykätään aina sinusta. Muistakko?” (Franzen, 52.)

Peterin isäpuoli muistuttaa Peteriä siitä, että hän ja äiti pitävät pojasta huolimatta siitä, mitä poika saattaisi mahdollisesti nähdä tai kuulla. Tarinan alussa Peterin isäpuolen äitiin kohdistama väkivalta on vielä piilossa ja väkivaltaiset teot yksittäisiä. Lapsen altistuminen vanhempien väliselle väkivallalle traumatisoi lasta, vaikkei lapsi olisi itse väkivallan suoranainen kohde. Jatkuva pelon ja uhan ilmapiiri kotona on yksi lapsen kaltoinkohtelun muodoista. (Oranen 2012, 221; Räsänen & Moilanen 2004, 90; THL 2017.) Väkivallalle ilmiönä on tyypillistä se, että se pahenee, tihenee ja raaistuu ajan kuluessa, ellei siihen puututa (THL 2017). Tämä tulee näkyväksi sekä Peterin että Leenan tarinoissa.

Mäntymaan ja Tammisen (2004, 57) mukaan lapsen kehitykselle on ominaista sopeutuminen vuorovaikutukseen ja samanaikaisesti mielensisäiset rakenteet kehittyvät. Lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välinen kiintymyssuhde ja lapsen sisäiset puolustusmekanismit vaikuttavat siihen, miten lapsi toimii uhkaavissa tilanteissa. Vanhemman emotionaalinen läsnäolo ja lapsen kokemukset saadusta hoivasta ja huolenpidosta vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen ja valittuihin puolustuskeinoihin.

8.1 Myönteiset, selviytymistä tukevat keinot

Koulunkäynti, harrastukset, leikki, vertaiset ja turvallisen aikuisen tuki keinoja, joiden avulla lapset selviytyvät kaltoinkohtelusta. Myönteiset selviytymistä tukevat keinot auttavat lapsia työstämään kaltoinkohtelun nostattamaa tunnekuormaa.

8.1.1 Koulunkäynti ja harrastukset

”Minusta tuli pitkänmatkan uimari. Kahdeksan- tai tuhatviisisataa metriä tuntuivat lyhyiltä. Halusin uida kunnes kuolisin.” (Alakoski, 194.)

Leenalle uintiharrastus on keino päästä irti väkivaltaisesta perhearjesta, jossa kaltoinkohtelu on monessa muodossa läsnä. Läpi tarinan uintiharrastus mahdollistaa Leenalle onnistumisenkokemuksia ja hän huomaa menestyvänsä harrastuksessaan. Menestystä harrastuksessa varjostaa kuitenkin se, ettei äiti ja isä ole katsomassa Leenan suorituksia tai iloitsemassa onnistumisista yhdessä hänen kanssaan. Leenan voittaessa uintikilpailun hän on murheellinen siitä, etteivät äiti ja isä ole näkemässä hänen voittoa. Leena uskoo vanhempiensa tulevan iloisiksi voittamistaan hedelmäveitsistä, joita hän itse yrittää myöhemmin piilottaa vanhempien ryyppyputkien alkaessa.

”Harmi kun äiti ja isä eivät olleet täällä. He olisivat olleet ylpeitä. Mutta joka tapauksessa he tulisivat iloisiksi hedelmäveitsistä.” (Alakoski, 156.)

Osalle lapsista koulu edustaa turvallista paikkaa, jossa ei tarvitse pelätä riitoja tai aikuisten päihteidenkäyttöä kuten kotona. Koulussa osa lapsista pystyy myös unohtamaan kodin tapahtumat ja ongelmat. Joillekin lapsille keskittyminen koulutyöhön on vaikeaa rauhottomien kotiolojen, yöllisten painajaisten ja vanhempien heikon tuen vuoksi. (Cork 1992, 41–42.) Leenalle koulunkäynti on myönteinen, selviytymistä tukeva keino, joka rytmittää hänen arkea ja mahdollistaa turvallisen aikuisen. Koulussa Leenan perustarpeet tulevat tyydytetyiksi ruuan, rutiinien ja turvallisuuden tunteen osalta.

”Koulu oli lohtuni ja pelastukseni. Kuljin tuttua tietä pitkin Maria Munthen kouluun päivästä toiseen. Keräsin äänten sorinaa joka kantautui talojemme tuuletusikkunoista. Uneksin paremmista ajoista.” (Alakoski, 173.)

”Kaksi viikkoa koulussa on mennyt aika mukavasti.” (Franzen, 246.)

Peter viihtyy Leenan tavoin koulussa. Peterille koulu ei kuitenkaan edusta samanlaista turvapaikkaa, johon hän pakenisi isäpuolen väkivaltaisuutta. Peter ei myöskään pidä opettajaa samanlaisessa roolissa, johon Leena opettajansa nostaa. Leena toivoo saavansa opettajalta apua kaltoinkohtelun katkaisemiseen. Opettajilla on merkittävä rooli lasten kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja lastensuojelun yhteistyökumppanina (Oranen 2012, 235).

”Takerruin kiinni koulun kiinteisiin huoneisiin ja rutiineihin. // Pakkasin kiirettä pitämättä kirjat laukkuun. Mutta koulupäivä päättyy aina.” (Alakoski, 198.)

Leena ei saa kotona säännöllisesti ruokaa, sillä vanhempien ryyppyputkien seurauksena vanhempien kyky huolehtia lasten perushoivasta ja tarpeista on puutteellista. Perushoivan puutteellisuuden tiedostaen Leena ennakoi ja varautuu syömällä koulussa ja kavereiden luona. Leena tekee läksyt koulussa, koska tarinan edetessä kotona on harvoin rauhallista vanhempien joko aloitellessa juomista tai toipuessaan siitä. Leenan kohdalla kaltoinkohtelu on tiiviisti sidoksissa vanhempien alkoholinkäyttöön. Räsänen & Moilasen (2004, 90) mukaan lastaan kaltoinkohtelevien vanhempien käytöksen taustalla on useimmiten psykopatologiaa sekä sosiaalisia ja ympäristötekijöitä. Leenan vanhempien kohdalla etenkin sosiaaliset ja ympäristötekijät, kuten köyhyys, sosiaalinen asema, kielitaidottomuus, siirtolaisten asuttama asuinalue ja kasaantuva huono-osaisuus korostuvat. Väkivallan vaikutukset näkyvät vanhemmuudessa erityisen voimakkaasti, mikäli vanhemmalla itsellään on lapsuudessaan ollut väkivaltakokemuksia (Oranen 2012, 226-227). Leenan isän oma lastenkotitusta vaikuttaa osaltaan isän väkivaltaiseen käytökseen ylisukupolvisen kaltoinkohtelun jatkumisena. Noin kolmasosa lapsena kaltoinkohtelua kokeneista, pahoinpitellee myöhemmin omaa lastaan (Haapasalo 2005, 2611).

8.1.2 Leikin varjolla ja vertaisten vaikutus

Lapset toistavat väkivaltaan liittyviä teemoja leikeissään. Koska leikki on lapselle ominainen tapa työstää asioita, käytetään leikkiä myös työstettäessä lasten kanssa väkivaltaan liittyviä kokemuksia. (Oranen 2012, 224.) Peter seuraa pikkusiskonsa nukkeleikkiä, joka toistaa tapahtunutta väkivaltatilannetta. Isäpuoli oli väkivaltainen äitiä kohtaan ja lapset

piiloutuivat sängyn alle. Tilanteen päätyttyä lapset lohduttivat äitiä ja äiti vakuutteli kaiken olevan hyvin.

”Isänukke jää nyt makaamaan lattialle ja äitinukke tepastelee lasten makuuhuoneeseen, jossa lapset tulevat pois sängyn alta ja kaikki kolme menevät nukkumaan lasten huoneen sänkyyn. ’Elä itke äiti’, lapset sanovat. ’Nyt on kaikki hyvin’ äitinukke tuntuu sanovan hiljaa.” (Franzen, 306.)

Väkivallan yleisyys on lapsille usein yllätys, sillä he ovat usein kuvitelleet olevansa ainoita, joita on pahoinpidelty, laiminlyöty tai joiden vanhemmat ovat väkivaltaisista toisiaan kohtaan. Psykoedukatiivinen työskentelytapa kaltoinkohtelua kokeneiden lasten kanssa työskenneltäessä mahdollistaa lasten saavan tietoa väkivallasta ja sen vaikutuksista heihin itseensä ja aikuisiin. (Oranen 2012, 231.) Sekä Leena että Peter saavat kokemuksen siitä, etteivät ole ainoat kaltoinkohtelua kokeneet lapset. Leenaa huomaa samankaltaisuuden ollessaan perheensä kanssa raittiusseuran kokouksessa. Peterin ystävän Pekan isä käyttäytyy samalla tavalla, kuin Peterin isäpuoli, makaa lattialla päihtyneenä. Peter huomaa myös Pekan selässä olevan kengänjäljen Pekan ollessa yökylässä hänen luonaan.

”Hämmästyin. Oliko muillakin samanlaista kuin meillä? Me tavattiin raittiusseurassa monta kertaa viikossa, juotiin kahvia ja syötiin kakkua.” (Alakoski, 234.)

”Hän ei avaa ovea vaan pudistaa päätään ja katsoo lattiaan. Hän väistää ja pikkuikkunasta näen, miten Pekan isä makaa käytävän toisessa päässä lattialla mahallaan, eikä liiku. Kuin isä sohvalla. (Franzen, 51.)

”Miks sulla oli selässä kengänjäläki? minä kysyn. Pekka ei vastaa. // Hieman ennen kuin silmäluomeni painuvat kiinni Pekka sanoo: Meän isä ei enää asu meillä.” (Franzen, 144.)

8.1.3 Tuen turvin

”Minusta on hyvä, että siskolla ja minulla on monta ihmistä, jotka ovat meidän kanssa” (Franzen, 188).

Turvallisten aikuisten mahdollistamat korjaavat ja korvaavat kokemukset tukevat lasten selviytymistä kaltoinkohtelusta (Schulman 2004, 150). Peterin elämässä Peterin äidin

vanhemmilla on merkittävä rooli turvan mahdollistajina. Peter pakenee äitinsä ja sisko-puolensa kanssa usein öisin isovanhempien luokse turvaan isäpuolen väkivaltaisuutta. Peter on aina mielissään nähdessään isovanhempansa. Peterin äidin ystävä Taina tarjoaa myös turvapaikkaa omasta kodistaan. Peterin äiti kuitenkin uskoo miehensä osaavan etsiä heitä Tainan luota ja menee mielummin vanhemmilleen. Peterin isäpuoli tietää perheen olevan naisen vanhemmilla, mutta ei mene lapsia tai vaimoan sieltä väkisin hakemaan.

”Oisittehan te voinu meillekki tulla, oltais vaan sanottu, että ette oo meilä”, Taina kuiskaa. ”Se ois kuitenkin löytänyt meijjät. Parempi näin... ja kiitos Taina, äiti kuiskaa takaisin, ja minusta heidän sanansa jäävät kirkkaana soimaan pakkaseen.” (Franzen, 126.)

Äidit pyrkivät usein huolehtimaan vanhemmuudesta viimeiseen asti vaikeasta tilanteesta huolimatta. Äidit pyrkivät oman hyvinvointinsa ja turvallisuutensa kustannuksella suojelemaan lapsia väkivallalla ja sen vaikutuksilta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että aktiiviseen selviytymiseen pyrkivien naisten lapset selviytyvät paremmin lamaantuneiden äitien lapsiin verrattuna. (Oranen 2012, 226–227.) Hyväksikäytettyjen lasten kohdalla merkittävimpänä toipumiseen vaikuttavana tekijänä on osoittautunut äidin mahdollistama suoja. (Laitinen & Väyrynen 2011, 277).

”Sitten äiti ottaa Suvia kädestä ja vetää hellästi siskon syliinsä. Nousemme seisomaan ja livahdamme varovasti ulko-ovelle. Äiti avaa lukon äänettömästi ja öinen ilma ottaa meidät vastaan.” (Franzen, 233.)

Äiti tulee nopeasti meidän luoksemme. Isä tuijottaa minua edelleen pelottavasti silmiin, enkä tunne isää yhtään. Ihan kuin se ei olisi isä ollenkaan siellä silmien takana, vaan joku paha, paha. (Franzen, 225.)

”Pete juokse ulos, juokse ulos, äiti sanoo äänellä, joka on juuri ja juuri kuultavissa. Minä nousen ylös ja minua pelottaa niin paljon, että haluaisin juosta, mutta sitten äiti ja sisko jäisivät tänne yksin isän kanssa.” (Franzen, 230.)

Peterin äidin toimintakyky on nähtävissä kahdella tasolla. Peterin äiti kykenee toimimaan väkivaltatilanteissa, suojaamaan lapsia, ohjeistamaan Peteriä ja lähtemään lasten kanssa vanhempiensa luokse turvaan. Pelko nostattaa äidissä pakene-reaktion (Traumaterapia-keskus 2016, 103). Äidin toimintakyky näkyy toiminnan tason lisäksi ajatuksen tasolla ymmärryksenä siitä, että hänen on päätettävä väkivaltainen suhde, sillä miehen väkivalta

ei lopu itsestään, vaan pahenee ajan kuluessa (vrt. väkivallan sykli Walker 1989.) Väki-
valtaisesta suhteesta irrottautuminen ei ole helppoa, sillä monesti talouteen ja lapsiin liit-
tyvät asiat mietityttävät ja toive väkivallan loppumisesta elää pitkään.

*”Sää varmasti huomasit, että meän isä oottaa autosa ulukona. Me lähetään mummolaan
ja mää alan kattomaan ommaa asuntoa lasten kanssa. Nyt tämon loppu, äiti sanoo jämä-
kästi, mutta kuitenkin ääni hieman väristen.” (Franzen, 234.)*

Leenan äidin tilanne on toisenlainen. Äidin päihde- ja/tai mielenterveysongelma saattaa
estää lapsen auttamisen, lapsen todellisuuden näkemisen ja puolesta toimimisen. Väki-
valta on saattanut lisäksi uhriuttaa äidinkin, eikä äiti pysty auttamaan lastaan eikä itseään.
(Laitinen & Väyrynen 2011, 271.)

*”Liian monta kertaa hakattu. Vittu, huora, lutka, luuska, lehmä, ämmä, huora, vittu,
lutka, luuska, horo, ämmä. Äiti ei enää kestänyt. Hän yritti lyödä takaisin, yritti laihdut-
taa, yritti lopettaa juomisen, yritti leipoa, lukea, neuloa, siivota, hän yritti saada apua.
Hän yritti ja yritti, kaikin tavoin haluta elää, mutta ei siitä mitään tullut. Hän sanoi, ettei
hänen ollut tarkoitus satuttaa meitä, mutta hän näki, että olin lakannut nauramasta. Että
Sakari oli lakannut puhumasta. Että Markku oli kadonnut.” (Alakoski, 217.)*

Lapsi tarvitsee kaltoinkohtelusta selviytyäkseen turvallisen, tunnekannatteluun kykene-
vän aikuisen (Schulman 2004, 150; 155). Peterin äiti tukee lasta selviytymisessä ja Pete-
rillä on tukenaan myös isovanhemmat, hänen biologinen isänsä, sekä äidin veljet. Lee-
nalla ei ole tukenaan aikuista, jonka puoleen hän voisi kääntyä. Tämä on merkittävä ero
lasten selviytymistarinoissa. Läpi tarinan Leena hakee apua rukoilusta. Leena rukoilee
toistuvasti Taivaan Isää lopettamaan vanhempien väkivaltaisuus ja juominen. Selviyty-
misen näkökulmasta Leena rakentaa suunnitelmaa kotoa pois muuttamisesta heti kun kas-
vaa vähän isommaksi. Turvattomissa perheolosuhteissa kasvaneet lapset ovat tottuneet
selviytymään omillaan, eikä aikainen kotoa pois muutto ole poikkeuksellista.

*”Päätös kasvoi syvällä sisälläni. Heti kun tulisin vähän isommaksi, muuttaisin kotoa
pois.” (Alakoski, 179.)*

Väkivalta ei aina pääty, vaikka vanhempien suhde päättyisikin eroon. Väkivallantekijä
saattaa jatkaa entisen puolisonsa ja lasten vainoamista suhteen päättymisen jälkeen. (Ni-
kupeteri & Laitinen 2015, 830–831). Väkivallantekijä saattaa myös käyttää lapsia yhtey-

denpidon tai väkivallan välineenä. Peterin äiti rakentaa lapsille uutta, turvallisempaa tulevaisuutta ostamalla uuden auton ja asunnon. Vain lähtemällä lasten kanssa pois perheen yhteisestä omakotitalosta, äiti pystyy suojaamaan itseään ja lapsiaan miehen väkivallalta. Peterin äiti iloitsee yhdessä lasten kanssa uudesta asunnosta.

”Kattokaa! Tuo viimeinen talo tuola on mejjän! äiti hihkaisee.” (Franzen, 236.)

Peterin äiti järjestää pojalle syntymäpäivät ja käy lasten kanssa yhdessä hiihtoretkellä. Korjaavat kokemukset, läheisyys, hellyys ja huolenpito auttavat lasta selviytymään kaltoinkohtelusta.

”Sisko ryntää ohitseni ja kopsahtaa äidin päälle ja ryhtyy pussailemaan äitiä niin että äitiä kutittaa ja hän nauraa. // Minua ei haittaisi, vaikka maailmassa ei olisi ketään muuta kuin äiti ja pikkusisko, eikä olisi mitään muuta maailmaa kuin tämä meidän asuntomme.” (Franzen, 306.)

Peterin tarinassa selviytymistä tukevana käännekohtana on äidin ja lasten muutto omaan asuntoon, jossa he saavat olla keskenään. Turvallisuuden tunne kasvaa, vaikka alkuun isäpuoli vainoo entistä puolisoaan. Peter kuvaa, kuinka hänelle riittäisi äiti, pikkusisko ja turvallinen koti.

8.2 Tuhoisat selviytymiskeinot

Lapsen hyvinvoinnin kannalta on huolestuttavaa, jos lapsen kaltoinkohtelukokemukset ovat vakavia ja pitkään jatkuneita. Mikäli suojaavia tekijöitä on vähän, eikä kukaan lapsen ympärillä olevista aikuisista ole huomannut lapsen käyttäytymisessä mitään huolestuttavaa tai poikkeavaa voi lapsi joutua selviytymään yksin vaikeiden asioiden ja tunteiden kanssa. Kaltoinkohtelua kokeneille lapsille yksinäisyyden ja eristyneisyyden kokemukset ovat yhdistäviä tekijöitä. Tyttöillä oireilu on poikiin verrattuna enemmän sisäänpäin suuntautunutta, kuten masentuneisuutta ja ahdistusta. Pojilla puolestaan oireilu näkyy usein levottomuutena ja käytöshäiriöinä. (Oranen 2012, 224–225.)

Lapsen voi olla vaikea sanoittaa kokemaansa pahaa. Tunteiden tukahduttaminen on keino suojata itseään kokemaltaan kaltoinkohtelulta (Saukko 2011, 91). Vakavissa kaltoinkoh-

telutapauksissa lapsi on saattanut kehittää selviytymiskeinoja, jotka saattavat myöhemmin hankaloittaa lapsen toipumista. Lapsi on saattanut sulkea itsensä tapahtumien ulkopuolelle dissosioimalla. Dissosiaation avulla mieli lohkoo itsensä suojautumistarkoituksessa. Dissosioinnin seurauksena oman elämän tapahtumat jäävät irrallisiksi ja muistiin integroitumatta. (Oranen 2012, 230; Schulman 2004, 150–151; Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2005.) Tietoisuuden rajaaminen transsitilaan vaipumalla, on tavallinen keino vakavasta dissosiaatiohäiriöstä kärsivälle lapselle päästä pois sietämättömästä tilanteesta. Lapsella saattaa olla kokemuksia kehosta irti olemisesta tai oman kehonsa ulkopuolella leijumisesta. (Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2005.)

”Tunsin miten menetin otteeni lattiasta ja aloin hiljalleen nousta kohti kattoa. Siellä ylhäällä sitten leijailin. Näin itseni yksin teatterilla. Näin itseni yksin uimakilpailuissa. Koulun pihalla. Luokassa. Näin itseni avaruudessa. Ja nyt tuli nälkä. Sitten pakokauhu. Ja silloin tipahdin takaisin alas. Ei saa itkeä, ei saa itkeä.” (Alakoski, 165.)

”Tuntui kuin olisin kadonnut jäljettömiin itseltäni. Näin itseni istumassa keittiöpöydän ääressä ja syömässä isän katsekomentoja ja menemässä sen jälkeen ulos hyppynarujen ja pallojen kanssa. Näin itseni tuijottamassa käsiäni. Näin itseni vahtimassa tarkkaan että mitään vaarallista ei tapahtuisi. Silti kaikkea sattui.” (Alakoski, 203.)

Traumatisoituneen toimintakyky voi vaihdella huomattavasti päivän ja illan välillä. Päivän aikana toimiminen voi tapahtua ilman yhteyttä traumatapahtumiin. Iltaisin, kun päivän toiminnot eivät sido yhtä tiukasti nykyhetkeen, emotionaalisen persoonallisuuden traumamuistojä kantavat osat tunkeutuvat mieleen aktivoiden turvattomuutta ja avuttomuutta. (Suokas-Cunliffe 2006, 12–13.) Leena koki vihaa itseään kohtaan palatessaan kotiin ja muistaessaan kodin tilanteen. Leena oli onnistunut päivän ajaksi lohkomään traumamuistot erilleen kouluarjesta.

”Minä ja Cecilia oli pärjätty hyvin suunnistuksessa ja olin onnistunut unohtamaan kodin tilanteen. Suutuin itselleni kun avasin oven. Miten saatoinkin olla niin tyhmä? Hydyin kesken askeleen.” (Alakoski, 219.)

Dissosioinnin lisäksi traumatisoituneilla on käytössä myös muita erilaisia keinoja kapeuttaa tietoisuuttaan. Tietoisuuden kapeuttaminen voi olla yhteydessä dissosiaatioon, mutta keinot voivat olla myös erillisiä. Lapsi voi pyrkiä pois ahdistavasta ja sietämättömältä tuntuvasta todellisuudesta kadottamalla yhteyden nykyhetkeen esimerkiksi lukemalla tai tietokonepelien avulla. Myös yhteen pisteeseen tuijottaminen voi auttaa lasta pääsemään

transsitilaan, jolloin tietoinen huoli nykyhetkestä katoaa. Tietoisuuden kapeuttaminen jatkuu monesti myöhempisiin ikävaiheisiin ja traumatisoitunut vaipuu transsitilaan ahdistavissa tilanteissa jatkossakin. Jatkuva tietoisuuden kapeuttaminen estää sosiaalisten taitojen kehittymistä, koska ristiriitatilanteissa transsitilaan vaipuminen estää tilanteista oppimisen. (Suokas-Cunliffe 2006, 13.) Traumatisoitunut voi yrittää eliminoida trauma-kauhun ja sen aiheuttajan myös turruttamalla tietoisuutensa päihteiden avulla (Schulman 2004; 150–151).

Kodin tulisi edustaa lapselle turvaa ja hyvyttä (Laitinen 2004, 133–135). Peter joutuu useasti pakenemaan isäpuolen väkivaltaisuutta äidin ja siskon kanssa äidin vanhemmille. Leenalle koti edustaa väkivaltaa, turvattomuutta ja laiminlyöntejä. Leena piiloutuu koiran kanssa usein omaan huoneeseensa.

Vanhempien ryyppyputkien aikana Leena joutuu olemaan aikuisen roolissa huolehtien kodista, päihtyneistä vanhemmista, veljistään ja koirasta. Perheen hierarkia vääristyy vanhempien ollessa kykenemättömiä huolehtimaan Leenasta ja tämän sisaruksista. Leena joutuu ottamaan kohtuuttoman suuren vastuun ja asettumaan vanhemman rooliin, jolloin keskittyminen mielekkäisiin asioihin ja iänmukaisiin kehitystehtäviin jää toissijaiseksi. Kaltoinkohtelu vahingoittaa lapsen ja nuoren kehitystehtävien toteutumista. Varhaisimpien kehitystehtävien vahingoittuminen on haitallista siksi, että puutteellisesti läpikäyty kehitystehtävät kertautuvat myöhemmissä kehitystehtävissä (Kaltiala-Heino 2012, 170). Leena kantaa huolta veljistään, Markusta ja Sakarista ja näiden hyvinvoinnista.

” Tiesin vain harvoin mitä Markku ja Sakari söivät. Tai missä he oleskelivat. ” (Alakoski, 176.)

”Sitten äiti puki Sakarin ja käski minun ja Markun hoitaa häntä vähän aikaa. Me mentiin ulos ja pantiin Sakari hiekkalaatikkoon.” (Alakoski, 23.)

Vanhemman roolissa olevat lapset ovat usein arkisia ja joutuvat kantamaan kohtuuttoman suurta vastuuta vanhempien ollessa kyvyttömiä hoitamaan vanhemman roolia. (Oranen 2012, 232; Sinkkonen 2012, 274–275). Leenan ja veljien suhde näyttäytyy teoksessa etäisenä. Suhteen laatuun saattaa vaikuttaa se, että tarinan edetessä kaikki Leenan energia menee selviytymiseen ja vanhempien väkivalta- ja juomistilanteiden ennakoimiseen. Toistuvasti kohonnut vireystila on tyypillistä turvattomissa perheolosuhteissa kasvaneille lapsille (Oranen 2012, 224). Pyrkimällä pysymään poissa kotoa ja viettämällä aikaa kavereiden kanssa Leena välttelee vanhempien väkivaltaa ja kodin turvattomia olosuhteita.

”Seinät kaikuivat. Tönimistä ja lyöntejä. Istuin kädet korvilla ja keinuttelin itseäni. Odotin hiljaisuutta joka tulisi ryskeen jälkeen. Väistin hartiat kyyryssä.” (Alakoski, 182.)

Lapsuudessa koettu väkivalta, perheväkivallan todistaminen tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuminen on useissa tutkimuksissa nähty syynä nuoruusikäisten epäsosiaaliseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen sekä päihteiden käyttöön (Kaltiala-Heino 2012, 172). Lapsen kokemat voimakkaat tunteet, joiden kanssa hän jää yksin ja joiden käsittelyn oppiminen jää puutteelliseksi saattaa myöhemmin nostattaa kostonhalua tai itsensä, muiden tai omaisuuden tuhoamista (Traumaterapiakeskus 2016, 117).

Kehitin kiukun joka pelotti kaikkia. Jos joku repi Sakaria vaatteista tai töni häntä, tulin tuulispäänä ilman halki tai ilmestyin näkymättömästä ovesta. Modesty Blaise oli aina valmiina vetämään esiin kätketyn aseensa. (Alakoski, 182.)

”Olin repimässä hiustukkoja kävelevältä nukeltani. Halusin että siitä tulisi Ruma Ruma Ruma. Oikein Ugly.” (Alakoski, 217.)

Vanhempien ollessa kyvyttömiä suojelemaan lastaan, Leena kantaa huolta veljistään, vaikka sisimmässään kokee voimakasta ahdistusta ja avuttomuutta. Kiukusta huolimatta, Leena katki sisälleen pahan olon, jonka turvattomuus, huolenpidon ja hellyyden puute ja vanhempien käytös saivat aikaan (Suokas-Cunliffe 2004, 12–13).

Mutta sisimmässäni tunsin itseni leppäkertuksi jonka olin ensin sytyttänyt tuleen ja sitten antanut elää. (Alakoski, 182.)

Suokas-Cunliffen (2004, 12–13) mukaan lapsen kaltoinkohtelu aiheuttaa lapselle sietämätöntä kipua ja ahdistusta, sillä kiintymyssuhde kaltoinkohtelevaan vanhempaan pakottaa lasta sietämään kaltoinkohtelua. Lapsi kehittää psyykkisiä pakokeinoja, joiden avulla pyrkii pääsemään pois vaikeista tilanteista, joissa sietämättömät tunteet, kuten häpeä, syyllisyys, pelko ja viha ovat läsnä. Pako mielikuvitukseen on yksi mahdollinen keino yrittää selvitä. Lapsi saattaa työstää kokemaansa ja näkemäänsä pahaa myös unien kautta (Oranen 2012, 224). Leenan unissa toistuu sama painajainen, jossa talot palavat. Peter näkee unen, jossa hän itse, äiti, sisarpuoli ja isovanhemmat pelastuvat, mutta isä ei.

”Pappa kääntää kerran katseensa meihin päin ja nyökkää hyväksyvästi. Me näemme helposti ympärillemme. Isä jää etsimään.” (Franzen, 280.)

”Seinä hiljeni, nukahdin uudestaan. Talot paloivat unessani niin kuin aina.” (Alakoski, 179.)

”Minä taioin. Jotkin taikatempuistani olivat sellaisia että osasin ummistaa silmäni ja hengittää nenän kautta, nyt taioin itseni pois ja olin silti läsnä. Muodonmuutos oli valmis kun seisoin vieläkin eteisessä. (Alakoski, 176.)

Leena osaa aavistaa kotona odottavan väkivallan ja valmistautuu kohtaamaan sen ’taikomalla’ itsensä ikään kuin tilanteesta pois, jotta kaltoinkohtelun kohtaaminen olisi helpompaa. Leena oppii myös ennakoimaan väkivaltatilanteita ja pyrkii tilanteita estämällä vähentämään vanhempien juomista ja juomisesta aiheutuvaa väkivaltaisuutta. Väkivaltaisissa perheolosuhteissa eläminen johtaa monesti jatkuvaan ylivireystilaan lapsen ennakoissa mahdollisesti alkavaa väkivaltaa (Suokas-Cunliffe 2004, 13; Oranen 2012, 224).

”Tulin kotiin Åsen luota. Olin asiantuntija ja tunsin jo rappukäytävän ilmasta mikä tilanne oli kotona.” (Alakoski, 175.)

Leena pyrkii omalla toiminnallaan minimoimaan vanhempien väkivaltaisuutta ja häneen ja veljiin kohdistuvia laiminlyöntejä. Leena kokee, ettei sillä ole väliä mitä hän tekee, mutta hän siitä huolimatta yrittää. Vanhempien juhlimistilaisuuden paljastaminen ennalta tai isän alkoholijuomien kaataminen lavuaarin ovat Leenan keinoja yrittää vähentää kaltoinkohtelua. Leena on tilanteissa ikäisekseen hyvin toimintakykyinen. Toisaalta Leenan puuttuessa asioihin, hän joutuu myös jo siitä syystä isän väkivallan kohteeksi.

”Ei ollut mitään väliä sillä mitä tein. Mutta yritin silti parhaani. Paljastin jokaisen tulevan juhlimistilaisuuden hyvissä ajoin.” (Alakoski, 175.)

Vanhemman ristiriitainen viestintä vaikeuttaa lapsen tunnetyöskentelyä (Traumatapialakeskus 2016, 98). Peterin äiti vakuuttaa lapsille kaiken olevan kunnossa ja kehottaa heitä menemään nukkumaan, vaikka on itse lähdössä ulos poliisien kanssa selvittämään miehen väkivaltaisuutta. Pitkään jatkuva ristiriitainen viestintä vaikeuttaa lapsen tunnetaitojen kehittymistä, koska todellinen viesti jää epäselväksi, ristiriitaiseksi tai arvailujen varaan.

”Mee sää Pete siskon viereen, jos tulis uniki. Olokaa rauhasa, kaikki on hyvin.” (Franzen, 291.)

Lapsen traumatisoituminen on todennäköistä, mikäli hän joutuu hakemaan turvaa ja läheisyyttä samoista aikuisista, jotka aiheuttavat hänelle turvattomuuden kokemuksia olemalla väkivaltaisia lasta, lapsen sisaruksia tai toista vanhempaa kohtaan. (Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006, 2003).

”Voi hyvä Jumala, voi hyvä Jumala, äiti hokee kasvot valkoisina, suu verta vuotaen. Elä satuta lapsia. Elä tee niille pahaa..., äiti jatkaa.” (Franzen, 232.)

Leena pyrkii selviytymään arjesta toisaalta suorittamalla ja kantamalla vastuun arjesta ja toisaalta olemalla hiljainen, mahdollisimman näkymätön ja paljon poissa kotoa.

”Tulkaa tytöt, voitte juoda vähän limsaa ennen kuin menette nukkumaan... voi Leena parkaa millaiset vanhemmat sinulla on... En halunnut kuulla tuollaista. Pitelin korviani ja rukoilin Jumalaa. Rakas Taivaan Isä, auta äitiä ja anna minulle anteeksi kun jäin Åsen luo. Rakas Taivaan Isä, anna Sakarin olla unessa niin ettei hän kuule mitään. Anna Markun olla jonkun kaverin luona yötä. Rakas Taivaan Isä, kunpa en astuisi viivoille enkä tekisi mitään tyhmää.” (Alakoski, 125.)

Peter ja Leena todistavat kumpikin useita väkivaltatilanteita, joissa isä pahoinpitelee äitiä fyysisesti. Väkivallasta huolimatta väkivallantekijä on lapselle vanhempi ja lapsi riippuvainen tästä (Suokas-Cunliffe ja van der Hart 2006, 2003). Lapset ovat lojaaleita vanhempiaan kohtaan huolimatta kotona tapahtuvasta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta. Leena ei kestä kuulla Åsen äidin loukkaavia puheita omista vanhemmistaan, vaan peittää korvansa ja rukoo Taivaan Isää auttamaan äitiään ja suojelemaan veljiään. Leena rukoo myös anteeksiantoa itselleen, koska jäi kaverinsa Åsen luokse, eikä mennyt kotiin auttamaan. Leena rukoo myös sitä, ettei käyttäytyisi sopimattomasti, jotta tilanne ei pahenisi. Lapsi syyllistää väkivallasta monesti itseään (Oranen 2012, 225).

Leena kuvaa kodin olosuhteita kaaokseksi. Selviytyminen arjesta onnistuu ystävien ja koulun avulla, mutta kun niitä ei hetkellisesti ole, tuntee Leena epätoivoa joutuessaan selviytymään yksin. Lapsen omien selviytymiskeinojen lisäksi olennaista on kartoittaa lapsen hyvinvointiin liittyvät suojaavat ja kuormittavat tekijät (Oranen 2012, 230).

”Nyt ei auttanut muu kuin astua kaaokseen. Mutta ilman Åsea, Riittaa ja koulua siitä ei tullut mitään.” (Alakoski, 176.)

Turvattomissa ja ristiriitaisissa perheolosuhteissa kasvanut lapsi on saattanut oppia selviytymään tarkkailemalla toisten tunteita ja sivuuttamalla omansa. Jatkuva sopeutuminen

toisten tunteisiin ja etäisyys omiin tunteisiin saattaa vaikeuttaa omien tunteiden käsittelyn oppimista. Lapsi tarvitsee vanhemman apua, jotta hän voi oppia mielellistämään omia tunteitaan. Vanhemman on kuitenkin ensin kyettävä itse selkeyttämään ja erottamaan omia tunteitaan. Vaikeissa tilanteissa raivokohtaus, välttely tai transsinomaiseen tilaan vaipuminen on nopeaa ja tiedostamatonta. (Traumaterapiakeskus 2016, 44-47, 98.) Leenan perheolosuhteet traumatisoivat häntä vakavasti. Leenan käytöksessä näkyi raivokohtauksia ja vihaa vanhempia kohtaan, negatiivisten tunteiden välttelyä ja transsinomaiseen tilaan vaipumista. Transsinomaisessa tilassa Leena toisti rukousmantraansa ja yritti päästä sen avulla pois tilanteesta. Asioiden välttelystä huolimatta Leena ei pystynyt poissulkemaan vanhempien juomista tai väkivaltaa.

Kun ummistin silmäni näin tapahtumat uudestaan. Kun katsoin niitä, ponnistelin vieläkin jotta en näkisi että äiti joi yhtä paljon kuin isä. Joskus enemmänkin. (Alakoski, 182.)

Väkivallan tekijä siirtää uhriinsa, omaisiinsa tai ympäristöön ne kokemukset, joita ei itse pystynyt tai kyennyt työstämään ja sulattamaan. Mitä suurempia alueita lapsi joutuu dissosioimaan itsestään erilleen, sitä vähemmän kapasiteettia lapselle jää käyttöön muuhun ajatteluun ja toimintaan. Traumatisoitunut hyökkää sitä vastaan, joka toiminnallaan laukaisee traumapalauman. (Schulman 2004, 150–151.)

”Tarvitsin vielä pienen pienen hetken. Hiljaa. Tähtäsin, nyljin heidät heidät ajatuksillani. Odotin että minut tuomittaisiin joukkomurhasta.” (Alakoski, 200.)

Lapsi pyrkii sopeutumaan ympäristöönsä, vaikka hänen läheiset ihmissuhteet olisivat häiriintyneitä ja poikkeavia. Pyrkiessään sopeutumaan lapsi kehittää toimintamalleja, jotka auttavat häntä selviytymään omassa arjen ympäristössään, esimerkiksi turvattomissa perheolosuhteissa. Vaikka toimintamallit auttavat omassa ympäristössä selviytymiseen, saattavat toimintamallit muutoin olla toimimattomia ja ilmetä poikkeavan käyttäytymisenä. (Mäntymaa & Tamminen 2004, 56.)

9 PUUTTUMISEN PUUTTEELLISUUS

Empiriaosuuden viimeisessä pääluvussa tarkastelen sitä, miltä lasten kaltoinkohteluun puuttuminen näyttäytyy. Aineistosta nousee kolme erilaista näkökulmaa kaltoinkohteluun puuttumiseen liittyen; puuttumisen sivuuttaminen, auttamisyrietykset ja lapsen kohtaamisen merkitys.

9.1 Kun kukaan ei halua nähdä – sivuuttaminen

En halunnut mennä kotiin silloin kun äiti ja isä olivat humalassa. Toivoin ihmettä. Toivoin että maikka tekisi jotakin. (Alakoski, 198.)

Paha sijoittuu monesti yhteiskunnallisesti näkymättömäksi ja tunnistamattomaksi, jonka seurauksena lapsi jää yksin vastuuseen kokemuksensa ratkaisemisesta ja siitä selviämisestä. Monesti lapsella ei ole sanoja kertoa kokemastaan pahasta. Lapset kykenevät harvoin hakemaan yksin apua perheväkivaltaan ja kokemaansa pahaan, sillä lapset eivät monesti tiedä tai ymmärrä, miksi heidän tulisi saada apua tai turvaa omilta vanhemmiltaan. Lapsi tunnistaa ja kokee, että hänen on paha olla, mutta syyn ymmärtäminen saattaa olla mahdotonta. Lapsen kokema väkivalta saattaa olla niin paha, ettei lapsi pysty siitä puhumaan tai jopa niin käsittämätöntä, ettei lapsi edes tiedä mistä siinä on kyse. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on esimerkki tällaisesta. Perheen sisään rakentuneet valtahierarkiat, hyvän ja pahan yhteen kietoutuminen, lapsen kokema vastuu sekä syyllisyys ja häpeä estävät osaltaan ulkopuolisen avun hakemista. (Laitinen 2002, 77.) Perhesalaisuus sekä lapsen riippuvuus ja lojaalius kaltoinkohtelevaa vanhempaa kohtaan edesauttavat väkivallasta vaikenemista.

Lapset sanovat, että miehenne löi teitä. Äiti katsoi minuun. Ovatko ne kielineet...ei missään tapauksessa. (Alakoski, 196-197.)

”Osoitin äidin haljennutta ylähuulta ja yritin näyttää heille seinissä ja lattiassa olevia reikiä. Ettekö te hyvät ihmiset näe että me ollaan kuolemaisillamme?” (Alakoski, 211.)

Leena yrittää saada apua ambulanssimiehiltä ja sosiaalityöntekijöiltä, mutta aikuiset eivät ota häntä todesta. Osa lapsista kokee tarvitsevansa apua ja turvaa ja ovat kykeneväisiä

myös hakemaan sitä (Laitinen 2002, 78). Päiväkotien ja koulujen työntekijöillä on tärkeä rooli lasten auttajina. Aikuisen on tärkeä kuulla lasta ja ottaa hänen kertomansa todesta. Lapsen kokema pahuus jatkuu, mikäli aikuinen sivuuttaa lapsen kärsimyksen ja hädän. Sivuttaminen luo lapselle kuvan siitä, että hänen kokemansa on liian paha kuultavaksi, nähtäväksi ja käsiteltäväksi. (Laitinen 2002, 78.) Lapsi saattaa alkaa itse epäillä, onko hänen kokema paha totta.

”Sitten he pujottelivat ulos maksamattomien laskujen ja lattiassa olevien paloarpien välistä ja jättivät jäähyväiset ja sanoivat että rahat tulisivat postin kautta. Juoksin heidän peräänsä. Seis, odottakaa, haluan selittää. Mutta kun he kääntyivät vilkuttamaan, ymmärsin että olin toisella planeetalla.” (Alakoski, 211.)

Perheen yksityisyyteen puuttuminen ei ole yhteiskunnassamme yksiselitteistä. Puuttuminen jää useissa tapauksissa tekemättä ja pahan annetaan jatkua. Etenkin ”hyvän perheen” asioihin puuttuminen jää monesti tekemättä, sillä sosiaalisesti ja taloudellisesti hyvin toimeentulevissa perheissä lapsen kohdistuvaa väkivaltaa ei haluta nähdä. Väkivaltaa tapahtuu kaikissa yhteiskuntaluokissa ja väkivallan katkaiseminen edellyttää sekä lapsen että vanhempien kokonaisvaltaista auttamista. (Laitinen 2002, 79.) Lapsen toipumista kaltoinkohtelusta vaikeuttaa se, ettei lapsella ole turvanaan suojelevaa aikuista. Toistuva tarpeiden ja tunteiden sivuuttaminen on rakentanut lapselle käsityksen siitä, ettei aikuisiin voi luottaa. (Kauppi 2012, 129.)

Kaltoinkohtelu saattaa jäädä huomaamatta siksi, ettei lapsen oireilua tunnisteta tai puuttuminen, väkivallasta kysyminen ja sen kohtaaminen jäävät sivuutetuiksi aikuisen taholta puutteellisen ymmärryksen tai koulutuksen vuoksi. (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 17.)

”En ollut nukkunut viime yönä, sanoin toiveikkaana maikalle. Maikka pyysi minua jäämään tunnin jälkeen luokkaan. Tulin iloiseksi. Hän kysyi miksi en ollut nukkunut. Hiljenin ja mietin hetken. Sitten sanoin että en vain ollut saanut unta.” (Alakoski, 201.)

Tietämättömyys ilmoitusvelvollisuudesta tai pelko vaitiolovelvollisuuden rikkomisesta voi johtaa myös ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntiin, jonka seurauksena lapsi jää ilman apua. Pelko ilmoituksen seurauksista, ilmoituksen aiheettomuudesta ja/tai suhteen kariutumisesta perheeseen voivat myös olla esteenä ilmoituksen tekemiselle. Epävarmuus ilmoituksen tekotavasta tai kielteiset kokemukset aiemmista ilmoituksista voivat myös johtaa ilmoituksen tekemättä jättämiseen. Aikuinen saattaa myös kieltää kaltoinkohtelun

emotionaalisesti ja kieltämisen seurauksena jättää puuttumatta lapsen kaltoinkohteluun. (Söderholm & Kivittie-Kallio 2012, 17.) Usein ollaan myös siinä tilanteessa, että perheessä, jossa kaltoinkohtelua tapahtuu, on useampia lapsia, mutta lastensuojelun asiakkaaksi ja mahdollisesti kodin ulkopuolelle sijoitettavaksi otetaan vain se lapsi, joka oireilee näkyvimmin muiden lasten jäädessä väkivaltaiseen perheympäristöön.

Peterille pappa on tärkeä ja turvallinen aikuinen. Peter vaistoaan papan pienestä ja lähes huomaamattomasta eleestä, että jokin on huonosti ja reagoi tähän vatsakivulla. Peterin äidin vanhemmat tietävät väkivallasta ja tarjoavat yösijan aina kun tilanne sitä vaatii. Yhteydenottaminen sosiaaliviranomaisiin tai poliisiin jää kuitenkin tekemättä.

”Samassa auto ajaa pihaan. Pappa kurkottaa nähdäkseen paremmin ja hetken päästä hän puristaa päätään tuskin näkyvästi. Minua sieppaa vatsanpohjasta ja lasken lusikan lautasen reunalle, enkä saa nieltyä puuroa.” (Franzen, 132.)

Peterin isäpuoli vakuuttelee väkivaltatilanteiden jälkeen appiukkolleen, kuinka paljon rakastaa tämän tytärtä ja kuinka ei voi elää ilman tätä. Väkivallan syklisyydelle on ominaista hyvittelyä sisältävät vaiheet, joissa pyydellään anteeksi, todistetaan rakkautta ja vakuutetaan tilanteen olevan hallinnassa (Walker 1989). Todellisuudessa väkivalta raaisuu ja lisääntyy väkivallan kierteen toistuessa. Ajan kuluessa väkivalta normalisoituu osaksi arkea ja avunhakeminen on entistä hankalampaa.

9.2 Kaltoinkohtelun katkaiseminen – auttamisyrietykset

Sekä Leenan että Peterin tarinassa ulkopuolisten kaltoinkohteluun puuttuminen näyttyy puutteellisena. Peterin tilanteessa Peterin äiti yrittää itse mennä lapsen pahoinpitelytilanteeseen väliin ja tarinan lopussa huutaa naapureita soittamaan poliisit.

”Miks sää menit tekemään nii? äiti melkein itkee. Samassa isä tulee ulos takkahuoneesta muutama risu kädessään. Nyt poika tänne, eikä mittään tuommosia lässyttelyjä, isä sanoo ja nostaa minut mukaansa. Äidin vastusteluista huolimatta hän kantaa minut kainalosaan takaisin takkahuoneeseen. Äiti yrittää seurata perässä, mutta isä lyö oven kiinni.” (Franzen, 121-122.)

”Pete, miten kävi?! Apua, soittakaa poliisi! äiti huutaa kovaa.” (Franzen, 315.)

Peterin, äidin ja siskon uusi asunto on kerrostalossa. Yläkerran naapuri on soittanut poliisit kuullessaan Peterin isäpuolen rettelöinnin ja huudot. Aiemmin perhe asui omakotitalossa, eikä kuuloetäisyydellä ollut naapureita, jotka olisivat voineet kuulla ja puuttua tilanteisiin.

”Onko sielä alakerrasa kaikki hyvin? Se on yläkerran naapuri. Kaikki hyvin, kiitosta vain kun soitit poliisit. Kiitos, kyllä täsä taas pärjätään. Yötä vain, äiti kiittelee hengästyneenä.” (Franzen 290.)

Peterin äiti uhkaa soittaa poliisit miehensä ollessa väkivaltainen ja päihtynyt. Mies kuitenkin kieltää tekemästä sitä ja muistuttaa, että on itse poliisi. Uhkailu on henkistä väkivaltaa. Henkinen ja emotionaalinen väkivalta on aina jossain määrin mukana muiden väkivallan muotojen esiintyessä (Söderholm & Kivitiie-Kallio 2012, 16). Peter oli isäpuolen fyysisen väkivallan kohde. Lisäksi Peter altistui isäpuolen äitiin kohdistamalle fyysiselle ja henkiselle väkivallalle.

”Mää soitan poliisit nyt. Sitäkö sää haluat? Sitäkö sää haluat?! äidin ääni kasvaa. // Saatana mie olen poliisi! Hulluko sie olet, niitä tänne soita! isä karjuu.” (Franzen, 230.)

Sosiaalityöntekijät käyvät Leenan perheen kotona ja läpikäyvät vanhempien kanssa lakipykälää, joiden perusteella lapset voidaan sijoittaa kriteerien täytyessä.

”He olivat ymmärtäneet, että lapset voitiin viedä isoihin taloihin, jos äidit ja isät eivät käyttäytyneet kunnolla. Ja oli lakipykälää. Osa niistä koski pakkoa, osa vapaaehtoisuutta. (Alakoski, 212.)

Auttamisyritys jäi kuitenkin väliaikaiseksi, ja näennäinen rauha kesti perheessä vain siihen asti, kunnes vanhemmat jälleen aloittivat juhlinnan, alkoholinkäytön ja kaltoinkohtelun.

”Vallitse eräänlainen petollinen rauha, sitä kesti seuraavien juhlien koittoon asti.” (Alakoski, 212.)

9.3 Auttajana lapselle

”En voinut tehdä muuta kuin käydä koulua ja rukoilla. Rukoilin Jumalalta että Jumala olisi olemassa. Eikö poliisin ollut pakko tehdä jotakin? Ambulanssin? Lääkärin? ” (Alakoski, 203.)

Kaltoinkohtelun kierteen katkaiseminen edellyttää sen tunnistamista, kohtaamista ja siihen puuttumista. Lasten paha olo, turvattomuuden kokemukset ja oireilu tekevät näkyväksi puuttumisen tarpeellisuuden kummassakin teoksessa. Lapsen ei tule jäädä yksin väkivaltaisiin perheolosuhteisiin. Leenan tarinassa Leena joutuu kerta toisensa jälkeen pettymään sosiaaliviranomaisten ja poliisin toimimattomuuteen apua pyytäessään. Peterin isäpuoli, väkivallan tekijä, on ammatiltaan poliisi. Tämä osaltaan vaikuttaa perheen avunsaantiin, kuten tarinan lopussa tulee ilmi. Peterin isäpuolen työkaveri kokee tarinan lopussa häpeää siitä, ettei perheen tilannetta oltu otettu vakavasti aikaisemmin.

”Vilkaisen ovelle ja isän työkaveri Teukka seisoo huolestuneen ja nolon näköisenä kynnyksellä poliisivaatteissaan.” (Franzen, 316.)

Kaltoinkohtelun tunnistaminen ja tunnustaminen eivät itsessään riitä, vaan lapsen on saatava apua kokemusten työstämiseen. Perheväkivallasta puhuttaessa huomio keskitetään helposti vanhempiin ja heidän auttamiseen lasten aseman ja kokemusten miettimisen sijaan. Lasten auttamisessa aikuiselta vaaditaan erityistä herkkyyttä lapsen kokeman väkivallan tunnistamiseen. Leikin merkitys kokemusten käsittelemisessä korostuu lasten auttamistyössä, sillä lapsilla ei monesti ole sanoja kuvata kokemaansa paha. Erityisen haastavia ovat tilanteet, joissa lapsella on yhtäaikaisesti tarve saada rangaistus tekemästään pahasta ja tarve tulla autetuksi. Avun vastaanottaminen saattaa olla haasteellista, jos lapsen itsehalveksunta ja syyllisyyden tunteet koetusta väkivallasta hallitsevat lapsen ajattelua kokonaisvaltaisesti. (Laitinen 2002, 84.)

Peterin tarinaa kannattelee Peterin äidin toimintakyky ja halu suojella Peteriä ja siskoa. Myös Peterin äidin vanhemmilla on merkittävä rooli turvan antajina. Leenan tarina on tästä näkökulmasta karumpi. Leenalla ei ole turvallisia, tukevia aikuisia ympärillään, jotka pystyisivät mahdollistamaan korjaavia kokemuksia. Leena joutuu selviytymään yksin, hakemaan voimavaroja suorittamisesta ja pakenemalla kodin pahuutta uintiharrastukseen ja koulunkäyntiin samalla, kun hän yrittää huolehtia kodista, veljistään ja päihty-

neistä vanhemmistaan. Sekä Leenan että Peterin tarina tekee näkyväksi suhteiden kuormittavuuden, turvattomuuden ja pahuuden olemassaolon sekä toisaalta lasten lojaaliuden vanhempiaan kohtaan.

Leena ja hänen veljensä Markku ja Sakari sijoitetaan muutamaan otteeseen kiireellisesti tarinan aikana. Leena kuvaa sitä, kuinka kesäharjoittelija herkistyi nähdessään, ettei perheen jääkaapissa ollut ruokaa. Leenalle perustarpeiden laiminlyönti, kuten ruuan ja puh-
taiden vaatteiden puute oli arkea vanhempien ryyppyputkien ja niihin kietoutuvien laiminlyöntien aikana. Lapsuudessaan kaltoinkohtelua kokeneet ihmiset kertovat kohtaamattomuuden kokemuksistaan, joissa avun antajalla, ammattilaisella, ei ole ollut kykyä kohdata heidän todellisuuttaan (Laitinen 2004, 282–206).

”Meidät otettiin taas kiireellisesti huostaan.” ”Kesäharjoittelijan silmiin nousivat kyynelneleet kun hän näki ettei meillä ollut ruokaa jääkaapissa.” (Alakoski, 233.)

Leenan vanhemmat saivat puhuttua viranomaiset palauttamaan lapset takaisin kotiin lupamalla muuttaa tapojaan juomisen suhteen. Leena ja hänen veljensä kotiutettiin vanhempien luokse kiireellisten sijoitusten päättyessä. Leenalle kotiin paluu tarkoitti toivoa paremmasta. Leena sai kuitenkin nopeasti huomata, ettei vanhempien juominen, saati väkivalta tai kaltoinkohtelu loppuneet. Toivo paremmasta jäi hetkelliseksi.

”Me päästiin taas kotiin ja paremman elämän metsästys jatkui.” (Alakoski, 234.)

”Äkkiä ei tunnu yhtään miltään, ei hyvältä, eikä pahalta. Olen vain äidin sylissä ja katson lattiaa. Maailmaa ei ole muualla kuin tämä tässä. Kukaan ei voi ottaa tätä meiltä pois. Me olemme turvassa nyt.” (Franzen, 317.)

Kaltoinkohtelun pitkäaikaiset seuraukset saattavat tulla näkyviksi vasta vuosien jälkeen kaltoinkohtelun jo päätyttyä. Erilaiset riippuvuudet, kontrolloimaton ja itsetuhoinen käytös sekä uudelleen uhriutuminen ihmissuhteissa ovat tyypillisiä pitkän aikavälin seurauksia. Leenan ja Peterin tarinoissa pitkän aikavälin seuraukset eivät ehtineet tulla näkyviksi. Seurausten ilmenemiseen vaikuttaa lasten selviytymiskeinojen lisäksi lasten ympärillä olevat turvalliset aikuiset, sekä elinpiirin suojaavien ja kuormittavien tekijöiden yhteisvaikutus.

Perheväkivaltainterventiossa on nähtävissä neljä tasoa: tunnistaminen, turvallisuuden arviointi, tarvittavan tuen suunnittelu ja hoidon järjestäminen. Lähtökohtana on tunnistaa

väkivalta perheessä ja huomioida jokainen väkivallalle altistunut lapsi ja lasten yksilölliset tarpeet. Väkivallasta kysymisen tulisi olla normaali käytäntö kaikkien lasten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten toimintakäytännöissä, koska on näyttöä siitä, että väkivalta on oletettua useammin avun hakemisen taustalla. Väkivallasta kysyminen luo asiakkaalle kuvan siitä, että asiasta voi puhua. Näin ollen väkivallasta kysyminen on jo mini-interventio itsessään. Ottamalla väkivallan puheeksi työntekijä helpottaa asiasta kertomista. Kysymällä väkivallasta työntekijä madaltaa väkivallan itseensä kietomaa häpeää, syyllisyyttä ja pelkoa, jotka lamauttavat uhrin. Keskeistä alkuvaiheen interventiossa on väkivaltaan kietoutuvan salaisuuden murtaminen. Työntekijän tulee huomioida, että väkivallan ilmitulo on itsessään aina tietynlainen kriisi uhrille ja tästä syystä työntekijän vastuulla on rajata keskustelu lähimenneisyyteen, ettei kaaos ota valtaa uhrin mielessä. (Oranen 2012, 228–229.)

Lapsille tulee antaa mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan. Lapsi voidaan ottaa mukaan yhteiseen keskusteluun vanhemman ja työntekijän kanssa, jos työntekijä arvioi sen lapsen edun mukaiseksi ja se on turvallista. Lapselle rakentuu tällöin kuva siitä, että väkivallasta saa puhua. (Oranen 2012, 230.) Nykyhetken keskittymisen ohella traumatyöskentelyn periaatteiden mukaisesti lapsen kanssa keskitytään lapsen omien selviytymiskeinojen kartoittamiseen ja selviytymistä tukevien keinojen vahvistamiseen. Selviytymiskeinojen kautta tulee näkyväksi, minkälaisessa suhteessa lapsi on vanhempien väliseen väkivaltaan. Lapsen kanssa työskenneltäessä on keskeistä selvittää perheen suojaavat ja kuormittavat tekijät sekä kuka väkivallasta tietää, keneltä lapsi voi pyytää apua ja kenen kanssa ja missä lapsen on turvallista olla. Lapsen kanssa läpikäydään suhdetta äitiin ja isään ja lapsen yksilöllistä tapaa käsitellä väkivaltakokemuksiaan. (Oranen 2012, 230.)

Traumakokemusten sanoittaminen ja käsittely voivat helpottaa lapsen oireita ja tukea lapsen kaltoinkohtelusta selviytymistä. Väkivallan loppuminen ja turvallisuuden tunteen vahvistuminen ovat kuitenkin tärkeimmät lapsen selviytymistä ennustavista tekijöistä. (Oranen 2012, 217; 230.)

Turvallisuuden arvioinnin on kuljettava mukana väkivallan tunnistamisesta alkaen. Mahdollinen väkivallasta kysyminen tulee tehdä kahden kesken oletetun uhrin kanssa, jotta uhri tai lapset eivät kysymisen seurauksena joudu suurempaan vaaraan. Työntekijän on huomioitava uhrin arvio tilanteen vaarallisuudesta, mutta muistettava traumatisoitumisen mahdollinen vaikutus väkivallan normalisointiin uhrin ajattelussa. Lastensuojeluviranomaisilla on oikeus puuttua lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin ja luoda suojaavia

rajoja, jos vanhemmat eivät siihen kykene. Työntekijän tulee tehdä lastensuojeluilmoitus lapsen kaltoinkohtelutilanteissa. Lapsen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilyissä työntekijä on velvollinen tekemään myös ilmoituksen poliisille. Epäselvissä tilanteissa on mahdollista konsultoida poliisia tai lastensuojelua oikean ja lapsen etua turvaavan sekä turvallisuuden huomioivan toimintamallin laatimiseksi. Konsultointi ei kuitenkaan poista velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitusta tai ilmoitusta poliisille. (Oranen 2012, 229-231.)

Lapsen sijoittaminen avohuollon tukitoimena mahdollistaa lapsen tilanteen selvittelyn tai lapsen ja vanhemman hoidon tai kuntoutuksen järjestämisen. Avohuollon sijoitus perustuu vapaaehtoisuuteen. Avohuollon tukitoimien suunnittelu ja toteuttaminen edellyttävät lapsen kuulemistä ja tilanteen monipuolista tarkastelua lapsen näkökulmasta. Lapsen sijoittaminen tai huostaanotto tulevat kyseeseen vasta, jos on näyttöä siitä, että lapsen kasvuolosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen vakavasti vaarantavat lapsen kehityksen eikä tilanne ole ollut ratkaistavissa avohuollon tukitoimin ja huostaanotto turvaa lapsen edun. (Lastensuojelulaki 417/2007; Oranen 2012, 234.)

Lapsen kohdistuvien väkivalta- tai rikosepäilyjen tutkinta kuuluu lain mukaan poliisille. Poliisi voi hakea lähestymiskielloa, mikäli asianosainen ei uskalla sitä itse tehdä. Poliisi voi myös kiireellisissä tapauksissa määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon. (Oranen 2012, 234.)

10 POHDINTA

Lastensuojelun haasteet ovat suuret, kun tehtävänä on sekä lapsen hoitaminen ja kasvataminen kohti mielekästä ja tasapainoista aikuisuutta että lasta kaltoinkohtelevan ympäristön hoitaminen ja muuttaminen. Pahoinvoivien lasten ja nuorten tilanteet ovat vaikeita ja haastavia ja sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on suuri (Nygqvist 2007, 13). Lastensuojelun sosiaalityössä ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat yhä merkittävämmässä roolissa tarkasteltaessa lapsen kaltoinkohtelua ja koko perheen auttamista (Söderholm & Kivitiie-Kallio 2012, 18–19). Lasten ja perheen ongelmien tunnistaminen ja selviytymisen tukeminen tulevat näkyväksi tavoitteiden tasolla sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimassa *Varhaisen puuttumisen* -hankkeessa. Keskeistä on mahdollistaa lapsille ja perheille tukea ennen kuin ongelmat kasvavat ja johtavat lastensuojelun tarpeeseen. Monet ongelmat ovat ratkaistavissa avohuollon tukitoimin ja riittävän varhaisella asioiden puheeksi otolla. Kaltoinkohtelusta kysyminen tulee olla luonnollinen osa ammattilaisen toimintaa. Kaltoinkohtelusta tulee kysyä, vaikkei sitä epäiltäisi tai ilmeisiä riskitekijöitä ei olisi entuudestaan tiedossa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 40.)

Moniammatillisen yhteistyön merkitys on suuri kaltoinkohdeltujen lasten ja heidän perheiden auttamisessa ja tukemisessa. Puuttuminen edellyttää usein lastensuojelullista, hoitollista, juridista ja taloudellista asiantuntemusta. Lastensuojelu, poliisi, oikeuslaitos, terveydenhuolto (päivystys, neuvolat) sekä väkivaltatyöhön erikoistuneet toimijat (turvakoti, kriisipäivystys, rikosuhripäivystys) ovat keskeisessä roolissa lapsen kaltoinkohtelutapauksissa. (Oranen 2012, 234-235.) Erikoisosaamisen mahdollistaminen, avoin yhteistyö ja tietojenvaihto nopeuttavat auttamista ja avun ja tuen kartoittamista sekä oikeanlaisen palvelujen suunnittelua. (Rautava 2012, 307–308.) Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kokoaa yhteen tarvittavat tiedot ja toimijat ja organisoii yhteistyötä lapsen lastensuojeluasiakkuuden aikana. (Sinkkonen 2012, 271). Neuvolan sairaanhoitajilla, varhaiskasvatuksen ammattilaisilla sekä koulun henkilökunnalla on tärkeä rooli lasten kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa.

Vanhempien oma kaltoinkohteluhistoria on väkivallan kierteen uusintamisen merkittävimpiä riskitekijöitä. Tämä huomioiden lasten kaltoinkohtelun ehkäisemisessä tulisi kiinnittää huomiota jo raskausvaiheessa näiden vanhempien tukemiseen ja vuorovaikutuksen ohjaamiseen lastenneuvolan kotikäyntien, perheohjauksen tai ensikotityöskentelyn

avulla. Ylisukupolvisen kaltoinkohtelunkierteen katkaisemiseen tarvitaan myös suojaavia tekijöitä, jotka vaikutuksellaan kompensoivat vanhemman omaa kaltoinkohteluhistoriaa ja muita elämäntilanteeseen liittyviä riskitekijöitä. (Haapasalo 2005, 4614.) Vanhempien tukiverkoston tarkastelu ja suhteiden laatu on myös tärkeä huomioida (Hoghugh & Long 2004).

Lapsen kanssa työskenneltäessä voimavarakeskeinen lähestymistapa auttaa lapsen voimavarojen löytämisessä ja loukatun itsetunnon vahvistamisessa. Selviytymiskeinojen tarkastelu tuo näkyväksi kuinka tietoinen lapsi on vanhempien välisestä väkivallasta ja missä määrin lapsi altistuu väkivallalle tai on sen kohteena. (Oranen 2012, 230). Selviytymiskeinojen tarkastelu auttaa myös lasta näkemään omaa toimijuuttaan ja sitä, että on selviytynyt tilanteista. Lapselle on tärkeä vahvistaa ajatusta siitä, että väkivalta on väärin ja korostaa, ettei väkivalta ole lapsen syytä. Luottamuksen rakentuminen on lähtökohtana lapsen kanssa työskenneltäessä (Nyqvist 2007, 22). Kaltoinkohtelua kokeneiden lasten taustalla on monia hylkäämiskokemuksia, tarpeiden sivuuttamista ja perhesalaisuuden varjoja. Lapset ovat oppineet selviytymään yksin, ilman aikuisen tukea, koska vanhemmat eivät ole sitä kyenneet lapselle mahdollistamaan. Olemalla läsnä, kuulemalla lasta ja keuhalla lapsen tunnetaan aikuinen osoittaa, ettei ole hylkäämässä lasta tämän vaikeuksista huolimatta. Kapinoiva ja rajojaan kokeileva lapsi on joutunut biologisessa perheessään kantamaan aikuisen vastuuta vanhempien ollessa kykenemättömiä siihen. Kapinoimalla lapsi testaa aikuisten luotettavuutta ja sitoutuneisuutta. Vasta kun lapsi huomaa, ettei aikuinen hylkää häntä, voi lapsi luopua johtajan roolista, heittäytyä aikuisen varaan ja autettavaksi. (Sinkkonen 2012, 275.) Toivon herättäminen, lapsen kysymyksiin vastaaminen ja lapsen arjen tukeminen tukevat lapsen selviytymistä (Kauppi 2012, 129).

Lapsen turvallisuuden varmistamisen sekä konkreettisen tuen ja jatkohoidon järjestämisen lisäksi on huomioitava myös muiden perheenjäsenten auttaminen (Nyqvist 2007, 22; Oranen 2012, 228–229). Tutkimukseni keskittyi lapsen näkökulman ja kokemusmaailman tarkasteluun. Tärkeää olisi tehdä tutkimusta myös lastaan kaltoinkohdelleen vanhemman tai kaltoinkohtelua mahdollistaneen vanhemman näkökulmista.

Lapsilla on useita keinoja selviytyä turvattomissa ja laiminlyövissä perheolosuhteissa, kuten tutkimus teki näkyväksi. Lapsi kantaa huolta vanhemmistaan, huolimatta siitä, että vanhemmat ovat kaltoinkohdelleet lasta. Tämän ymmärtäminen on tärkeää lasta autettaessa. Kaltoinkohdeltuja lapsia yhdistäviä tekijöitä ovat traumamallin mukana kantaminen ja vaille jääminen. Riippuvuus kaltoinkohtelevasta vanhemmasta on muodostanut kuvan

epäluotettavasta aikuisesta ja ennakoimattomasta arjesta. (Schulman 2004; 153; Suokas-Cunliffe 2006, 9.) Lapsen itsetunnon vahvistaminen ja häpeän leiman poistaminen ovat tärkeitä lasta auettaessa. Rakentamalla yhdessä lapsen kanssa käsitystä siitä, että hän on riittävä, purkaa ammattilainen lapsen elämää kuormittavaa haittatarinaa ja rakentaa uudenlaista, voimauttavaa tarinaa selviytymisestä.

Kaltoinkohteluun puuttumisen näkökulmasta tutkimus teki näkyväksi lasten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kouluttamisen merkityksen. Kaltoinkohtelu ilmiönä, siihen kietoutuva perhesalaisuus ja väkivaltaongelmien vähättely piilottavat kaltoinkohtelun kodin seinien sisäpuolelle pahimmillaan jopa vuosien ajaksi (Nyqvist 2007, 21–22). Moniammatillisuuden merkitys ja lapsen oireilun tunnistaminen ovat tärkeitä, jotta avunpiiriin ohjaaminen olisi mahdollista mahdollisimman varhain. Moniammatillisen yhteistyön sujuvuutta saattaa haastaa toimijoiden erilliset viitekehykset, toisistaan poikkeavat käsitteistöt sekä puutteellinen avun ja tavoitteiden koordinointi. Lapsen ja perheen ympärillä toimivat ammattilaiset saattavat toimia päällekkäin tai olla tietämättömiä muista perheen kanssa toimivista tahoista. Moniammatilliseen työskentelyyn valmentaminen opiskelun aikana on vielä vähäistä. (Rautava 2012, 307–308.) Sosiaalityön koulutuksessa on yksittäisiä valtakunnallisia ja alueellisia kursseja lapsen kaltoinkohtelusta ja lähisuhdeväkivallasta. Kaupungit kouluttavat omia yksiköitään lasten kaltoinkohteluun liittyen ja järjestöpuolen toimijat mahdollistavat lähisuhdeväkivaltaan liittyviä seminaareja. On tärkeää, että koulujen ja päiväkotien työntekijöille mahdollistetaan erityiskoulutuksia lasten kaltoinkohtelusta, sillä he ovat läsnä lasten arjessa suuren osan päivästä ja voivat huomata muutokset lapsen voinnissa, toimintakyvyssä ja vertaissuhteissa (Kauppi 2012, 125).

Tutkimus lapsen kaltoinkohtelusta korostaa lastensuojelun sosiaalityön merkitystä ja tarpeellisuutta. Maassamme on lapsia, jotka elävät turvattomissa, väkivaltaisissa ja laiminlyövässä perheolosuhteissa ilman riittävää hoivaa ja huolenpitoa. Perheitä tukevat palvelut ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden rooli ja panos lasten auttamiseksi on merkittävä ja se voisi olla vielä merkittävämpi. Mediassa tulee näkyväksi vain se, kuinka lastensuojelu on toiminut liian myöhään tai vaihtoehtoisesti sijoittanut lapset ilman riittäviä perusteita. Lapsen sijoitus saattaa estyä tai siirtyä juridisen näytön puuttuessa, työntekijöiden vaihtuvuuden seurauksena tai moniammatillisen yhteistyön ollessa puutteellista. Myös kielteinen suhtautuminen sijaishuoltoon, tahdonvastaisten toimenpiteiden periaatteellinen vastustaminen tai sijaishuoltopaikkojen vähäisyys saattavat hidastaa prosessia.

(Karjalainen, Forsberg & Linnas, 2012, 297.) On kuitenkin muistettava, että lastensuojelu on myös auttanut monia lapsia ja perheitä, tukemalla vaikeimman yli tai auttamalla katkaisemaan väkivallan ylisukupolvisen kierteen onnistuneilla sijoituksilla.

Sijoitettuja lapsia yhdistää monesti puutteellinen hoiva ja vuorovaikutus varhaislapsuudessa. Sijoituksen myötä traumatisoitunut lapsi tuo turvattomat ja patologiset kiintymyssuhdemallinsa uusiin olosuhteisiin. Sijoitettujen lasten kanssa työskentelevillä ja heitä hoitavilla aikuisilla tulee olla tietämystä erilaisten kiintymyssuhteiden laadusta, luonteesta ja erityispiirteistä, jotta he pystyvät tarjoamaan lapsille korjaavia ja korvaavia kokemuksia lapsen oireilusta huolimatta. (Sinkkonen 2012, 273.) Korvaavat ja korjaavat kokemukset riittävästä hoivasta, huolenpidosta, hellyydestä ja arvostuksesta auttavat lasta selviytymään.

Perhesijoitus mahdollistaa uusien kiintymyssuhteiden muodostamisen, mutta lasten voimakas psyykinen oireilu saattaa uuvuttaa sijaisvanhemmat. Sijaisvanhempien eli perhehoitajien paremmalla ja tehokkaammalla valmennuksella ja työnohjauksella heidän sitoutuminen lapsen kasvattamiseen ja sijaisvanhemmuuteen parantuisi. Tämä taas edesauttaisi sitä, etteivät lapset joutuisi kokemaan jatkuvia hylkäämisiä sijaisperheen vaihtumisesta johtuen. (Sinkkonen 2012, 273.)

Lapseen kohdistuva kaltoinkohtelu vaatii lastensuojelun tarjoamaa tukea ja turvaa lapsen hyvinvoinnin mahdollistamiseksi. On huomioitava, että lastensuojelu voi toimia vasta, kun ilmoitus lapseen kohdistuneesta huolesta tavoittaa sosiaalitoimen. Näin ollen vastuu lasten auttamisesta ja lastensuojelullisen huolen ilmaisemisesta lastensuojeluilmoituksen tai sosiaalitoimeen yhteydenoton välityksellä on meillä jokaisella. Huoli lapsen voinnista tai perheen tilanteesta liikkuu usein harmaalla alueella. Lapsen hyvinvoinnin kannalta tuhoisaa on, mikäli aikuinen jättää reagoimatta huoleen. Huolen ilmaisemiseen ja lapsen auttamiseen kietoutuvat arvot ja moraalit, lapsen etu ja toisaalta perheen yksityisyyden kunnioittaminen. Perheen yksityisyyteen puuttuminen ei automaattisesti johda lastensuojelun asiakkuuteen, mikäli sille ei näyntyä tarvetta. Mikäli asiakkuus avataan, mahdollistaa se tarvittavat palvelut lapsen ja perheen tilanteen tueksi. Jos perheen yksityisyyteen ei puututa, jää lapsi yksin pahan kanssa. Seuraukset voivat olla kohtalokkaat ja joka tapauksessa aiheuttavat lievimmissäkin tapauksissa lapsille pahoinvointia ja turvattomuutta.

Teokset tekivät näkyväksi erilaisia lapsen kaltoinkohtelun muotoja, kaltoinkohteluun kietoutuvia tunteita ja kaltoinkohtelusta selviytymisen keinoja. Tarinat tekivät näkyväksi kaltoinkohteluun puuttumisen puutteellisuuden ja ilmiön tuhoavan luonteen. Kaltoinkohtelu eri muodoissaan aiheuttaa lapselle monenlaista tuskaa. Osa kaltoinkohtelun seurauksista tulee esiin vasta pitkän aikavälin kuluttua, jotkin seuraukset ovat nähtävissä lapsen oireilusta välittömästi lapsen altistuessa kaltoinkohtelulle. Oli kyseessä lyhyellä aikavälillä nähtävissä oleva oireilu, vuosien päästä esiin nousevat mielenterveyden haasteet tai vaikeudet ihmissuhteissa on niille yhteistä se, että ne aiheuttavat lapselle pahaa oloa, kuormitusta ja avuntarvetta. Se, miten tähän avuntarpeeseen vastataan, miten se ylipääntään tunnistetaan ja millä keinoin lapsia autetaan ovat keskeisiä lapsen selviytymisen ja kaltoinkohtelun kierteen katkaisemisessa.

Yksikin luotettava, tunnekannatteluun kykenevä ja lohdutusta mahdollistava aikuinen auttaa lapsen kaltoinkohtelusta selviämässä ja siitä toipumisessa. Riittävän hyvä vanhemmuus mahdollistaa lapselle aikuisen, joka rauhoittaa, kannattelee, lohduttaa ja työstää yhdessä lapsen kanssa vastoinkäymisiä. Tällöin vastoinkäymiset eivät kehity traumaattisiksi kokemuksiksi. (Schulman 2004, 150; 155.) Yksikin merkityksellinen kohtaaminen voi olla tärkeä lapsen kaltoinkohtelusta selviytymisen kannalta.

Nopea ja rutiininomainen ymmärtäminen lähtökohtaisena oletuksena kertoo kohtaamattomuudesta, koska tällöin ihmiselle ei ole annettu mahdollisuutta kertoa tarinaansa oman kokemuksensa kautta. Riippuvuuteen ja auktoriteettiuskoon taipuvainen ihminen saattaa omaksua auttajalta joukon uusia määritelmiä itsestään, jolloin oman tarinan esille tuominen jää hauraaksi ja osittain tavoittamattomiin. Koska jokainen ihminen elää omaa tarinaansa omista lähtökohdistaan käsin ensimmäistä kertaa ja ikiomalla tavallaan, ei toinen ihminen, edes auttaja, voi täysin ymmärtää toisen kokemusta tai kärsimystä. Asiakkaan avoin kohtaaminen monipuolisesti, ammattitaidon lisäksi hiljaista tietoa (geneettinen, ruumiillinen, intuitiivinen, myyttinen, arkkityyppinen ja kokemusperäinen tieto) hyödyntäen mahdollistaa kokemuksellisuuden tavoittamisen parhaalla mahdollisella tavalla. (Lindqvist 2002, 180-181.)

Sosiaalityössä on työmenetelmiä, joiden avulla työntekijä voi auttaa lasta ja nuorta kertomaan tarinansa. Kohtaaminen, aito kuuntelu ja ymmärrys lapsen ja nuoren tarinasta voi tehdä näkyväksi lapsen arkeen ja ihmissuhteisiin kietoutuvan kaltoinkohtelun. Oman elämäntarinan näkyväksi tekeminen ja rakentaminen on tärkeää myös identiteetin rakentu-

misen näkökulmasta (Laitinen & Uusitalo 2008, 110; 112; 14). Traumaattiset lapsuudenkokemukset ja rikkonainen historia, useat sijoitukset ja katkenneet ihmissuhteet saattavat johtaa hauraaseen identiteettiin. Lapsi tai nuori saattaa joutua pohtimaan kuka on, mistä on tullut ja mitkä asiat ovat hänelle tärkeitä.

Tarinan rakentaminen on mahdollista esimerkiksi valokuvatyöskentelyn ja erilaisten korttien avulla. Lapsen näkyväksi ja kuulluksi tuleminen mahdollistamisen tulee olla työskentelyn lähtökohtana ja tavoitteena. Kaltoinkohtelulle altistuneet lapset ovat monesti oppineet sopeutumaan tilanteeseen, myötäilemään muiden tunteita ja välttelemään omia tunteitaan. Omien tarpeiden ja toiveiden sivuuttaminen ja mitätöinti ovat seurausta turvattomasta kiintymyssuhteesta, siitä ettei lapsen tarpeisiin ole vastattu oikea-aikaisesti tai oikeanlaisesti. Lapsen kohtaaminen ja näkyväksi tekeminen mahdollistavat lapsen identiteetin uudelleen rakentumisen.

Auttajat tuovat huomaamattaan työkenttensä tilanteisiin ja työrooliinsa omat varhaiset tarinansa ja selviytymisroolinsa. Auttajan onkin hyvä säädellä etäisyyttään autettavaan, sillä auttaminen on dynaaminen prosessi osapuolten välillä. Auttaja on näin ollen auttamyötä tehdessään myös matkalla omaan itseensä. (Lindqvist 2002, 184.) Näin ollen ymmärryksen lisäämisen omasta itsestä, auttamisen motiiveista, maailmankuvasta ja itselle tärkeistä asioista mahdollistavat laajemman ymmärryksen omasta reagoinnista lasten kaltoinkohtelun kohtaamisessa.

Perheväkivalta johtaa kaikkien perheenjäsenten avuntarpeeseen. Oikeanlaisten tukimuotojen suunnittelemiseksi tarvittaisiin lisätutkimusta perheenjäsenten erilaisista kokemuksista perheväkivaltaan ja lapsen kaltoinkohteluun liittyen. Tutkimuksen avulla olisi tärkeä selvittää esimerkiksi sitä, miksi ei-väkivaltainen vanhempi ei puutu lastaan kaltoinkohtelevalle vanhemman toimintaan ja hae apua.

Lasten kaltoinkohtelusta ja perheväkivallasta selviytymisen keinoja voisi tutkia vertaistukiryhmän avulla. Vertaistukiryhmä lisäisi lasten ymmärrystä siitä, etteivät he ole ainoita kaltoinkohtelua kokeneita. Tämä voisi keventää lasten syyllisyyttä, vähentää häpeää ja lisätä käsitystä vanhemman vastuusta. Näkökulman keskittyessä selviytymiskeinoihin, tekisi tutkimus parhaimmillaan lapsille näkyväksi heidän omia voimavarojaan ja vahvuuksia sekä oikeutta saada apua.

Kaltoinkohtelu aiheuttaa kärsimystä, kipua ja pelkoa ja siihen sitoutuu paha ja pahuus äärimmäisellä, pahoinvointia tuottavalla ja ylläpitävällä tavalla. Paha ei ole ainoastaan

yksilön ominaisuus, sillä se saattaa olla läsnä tai sitä saatetaan ylläpitää myös rakenteissa ja yhteisössä (Lindqvist 2002, 177). Rakenteiden tasolla sosiaali- ja terveysalalla toimivat ammattilaiset voivat vähentää lasten kokemaa pahuutta ilmoittamalla lapsiin kohdistuneista huolista sosiaalitoimelle. Talentian (2017, 18) ohjeistuksen mukaisesti sosiaalialan ammattilaisen tulee ottaa huomioon kaikki asiakkaan elämänalueet ja kohdata asiakas sekä yksilönä että osana perhettä, yhteisöä ja yhteiskuntaa. Suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa on nähtävissä rakenteellinen välinpitämättömyys lapsia kohtaan, vaikka huolestunutta puhetta lapsiin liittyen on paljon. Puheet eivät konkretisoidu poliittisiksi päätöksiksi, eivätkä näy resursseja jaettaessa. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2012, 22.) Pahuus ilmenee ihmisten välillä useimmiten epäoikeudenmukaisuutena, ihmisarvon loukkaamisena, hyväksikäyttönä tai heitteillejättönä. Pahasta aiheutuu monenlaista kärsimystä, sillä se uhkaa, riistää, loukkaa ja tuhoaa. (Lindqvist 2002, 177.) Kaltoinkohtelu aiheuttaa lapselle kärsimystä, uhkaa tasapainoista kasvua ja kehitystä sekä loukkaa lapsen koskemattomuutta, rajoja ja itsetuntoa. Pahimmillaan kaltoinkohtelu tuhoaa lapsuuden, lapsen uskon itseän, toisiin ihmisiin ja parempaan huomiseen – siksi kaltoinkohteluun on puututtava.

”Lapsuuden arvo on totta vain, jos teemme sen joka päivä todelliseksi” (Tamminen 2004, 289).

LÄHTEET

Ahola, Tapani & Ahola, Maiju (2016) *Väkivallasta turvallisuuteen*. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Alakoski, Susanna (2011) *Sikalat*. Helsinki: Schildts.

Cork, Margaret (1992) *Unohdetut lapset*. A-klinikkasäätiön julkaisu 4.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2005) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Faurie, Maija & Kalliomaa-Puha, Laura (2010) *Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä*. Teoksessa (toim.) Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli. *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28–61.

Franzen, Peter (2010) *Tumman veden päällä*. Helsinki: Tammi.

Goldenberg, Irene & Goldenberg, Herbert (2004) *Family Therapy An Overview*. California: Thomson Books.

Granfelt, Riitta (2002) *Pahasta kirjoittaminen*. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 127–141.

Granfelt, Riitta (2015) *Syylisyyden sanoja*. Teoksessa (toim.) Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli. *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino, 164–176.

Haapasalo, Jaana (2005) *Periytyykö väkivaltainen käyttäytyminen sosiaalisesti?* Suomen lääkärilehti 60 (45), 4611–4615.

Haavisto, Katja (2009) *Häpeän, pelon ja vihan vallassa -omaelämäkertatutkimus lapsen tunnekokemuksista alkoholiperheessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

Harder, David (1995) Shame and Guilt Assessment, and Relationships of Shame- and Guilt-Proneness to Psychopathology. Teoksessa (toim.) Tangney, June Price & Fischer, Kurt. *Self-Conscious Emotions. The Psychology of Shame, Guilt, Embarrassment and Pride*. New York: The Guilford Press, 368–392.

Hautamäki, Jari (2013) Mikä minuun meni? Tositarinoita suomalaisesta perheväkivallasta. Gummerus.

Heikkinen, Hannu (2010) Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena. Teoksessa (toim.) Aaltola, Juhani & Valli, Raine. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 143–159.

Heinonen, Anna (2015) The construction of ‘disciplinary’ violence against children – social workers’, police officers’ and parents’ rationales. Turun yliopiston julkaisuja; sarja B, osa 410.

Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (1998) Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Helsinki: Tilastokeskus.

Hessle, Sven (1997) *Samtal med B - om att finna sitt språk*. Stockholm: Mareld.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2005) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hoghugh, Masud & Long, Nicholas (2004) *Handbook of Parenting: Theory and research for practice*.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2002) Paha inhimillisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 8–17.

Hänninen, Vilma (2010) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa (toim.) Aaltola, Juhani & Valli, Raine. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 160–178.

Ikonen, Teemu (2003) Tarina ja juoni. Teoksessa (toim.) Alanko, Outi & Käkelä-Puumala, Tiina. Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Joki-Erkkilä Minna; Jaarto, Marika & Sumia, Maria (2012) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 131–153.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2012) Lasten kaltoinkohtelu – oireet ja ongelmat nuoruusiässä. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 168–176.

Karjalainen, Riina; Forsberg, Helena & Linnas, Helena (2012) Lapsi ja lastensuojelu käytännössä. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 278–298.

Kauppi, Anne (2012) Sisäiset mustelmat – pahoinpitelyn psyykkiset vaikutukset. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 125–130.

Kiviniemi, Kari (2010) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.

Kivitie-Kallio, Satu & Autti-Rämö, Iiona (2012) Päihteitä käyttävien vanhempien lapsi. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 196–216.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa (toim.) Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheisyyhteissä seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Laitinen, Merja (2002) Insestitilanteen ulottuvuuksia. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 63–85.

Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna (2015) Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims*, Volume 30, Number 5. Lapin yliopisto. 380–381.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo; Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. *Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä*. Lapin yliopistokustannus, 106–151.

Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna (2011) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö äidin arjen ja hyvinvoinnin haastajana. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 48, 268–279.

Lauerma, Hannu (2004) Väkivalta ja sen ymmärtäminen. *Suomen lääkärilehti* 59 (3) 145.

Lindqvist, Martti (2002) Paha, ymmärtämisen rajat ja auttajan varjo. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 168–191.

Malinen, Ben (2003) *Häpeän monet kasvot*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Mantere, Sanna (2014) *Pimeä äiti. Narratiivinen tutkimus äitimyytistä ja epätäydellisestä äitiydestä kaunokirjallisuudessa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

Matinlompolo, Unto (2002) Pahan keskellä. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–41.

Meretoja, Hanna (2009) Inhimillisen todellisuuden narratiivisuus ontologisena ja epistemologisena kysymyksenä. Teoksessa (toim.) Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Teinby. *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Mäkelä, Jukka & Salo, Saara (2012) Varhaisen vuorovaikutussuhteen häiriöiden tunnistaminen ja hoitaminen. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim. 260–268.

Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija (2004) Pikkulasten psyykkisen voinnin arviointi. Teoksessa (toim.) Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro. 271–286.

Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija (2004) Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa (toim.) Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro. 17–28.

Mäntymaa, Mirjami & Tamminen, Tuula (2004) Minän suojaus- ja sopeutumiskeinot kehityksellisestä näkökulmasta. Teoksessa (toim.) Moilanen, Irma; Räsänen, Eila; Tamminen, Tuula; Almqvist, Fredrik; Piha, Jorma; Kumpulainen, Kirsti. Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 57–60.

Nyqvist, Leo (2007) Nuoret väkivallan silmässä. Teoksessa (toim.) Määttä, Kaarina. Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, 11–22.

Oranen, Mikko (2012) Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitiie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 217–238.

Pekkarinen, Elina (2015) Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa (toim.) Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko. Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere: Vastapaino, 264–300.

Piha, Jorma (2004) Perheen merkitys. Teoksessa (toim.) Almqvist, Fredrik; Kumpulainen, Kirsti; Moilanen, Irma; Piha, Jorma; Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula. Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 61–68.

Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 42–62.

Polkinghorn, Donald (1995) Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Teoksessa (toim.) Amos Hatch & Richard Wisniewski. Life History and Narrative. London: Falmer Press, 5–23.

Punamäki, Raija-Leena (2004) Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet. Teoksessa (toim.) Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 95–114.

Pösö, Tarja (2002) Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa (toim.) Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja. Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 108–126.

Rahkonen, Keijo (1995) Elämäkerta: Tarua ja totta. Teoksessa (toim.) Haavio-Mannila, Elina; Hoikkala, Tommi; Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni. Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus, 142–156.

Rantaeskola, Satu; Hyyti, Jari; Kauppila, Jaakko & Koskelainen, Mari (2015) Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Helsinki: Talentum.

Rantanen, Tiina (2011) Lähisuhdeväkivalta. Teoksessa (toim.) Kjällman, Petra. Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–62.

Rautava, Marie (2012) Yhteistyön keinoja ja karikkoja lasten kaltoinkohtelussa. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 307–314.

Ritakallio, Veli-Matti (1993) Johdatus sosiaalipoliittiseen tutkimukseen. Sosiaalipoliittikan julkaisuja. Sarja C numero 7. Turku: Turun yliopisto.

Räsänen, Eila & Moilanen, Irma (2004) Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta. Teoksessa (toim.) Moilanen, Irma; Räsänen, Eila; Tamminen, Tuula; Almqvist, Fredrik; Piha, Jorma; Kumpulainen, Kirsti. Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 90–99.

Salmi, Minna; Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2012) Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 22–47.

Saukko, Maarit (2011) Lapsi ja nuori rikoksen uhrina. Teoksessa (toim.) Kjällman, Petra. Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 84–98.

Schulman, Gustav (2004) Väkivalta ja sietämättömien tunteiden kierrätys. Suomen lääkärilehti 59 (3), 149–155.

- Schulman, Marja (2004) Vauvahavainnointi koulutuksen ja kliinisen työn osana. Teoksessa (toim.) Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 125–146.
- Sinkkonen, Jari (2012) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 269–277.
- Solantaus, Tytti (2012) Lapsi ja vanhemman mielenterveyshäiriöt. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 239–259.
- Suokas-Cunliffe, Anne (2004) Lapsi kantaa pahoinpitelyn koko elämänsä. *Sosiaaliturva* 3, 12–13.
- Suokas-Cunliffe, Anne (2006) Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. *Yleislääkäri* 21 (6), 9–14.
- Suokas-Cunliffe, Anne & Van der Hart, Onno (2006) Dissosiaatiohäiriö – varhaisen, jatkuvan traumatisoitumisen pitkäaikaissurmaus. *Duodecim* 122, 2001-2007.
- Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (2012) Lapsen kaltoinkohtelu – ihmisoikeuskysymys ja kansanterveysongelma. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 14–21.
- Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 76–98.
- Tamminen, Tuula. 2004. Lapsen ja lapsuuden puolestapuhuja. Teoksessa (toim.) Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 287–290.
- Tasala, Markku (2016) Tyttö, joka muutti lakeja ja järjestelmää. *Sosiaalialan edunvalvonta ja ammattilehti Talentia* 2, 12–20.

Traumaterapiakeskus ry. (2016) Hoivattavaa vanhemmuutta. Opas lapsuuden kaltoinkohtelusta toipuvien vanhempien ryhmämuotoiseen tukemiseen.

Tupola, Sarimari; Kivitie-Kallio, Satu; Kallio, Pentti & Söderholm, Annlis (2012) Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 99–110.

Tupola, Sarimari & Lounamaa, Raisa (2012) Lapselle seipitetty tai aiheutettu sairaus – Munchausen Syndrome by proxy (MSbP). Teoksessa (toim.) Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 154–160.

Virokannas, Elina (2014) Mother-Daughter Relationships in Families with Substance Abuse Treatment and Child Welfare Service Background. Teoksessa (toim.) Harrikari, Timo; Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina. Social Work and Social Change: The changing societal conditions of social work time and place.

Elektroniset lähteet:

EU:n Direktiivi (2012/29/EU) [Viitattu 10.3.2017] Saantitapa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

HUS (2007) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. [Viitattu 21.3.2017] Saantitapa: http://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenpsykiatria/lasten_seks_hyv_kaytto/Tietoa/ilmio/Sivut/default.aspx

Istanbulin sopimus (SopS 53/2014) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053>

Karhuvaara, Marjatta; Kaitue, Sanna & Ruuhilahti, Susanna (2013) Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 13.5.2017] Saantitapa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110522/THL_OPA2013_030_verkko.pdf

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki lapsiasiainvaltuutetusta (1221/2004) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041221>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (1302/2014) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302>

Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle (1354/2014) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141354>

Lastensuojelulaki (417/2007) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Oulun ensi- ja turvakoti ry. & Viola – väkivallasta vapaaksi ry. Varjo -hanke 2012-2017. Vainoaako hän sinua? [Viitattu 10.5.2017] Saantitapa: <http://www.varjohanke.fi/vainoaako-han-erosta-huolimatta/>

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) Älä lyö lasta! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 7. [Viitattu 16.5.2017] Saantitapa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112558/STM_Jul_1007_%EF%BF%BDI%EF%BF%BD_ly%EF%BF%BD_verkko.pdf?sequence=1

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. [Viitattu 10.5.2017] Saantitapa: http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Lapsen kaltoinkohtelu. [Viitattu 7.3.2017] Saantitapa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivalan_ehkaisytyo/lahisuhde/lapsen

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö. [Viitattu 21.3.2017] Saantitapa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvak-sikaytto>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on? [Viitattu 5.3.2017] Saantitapa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Tyttöjen ympärileikkaus. [Viitattu 21.3.2017] Saantitapa: https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun_kasikirja/ty-oprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaksikaytto/tyttojien-ymparileikkaus

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012. Lastensuojelu. Tuloksellisuustarkastus. [Viitattu 8.5.2017] Saantitapa: https://www.vtv.fi/fi-les/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf

YK:n Lasten oikeuksien sopimus. [Viitattu 10.4.2017] Saantitapa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

YLE. Lasten ruumiillinen kuritus kiellettiin 30 vuotta sitten – vielä joka neljäs tukistaa. [Viitattu 10.3. 2017] Saantitapa: <http://yle.fi/uutiset/3-7182651>